

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Əsgərzadə Lalə Mayıl qızı

“Dövlət idarəçiliyində innovasiya prosesinin təkmilləşdirilməsi
xüsusiyyətləri” mövzusunda
MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: - **060410 - Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi**

İxtisaslaşma: - **Dövlət strukturlarında menecment**

Elmi rəhbər:
i.e.d., prof. K.A.Şahbazov

Magistr proqramının rəhbəri:
i.e.d., prof. H.S.Həsənov

“Menecment”
kafedrasının müdiri:
i.e.d., prof. K.A.Şahbazov

Bakı – 2018

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3
Fəsil I. Dövlət idarəçiliyinə innovativ yanaşma	7-37
1.1. İnnovasiya anlayışı: məzmunu, tərkibi və öyrənmə aspektləri	7
1.2 Dövlət idarəçiliyində innovasiya siyasətinin əsas prinsipləri	18
1.3 Dövlət idarəetməsində innovasiyanın tətbiqi istiqamətləri	28
Fəsil II. Müasir dövrdə Azərbaycanada innovasiya siyasətinin vəziyyəti	38-68
2.1. Azərbaycan Respublikasında innovasiya potensialı və inkişafının müasir vəziyyəti	38
2.2. Azərbaycanda dövlət innovasiya siyasətinin reallaşma istiqamətləri	47
2.3. İnnovativ ideyalar əsasında yaranmış Azərbaycan brendləri	60
Fəsil III. Azərbaycanda innovasiya siyasətinin təkmilləşdirilmə istiqamətləri	69-87
3.1. Dövlət idarəçiliyində makroinnovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi məsələləri	69
3.2. Dövlət idarəçiliyində innovasiya prosesinin stimullaşdırılmasının əsas istiqamətləri	78
Nəticə	88-90
Ədəbiyyat	91

GİRİŞ

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. Təqdim edilən dissertasiya işi çox aktual bir mövzuya həsr olunmuşdur. Müasir dövrdə sadəcə iqtisadiyyatı deyil, ümumilikdə, həyatın heç bir sahəsini innovasiyasız təsəvvür etmək mümkün deyil. Tələbatın həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından artması istehsal və xidmət sferasının hər bir sahəsində ən innovativ tədbirlərin görülməsini gündəmə gətirir.

Innovasiyaların ölkə iqtisadiyyatına tətbiqi işinin təşkili və dəstəklənməsi məsələsində dövlət ən vacib və aktiv rola malik olmalıdır. Bu rolu layiqincə yerinə yetirə bilmək üçün dövlət idarəciliyinin özünə də innovasiyaların tətbiq edilməsi zəruridir. Çünki dövlət idarəciliyi, əslində, xüsusi xidmət sahələrindən biri və ən önəmlisidir. Məlum məsələdir, ki, özü innovasiyalara açıq olmayan bir dövlət ölkə iqtisadiyyatında da heç bir innovativ ideyanı tətbiq edə bilməz və ya onun tətbiqini lazımı şəkildə dəstəkləyə bilməz.

Davamlı iqtisadi inkişafın ən mühüm şərti elm tutumlu və rəqabət qabiliyyətli məhsul və xidmətlərin istehsalı hesab olunur. Belə ki, bu sahələrə çəkilən xərclərin əhəmiyyətli dərəcədə artımı və səmərəliliyi iqtisadiyyatın inkişafı, intellektual potensialın formalaşması və inkişafının əsasını təşkil edir.

İstənilən bir ölkədə iqtisadiyyatı uğurla inkişaf etdirə bilmək üçün innovativ ideyaların tətbiq olunması və bu prosesin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi zəruridir. Həmin proseslərin nəzərdə tutulan məqsədə uyğun və sistemli şəkildə idarə olunması da son dərəcə vacibdir. Hətta belə də deyə bilərik ki, aid olduğu sferadan, əhatə dairəsindən asılı olmayaraq mikro və makro innovasiyalarla bağlı ümumi siyasət vahid və bütöv sistem şəklində tətbiq olunmalı, onun bütün daxili komponentləri bir birini üzvi şəkildə tamamlamalı, tətbiq edilən innovasiya siyasəti bir bütöv, tam mahiyyəti daşımalıdır.

Bütün bunları əsas kimi qəbul edərək, belə demək olar ki, innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması, onun səmərəliliyi məsələlərinin təhlili və analizi, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri ilə yanaşı innovativ ideyaların dövlət idarəciliyi sferasında da tətbiq edilməsi olduqca aktual bir məsələdir.

Tədqiqatın metodu. Tədqiqatda təhlil və sintez, deduksiya və induksiya, sistemli yanaşma metodu, məntiqi ümumiləşdirmə və statistik metodlardan istifadə edilmişdir. Həmçinin əlavə materialların qiymətləndirilməsi prosesində təhlil, müqayisəli təhlil, ümumiləşdirmə və analiz-sintez üsullarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın obyektı: Ümumilikdə dövlət idarəçiliyi və o cümlədən Azərbaycan Respublikasında tətbiq olunan dövlət idarəçiliyi mexanizmi və ona innovativ ideyaların tətbiqi məsələsidir.

Tədqiqatın predmeti: Dövlət idarəçiliyinə innovativ ideyaların tətbiqi yolu ilə əldə edilən innovativ strategiyalar, bu strategiyalara əsaslanan innovasiya siyasəti, onun təkmilləşdirilməsinin və stimullaşdırılmasının yol və üsullarıdır. Bundan başqa innovasiya anlayışının, innovasiya prosesinin ümumi xarakteristikası və onların dövlət idarəçiliyinə tətbiqi mexanizmi də tədqiqatın predmetinə daxildir.

Tədqiqatın məqsədi: Dövlət idarəçiliyinə innovativ ideyaların tətbiqi üsul, yol və imkanlarını araşdırmaq, onların təkmilləşdirilməsi potensialını nəzərdən keçirmək, idarəetmə sistemində innovasiya məsələsinin xüsusiyyətlərini tədqiq edərək innovasiyaların ölkənin idarə edilməsində tətbiqi əsaslarını müəyyənləşdirmək və innovasiyaların ölkə iqtisadiyyatına tətbiq imkanlarına təsir edən amilləri öyrənməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın vəzifəsinə aşağıdakılar aid edilir:

1. Elmi mənbələr əsasında innovasiya anlayışının şərhini vermək, onun məzmun və mahiyyətini izah etmək, innovasiya prosesinin tərkibini və tədqiqat səviyyəsini nəzərdən keçirmək;

2. Dövlət idarəçiliyinə tətbiq olunan innovasiya siyasətinin əsas prinsiplərini müəyyən etmək;

3. Dövlət idarəetməsində innovasiyanın tətbiqi istiqamətlərini nəzərdən keçirmək, qarşıya çıxan maneələrin səbəblərini araşdırmaq və onların aradan qaldırılması yollarını müəyyənləşdirmək;

4. Azərbaycan Respublikasında innovasiya potensialını ümumi şəkildə

nəzərdən keçirmək, dövlət innovasiya siyasətinin reallaşma istiqamətlərinin ümumi təsvirini vermək və onun inkişafının müasir vəziyyətini təhlil etmək;

5. İnnovativ ideyalar əsasında yaranmış Azərbaycan brendlərinin özünəməxsus cəhətlərini və onları yaradan innovativ ideyaları qeyd etmək;

6. Dövlət idarəçiliyində makroinnovasiya siyasətinin formalaşmasına zəmin hazırlayan innovativ strategiyaların ümumi mənzərəsini vermək və onların təkmilləşdirilməsi imkanlarını nəzərdən keçirmək;

7. Dövlət idarəçiliyində innovasiya prosesinin ümumi mənzərəsini verməklə onların stimullaşdırılmasının əsas istiqamətlərini araşdırmaq;

8. Azərbaycan Respublikasında innovasiya potensialını və onun inkişafının müasir vəziyyətini, eləcə də Azərbaycanda dövlət innovasiya siyasətinin reallaşma istiqamətlərini təhlil etmək.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi: İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə, hətta konkret olaraq ayrı-ayrı müəssisələrinə belə, innovasiyaların tətbiqi ilə bağlı çoxsaylı araşdırmalar, elmi monoqrafiyalar həsr edilmişdir. Amma dövlət idarəçiliyinə innovasiyaların tətbiqinə aid elmi tədqiqatlar azdır və epizodik xarakter daşıyır. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, burada innovasiyaların məhz dövlət idarəçiliyinə tətbiqi məsələsi nəzərdən keçirilir. Məlum olduğu kimi, dövlətin istər idarəçilik, istərsə də iqtisadi siyasətində innovasiya prosesi əsas yerlərdən birini tutmalıdır. Hətta belə də demək mümkündür ki, dövlət idarəçiliyinin özünə innovasiya prosesi tətbiq olunmadan onun iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinə bu prosesin hərtərəfli şəkildə tətbiqi mümkün deyil. Təqdim edilən tədqiqat işinin daha bir yeniliyi ondan ibarətdir ki, burada dövlət idarəçiliyinə innovativ ideyaların tətbiqi ilə yanaşı onların təkmilləşdirilməsi və stimullaşdırılması ilə bağlı yarana biləcək mənfi və müsbət tendensiyalar da ətraflı şəkildə araşdırılır.

Tədqiqatın elmi və praktik əhəmiyyəti: Tədqiqat işində innovasiyaların dövlət idarəçiliyinə tətbiqi, bu prosesin təkmilləşdirilməsi, innovasiya siyasətinin əsas prinsipləri, Azərbaycan Respublikasında innovasiya potensialı və inkişafının müasir vəziyyəti, dövlət idarəçiliyində innovasiya prosesinin stimullaşdırılmasının

əsas istiqamətləri və s. problemlər bir magistr dissertasiyasından tələb edilən səviyyədə tədqiq olunmuşdur. Bu işin elmi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, istər bu tədqiqatda qaldırılan problemlərin özünü, istərsə də onun nəticələrini bu istiqamət üzrə yazılan namizədlik və doktorluq dissertasiyalarında alternativ fikir və rəy kimi nəzərdən keçirmək olar.

Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti isə ondan ibarətdir ki, bu mövzu ilə bağlı dərslərdə təqdim olunan monoqrafik araşdırmadan əlavə vəsait kimi istifadə etmək mümkündür.

Dissertasiya işinin strukturu. Dövlət idarəçiliyində innovasiya prosesinin təkmilləşdirilməsi adlı bu tədqiqat işi titul vərəqindən, mündəricat, giriş, 3 fəsil, 8 yarım fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Fəsil I. DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİNƏ İNNOVATİV YANAŞMA

1.1 İnnovasiya anlayışı: məzmunu, tərkibi və öyrənilmə aspektləri

“İnnovasiya” termini latın dilinə məxsus olan “İnnovatio” sözündən əmələ gəlmişdir. Sözüün əsası mahiyyəti daşıyan “novatio” hissəsi “yeniləşmə” yaxud da “dəyişkənlik” mənalarını, ön şəkilçisi mahiyyəti daşıyan “in” hissəsi isə “istiqlamət üzrə”, “yöndə” mənasını ifadə edir. Həmin mənalardan çıxış edərək “innovasiya” terminini həyata keçirilən və ya icra edilən “fəaliyyət istiqamətində dəyişkənlik” və ya “fəaliyyət yönündə yenilik” kimi tərcümə, yaxud da şərh etmək mümkündür.

“İnnovasiya” anlayış və termininə ilk dəfə XIX əsrə aid elmi araşdırmalarda rast gəlinir. XX əsrin əvvəllərində Avstriyalı iqtisadçı alim Jozef Alois Şumpeter öz tədqiqatlarında bu terminə və anlayışa ikinci həyat vermişdir. J.Şumpeter "İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi" əsərində “İqtisadiyyatın inkişafına yeni kombinasiyaların tətbiqi” (Durchsetzung neuer Kombinationen) məsələsini nəzərdən keçirmiş və sonralar innovasiya adı ilə bütün dünyaya yayılan bu kombinasiyaların 5 vacib cəhətini qeyd etmişdir:

- 1) yeni texnika, yeni texnoloji proseslərdən və ya istehsalın yeni bazar təminatından istifadə edilməsi;
- 2) yeni xassələrə malik məhsulun tətbiqi;
- 3) yeni xammaldan istifadə edilməsi;
- 4) istehsalın təşkilində və onun material-texniki təminatında dəyişikliklər;
- 5) yeni satış bazarının meydana çıxması”¹ .

Bəzən iqtisadi ədəbiyyatda “yenilik”, “dəyişkənlik” və “innovasiya” anlayışları eyniləşdirilir, bir-biri ilə sinonim kimi götürülür. Bəzən isə həmin terminlərin tamamilə fərqli məqamlarda işlədilməli olduğu israrla qeyd edilir. Hətta belə iddia edənlər də vardır ki, yenilik və dəyişkənlik istənilən fəaliyyət sferasında istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə yönələn bəzi hallarda fundamental, bəzi hallarda isə tətbiqi mahiyyət daşıyan tədqiqatların və yaxud təcrübi işlərin nəticəsidir. İnnovasiya isə idarəetmə obyektinin dəyişdirilməsi, eləcə

¹Schumpeter, Joseph A.: Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung: e. Untere, über Unternehmerrgewinn, Kapital, Kredit, Zins u. d. Konjunkturzyklus.- 7. Aufl., unveränd. Nachdr. d. 1934 erschienenen 4. Aufl. - Berlin: Duncker und Humblot, 1987, s. 100-101.

də iqtisadi, sosial, ekoloji, elmi-texniki və s. növ səmərənin alınması məqsədilə tətbiq olunan tədbirlərin son nəticəsi kimi çıxış edir.

Qeyd edilənlər işığında belə bir təəssürat yaranır ki, “yenilik” və “dəyişkənlik” terminləri daha az tutuma, əhəmiyyətə və iqtisadi dəyəərə malik olan bir anlayışı ifadə edir. Bunun əksinə olaraq “innovasiya” termini daha böyük tutuma, əhəmiyyətə və iqtisadi dəyəərə malik olan qeyri-adi bir anlayış ifadə edir. Hətta belə də demək mümkündür ki, bəzən bir texnoloji prosesi bir müəssisədə tətbiq etmək yenilik, ölkə səviyyəsində və ya dünya səviyyəsində tətbiq etmək isə innovasiya adlandırılır.

Bizcə, “yenilik” və “dəyişkənlik” terminlərini “innovasiya” terminindən fərqləndirməyə çalışmaq bu mübahisəni daha da qızıqdırmaq yerinə, bir çox müəlliflər bu mülahizədə həmfikirdirlər ki, innovasiyanın spesifik mənası dəyişkənlik məzmununa uyğundur və innovasiya fəaliyyətlərinin əsas funksiyası dəyişmək və bu yolla yeniləşdirməkdir kimi fikirlərə əsaslanaraq onların təxminən eyni anlayışı ifadə etdiyini vurğulamaq və bu mübahisələrin qarşısını alaraq əsas diqqəti innovasiyanın mahiyyətinin şərhinə yönəltmək lazımdır.

“İnnovasiya” terminin iqtisadiyyat elminə gətirilməsindən sonra keçən iki əsr ərzində bu anlayışa müxtəlif alim və tədqiqatçılar tərəfindən fərqli tutumlara malik çoxsaylı təriflər verilmişdir. Həmin təriflərdən bir çoxuna iqtisadiyyat üzrə mütəxəssis olan azərbaycanlı alimlərin əsərlərində də rast gəlirik. Məsələn üç Azərbaycan aliminin ortağ əsəri olan “Menecment” adlı monoqrafiyada innovasiya anlayışının şərhilə bağlı müxtəlif müəlliflərə aid olan 4 fərqli tərif verilmişdir və həmin təriflərdən bəziləri bunlardır:

“İnnovasiya – bazarda yeni və təkmilləşdirilmiş istehsal proseslərinin və avadanlıqların meydana gəlməsinə gətirib çıxaran texniki, istehsal və kommertiya tədbirlərinin toplusudur ” ; “İnnovasiya – bu elə bir ictimai-texniki-iqtisadi prosesdir ki, onun vasitəsi ilə ideya və ixtirələrdən öz xüsusiyyətlərinə görə məmulatlar və texnologiya yaradılmasına gətirib çıxarır. İnnovasiyanın iqtisadi fayda və ya mənfəətə istiqamətləndiyi halda, onun bazara çıxarılması əlavə məhsul

əldə edilməsinə gətirib çıxara bilər”².

Başqa bir mənbədə innovasiya anlayışına bunlardan az və ya çox dərəcədə fərqlənən daha 19 tərif verilmişdir və onlardan bəziləri bunlardır:

“İnnovasiya – yeni texnikaya, texnologiyaya, əməyin və istehsalın təşkilinin yeni formalarına, xidmətlərə və idarəetməyə, o cümlədən yeni nəzarət, uçot, planlaşdırma metodları formalarına və bu kimi istiqamətlərə yönəldilən əsaslı vəsait qoyuluşunun maddiləşmiş nəticələridir”; “İnnovasiya – müsbət yaxud mənfi sosial-iqtisadi dəyişikliklərə səbəb olan istehsal ünsürlərinin ilkin strukturunun dəyişdirilməsidir. İstehsal ünsürlərinin strukturu dedikdə - təşkilatın, məhsulların, texnologiyaların, istehsal vasitələrinin strukturu və işçi qüvvəsinin peşə və ixtisas strukturu nəzərdə tutulur”; “İnnovasiya – cəmiyyətin yeni ictimai tələbatını ödəmək üçün yeni praktiki vasitələrin yaradılması, yayılması və istifadə edilməsinin kompleks prosesidir”; “İnnovasiya - elmi ideyaların, ixtira və kəşflərin nəticələrinin tətbiqi hesabına müəyyən iqtisadi fayda, mənfəət, əlavə dəyər qazanmağı təmin edən ictimai, iqtisadi-texniki proseslərdir” və s.³

Müxtəlif dillərdə mövcud olan elmi ədəbiyyatlardan istifadə etməklə bu təriflərin sayını istənilən qədər artırmaq mümkündür. Vacib olan isə, sadəcə innovasiya anlayışına ümumiləşdirici bir tərif vermək yox, innovasiya anlayışının əhatə və təsir dairəsini müəyyənləşdirmək, onun əsas funksiyalarını qeyd etməkdir. Müxtəlif təriflərdə qeyd edilən funksiya və xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq innovasiyanın başlıca cəhətlərini aşağıdakı maddələr şəklində qeyd edə bilərik:

- bazarda yeni istehsal prosesləri və avadanlıqlar yaradır,
- texniki, istehsal və kommersiya tədbirləri formalaşdırır,
- ideya və ixtiraları məmulat və texnologiyaya çevirir,
- əməyin və istehsalın təşkilinin yeni formalarını təmin edir,
- nəzarət, uçot və planlaşdırmada yeni metodlara şərait yaradır,
- mənfi rezuslu istehsal ünsürlərinin ilkin strukturunu dəyişdirir,
- iş qüvvəsinin peşə və ixtisas strukturunu yeniləyir,

²Şahbazov K.A., Məmmədov M.H., Həsənov H.S. “Menecment”. Bakı, 2007, səh. 791-792

³A.H.Tağıyev “İnnovasiya: sual-cavabda”, Bakı-2015, səh. 7-9

- yeni ictimai tələblərə uyğun yeni praktik vasitələr yaradır,
- elmi ideyaların, ixtira və kəşflərin nəticələrini tətbiq edir,
- iqtisadi fayda, mənfəət və əlavə dəyər təmin edir və s.

Son dövrlərdə innovasiya beynəlxalq standartlara uyğun olaraq yerinə və məqamına görə həm bazarda tətbiq olunan yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul kimi, həm innovativ fəaliyyətin son nəticəsi kimi, həm praktikada yeni və ya təkmilləşdirilmiş texnoloji proses kimi, həm də sosial xidmətlərə yanaşmanın yeni üsulu kimi təsvir və təqdim olunur.

İnnovasiya şüarı kimi qəbul edilən “yeni və fərqli” devizi bu konsepsiyanın çoxyönlüliyünü düzgün xarakterizə edir. Məsələn, xidmət sektorunda yenilik xidmətin özündə, istehsalında, təminatında və istifadəsində, eləcə də işçilərin davranışında bir yenilik deməkdir. İnnovasiyalar heç də həmişə ixtira və kəşflərə əsaslanmır. Bəzən yerində və məqamında verilən ideyalara, qərarlara əsaslanan innovasiyalar və yeniliklər də var. Məsələn, “zəncirbənd” və ya “molnya” tipli yaxa bağlarını, diyircəkli qələmləri, ağızını açmaq üçün üzərində xüsusi “üzük” olan konserv qutularını və bir çox digər yenilikləri buna nümunə göstərmək olar.

İnnovasiya heç də həmişə sırf real bir şey deyildir və ya mütləq texniki mahiyyət daşıyır. Kredilə satış və ya hissələrlə ödəniş formasında həyata keçirilən satış ideyası iqtisadi baxımdan o qədər dəyərli və əhəmiyyətlidir ki, bir çox texnoloji yeniliklər belə onunla rəqabət apara bilməz. Müddətli satış ideyası öz gəlişi ilə, sözün həqiqi mənasında, iqtisadiyyata böyük güc qatmışdır.

İnnovasiya - müştərilər üçün yeni bir dəyər mahiyyəti daşımalı, istehlakçıların ehtiyaclarını və istəklərini ödəməyə xidmət etməlidir. İnnovasiyanın digər xüsusiyyətləri onun yeniliyi və sənayeyə tətbiq imkanının (iqtisadi əsasının) olmasıdır, ən vacib cəhət isə istehlakçıların tələblərinə cavab verməsidir.

Elə bu cür fərqli yanaşmaların nəticəsidir ki, əhatə dairəsi və səviyyəsi, radikalıq dərəcəsi, ideya mənbəyi, yeniliyin növü, mövcud analoqların dəyişdirilmə səviyyəsi baxımından innovasiyanın müxtəlif növlərinin olduğu iddia və qeyd edilir. Başqa sözlə desək, fərqli mövqelərdən yanaşmaq yolu ilə müəyyən edilən **təsnifat əlamətləri** baxımından innovasiyanın müxtəlif növləri vardır və bu

təsnifat əlamətləri baxımından hər bir əlamət fərqli dəyərə malikdir⁴.

Cədvəl 1.1 Təsnifat əlamətləri baxımından innovasiyanın növləri

Təsnifat əlamətləri	Əlamətlərin dəyəri		
	Qlobal səviyyədə	Sektor üzrə	Lokal səviyyədə
Əhatə dairəsi və səviyyəsi	Bazis yaratmaqla	Təkmilləşdirmək yolu ilə	Psevdo innovasiya
İnnovasiyanın radikalıq dərəcəsi	Elmi kəşf	Tapıntı	Səmərələşdirici təklif
İdeya mənbəyi	Konstruksiya və qurğular	Texnologiyalar	Yeni material və maddələr
Mövcud analoqların dəyişdirilmə səviyyəsi	Sərbəst şəkildə tam əvəzlənmə	Sistemli şəkildə əvəzlənmə	--

Mənbə: <http://www.uamconsult.com>

İnnovasiyaları fərqli təsnifat əlamətləri baxımından, həmçinin müxtəlif meyarlar əsasında yuxarıdakı cədvəldə veriləndən fərqli şəkildə də təsnif etmək və ya qruplaşdırmaq da mümkündür.

Cədvəl 1.2 Müxtəlif meyarlar əsasında innovasiyaların təsnifi

1. Yenilik dərəcəsi baxımından:	<ul style="list-style-type: none"> • radikal (bazis yaradan) innovasiyalar, bunlar bir qayda olaraq böyük kəşf və ixtiralar əsasında reallaşır, yeni nəsil texnika və texnologiyanın yaranmasını təmin edən yeni istiqamətlər açır; • keyfiyyətə yaxşılaşdırıcı innovasiyalar, orta səviyyəli ixtiralara əsaslanır; • modifikasiya edici innovasiyalar, köhnəlmiş texnika və texnologiyanın qismən yaxşı vəziyyətə gətirilməsinə və istehsalın yenidən təşkilinə yönələn səmərələşdirici təkliflərə əsaslanır.
2. Tətbiq olunduğu sahə baxımından:	<ul style="list-style-type: none"> • məhsula yönələn innovasiyalar, bir qayda olaraq yeni məhsulun (xidmətin), yarımfabrikatın və ya ehtiyat hissəsinin istehsalına və ya istifadəsinə yönəlir; • texnoloji innovasiyalar, yeni texnologiyaların yaradılması və tətbiqi işinə yönəlir; • təşkilati innovasiyalar, istər müəssisə daxilində, istərsə də müəssisələrarası münasibətləri tənzimləyən yeni təşkilat strukturlarının yaradılmasına və uğurla fəaliyyət göstərməsinə yönəlir; • kompleks innovasiyalar, bir qayda olaraq müxtəlif innovasiyaları özündə birləşdirir.

⁴http://www.uamconsult.com/book_722_chapter_31_7.1_Ponjatie_innovatsiji_i_innovatsionnoj_dejatelnosti.html (04.10.2017)

3. Tətbiq səviyyəsi və əhatə dairəsi baxımından:	<ul style="list-style-type: none"> • Sektor üzrə; • Sektorlararası səviyyədə; • Regional səviyyədə; • Müəssisə (firma) səviyyəsində.
4. Yaranma səbəbləri baxımından:	<ul style="list-style-type: none"> • reaktiv (adaptasiya edici və ya uyğunlaşdırıcı) innovasiyalar – müəssisənin həyatda qalmasını təmin etmək məqsədi güdür və bir qayda olaraq rəqib müəssisələrin tətbiq etdiyi yeniliklərə cavab mahiyyəti daşıyır; • strateji innovasiyalar – bir qayda olaraq qabaqlayıcı mahiyyət daşıyır və gələcəkdə rəqabət üstünlüyü qazanmağı hədəfləyir.
5. Effektivlik baxımından:	<ul style="list-style-type: none"> • iqtisadi innovasiyalar – maliyyə, iş, mühasibat və planlaşdırmada müsbət meyllər, qiymətlərin formalaşması, əməyin motivasiyası, əmək haqqı və qiymətləndirmə kimi məsələləri əhatə edir; <ul style="list-style-type: none"> • sosial innovasiyalar – kadr siyasətinin inkişafı sistemini, kadr hazırlığı və inkişafı sistemini, sosial işçilərin yeni işçilərlə uyğunlaşdırılması sistemini əhatə edir; • ekoloji innovasiyalar – bir tərəfdən müəssisə və təşkilatların ətraf aləmə göstərdiyi mənfi təsirin azaldılması və ya aradan qaldırılması məsələlərini, digər tərəfdən isə ekoloji cəhətdən təmiz məhsul və ya xidmət istehsalı məsələləri kompleksini əhatə edir; • inteqral innovasiyalar – yuxarıda qeyd edilən innovasiyaların bir neçəsini və ya hamısını özündə birləşdirən kompleks innovasiyalar sistemidir.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Yeniliyin tətbiq edilməsi istehsalın inkişafı baxımından hər zaman böyük məna kəsb etmişdir. Müasir iqtisadiyyatda innovasiyaların rolu kifayət qədər artmışdır. Onlar iqtisadiyyatın inkişafında getdikcə daha vacib rol oynayan əsas faktora çevrilir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, elmi-texnoloji inkişaf dövründə istehsal qüvvələrində baş verən köklü dəyişikliklər yeni iqtisadi reforma dalğaları ilə müşayiət olunur. İstehsal vasitələrində müşahidə edilən yeni faktorlar, müxtəlif innovativ ideyaların geniş şəkildə tətbiqi müasir iqtisadi həyatın adi normasına çevrilir. İnnovativ yanaşmaların inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatında getdikcə daha böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi aydın şəkildə görünür və qeyd edilir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin, o cümlədən də keçmiş sovet məkanından yeni ayrılan dövlətlərin bazar iqtisadiyyatına keçdiyi bu dövrlərdə həmin dönmədən qalmış dərin böhrandan yaxa qurtara bilmək üçün eyni tipli və hətta daha aktiv və böyük

innovativ ideyalara ehtiyac vardır.

İnnovasiyalar innovativ tədbirlər vasitəsilə həyata keçirilir ki, bəzən buna *innovasiya prosesi* də deyilir. İnnovasiyaların idarə olunması sistemi iki yarım sistemdən ibarətdir: idarəedici yarım sistem (idarəetmə subyekti) və idarə olunan yarım sistem (idarəetmə obyekt). İdarəetmənin subyekti idarəetmə obyektini məqsədə uyğun şəkildə fəaliyyət göstərməyə istiqamətləndirən bir əməkdaş və ya bir qrup ola bilər. İdarəetmənin obyektinə isə innovasiyalar, innovasiya prosesi və innovasiya bazarına daxil olan iştirakçılar arasındakı iqtisadi münasibətlərdir. İdarəetmənin subyekti ilə obyekt arasında əlaqə informasiyanın ötürülməsi yolu ilə reallaşır.

Cədvəl 1.3 İnnovasiya proseslərinin əsas mərhələləri, onların nəticələri və maliyyələşdirilmə mənbələri

İşlərin adları və mərhələlər	Axtarış xarakterli elmi tədqiqat işləri	Tətbiqi elmi tədqiqat işləri	Təcrübi – konstruktor və layihə - konstruktor işləri	Yeni məhsulun istehsalının mənimsənilməsi və innovasiyaların kommersiyalaşdırılması
İş mərhələləri üzrə nəticələrin qısa məzmunu	İctimai tələbatın təmin edilməsinin yeni metodları haqqında ideyaların irəli sürülməsi, əsaslandırılması və eksperimental yoxlanılması	Təcrübi – konstruktor və layihə - konstruktor işləri üçün texniki tədqiqat və texniki layihə, texnoloji innovasiya yaradılması yolu ilə yeni metodların kəmiyyət xarakteristikalarının müəyyən edilməsi	Yeni məhsulun təcrübi nümunələrinin yaradılması, tamamlanmış texniki sənədlərin təsis edilməsi və təhvil verilməsi	Buraxılan məhsulun satışı (kommersiyalaşdırılması) prosesində investisiyaların xərcinin tamamilə çıxarılması, gəlir əldə edilməsi
Maliyyə mənbələri	Dövlət büdcəsi, o cümlədən ən mühüm elmi-texniki problemlərin həlli proqramları	Dövlət büdcəsi, sifarişçilərin və innovasiya fondlarının vəsaitləri	Sənaye təşkilatlarının xüsusi vəsaitləri, sifarişçilərin vəsaitləri və dövlət büdcəsi	Təşkilatların xüsusi vəsaitləri, qiymətli kağızlar emissiyası və bank kreditləri, dövlət tərəfindən qismən dəstəklənmə

Mənbə: A.H.Tağıyev “İnnovasiya” Bakı, 2012, səh. 34

İnnovasiya prosesi özündə 7 alt elementi birləşdirir ki, onların ardıcılığı və zəncirvari əlaqələri innovasiya prosesinin strukturunu təşkil edir. İnnovasiya prosesinin strukturu və struktur elementlərində yerinə yetirilən əməliyyatların məzmunu cədvəl 1.3-də qeyd edilmişdir:

Cədvəl 1.4 İnnovasiya prosesinin srukturu və sruktur elementlərində yerinə yetirilən əməliyyatların məzmunu

İnnovasiya prosesinin srukturu	
1. Təsvir etmə:	a) məqsəd və vəzifələr; b) ideya axtarışı; c) texniki iqtisadi əsaslandırma.
2. Marketing tədqiqatları:	a) xarici mühitin təhlili; b) bazarın təhlili; c) SWOT təhlili; d) investorun axtarılması; e) üstün variantın qiymətləndirilməsi.
3. İnnovasiya məhsulunun istehsalı:	ideyanın əşya formasında maddiləşdirilməsi (mal, sənəd, mülkiyyət hüququ, əməliyyat sənədi, layihə və s.)
4. İnnovasiyanın həyata keçirilməsi:	a) məhsulun satışı yaxud bazar əməliyyatı; b) müəssisə daxilində əməliyyatın reallaşdırılması; c) satışın həvəsləndirilməsi.
5. İnnovasiya məhsulunun irəlilədilməsi:	a) informasiya; b) reklam; c) ticarət nöqtəsinin işinin təşkili.
6. İnnovasiyanın qiymətləndirilməsi:	a) innovasiyanın iqtisadi səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi.
7. İnnovasiya məhsulunun irəlilədilməsi:	a) innovasiya məhsulunun xüsusiyyətlərinin və irəlilədilməsi şərtlərinin dəyişdirilməsi; b) yeni bazarların ələ keçirilməsi.

Mənbə: A.H.Tağıyev “İnnovasiya” Bakı, 2012, səh. 36

Ümumiyyətlə menecmentdə olduğu kimi innovasiya menecmenti də konkret məqsədlərin əldə edilməsinə yönəlir, bəzi ümumi prinsiplərə əməl olunmasını tələb edir və müəyyən mərhələlərdən ibarət olur. Əksər tədqiqatçılar bu fikirdədirlər ki, innovasiyanın idarə edilməsinin təşkili prosesi bir-biri ilə üzvi şəkildə bağlı olan və aşağıda qeyd edilən ardıcılıqla reallaşan mərhələlərdən ibarətdir:

1. İnnovasiyanın idarə edilməsinin məqsədinin müəyyən olunması;
2. İnnovasiyanın menecment strategiyasının seçilməsi;
3. İnnovasiyanın idarə üsullarının müəyyənləşdirilməsi;
4. İnnovasiyanın idarə edilməsi proqramının işlənilib hazırlanması;
5. Proqramın icrasına uyğun olaraq işlərin təşkil edilməsi;
6. İnnovasiyanın idarə edilməsi proqramın icrasına nəzarət olunması;
7. İnnovasiyanın idarə üsullarının effektivliyinin analizi və qiymətləndirilməsi;
8. İnnovasiyanın menecment üsullarının korrektə edilməsi.

Bu tədbirlər faktiki olaraq innovasiya prosesinin reallaşmasına xidmət edir. Bunu da qeyd edək ki, innovasiya prosesi ilə bağlı fərqli fikir və mülahizələr vardır ki, onlardan birini nəzərdən keçirməyi məqsədəuyğun hesab edirik.

“İnnovasiya prosesi – yeni ideyanın yaranmasından, onun mənimsənilməsi və alınmış məhsulun bazara çıxarılmasınadək müxtəlif mərhələlərdə yerinə yetirilən qarşılıqlı əlaqəli proseslərin məcmusudur. Bu prosesi sxem şəklində aşağıdakı kimi təsvir etmək olar:

$$FT \rightarrow TT \rightarrow \dot{I} \rightarrow L \rightarrow TG \rightarrow M \rightarrow S \rightarrow MA \rightarrow S$$

Burada, FT – fundamental tədqiqatlar, TT – tətbiqi tədqiqatlar, \dot{I} – işləmələr, L – layihələndirmə, TG – texniki quraşdırma işləri, M – mənimsəmə, Sİ – sənaye istehsalı, MR – marketinq, S – satış mənasını ifadə edir”⁵.

İnnovasiyaların getdikcə artan rolu və onların tətbiqini zəruriyyətə çevirən faktorlar, birincisi, bazar münasibətlərinin və azad rəqabət şəraitinin öz təbiətindən doğan reallıqdır, ikincisi, inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatının bəzi sahələrində hələ də qalmaqda davam edən böhran vəziyyətindən çıxmanın vacib şərtidir və üçüncüsü, iqtisadiyyatda köklü dəyişikliklərin baş verməsi və sabit iqtisadi yüksəlişə yönəlmə baxımından bir zəruriyyətdir.

Qeyd etdiyimiz bu müddəaların qısaca şərhini verməyə çalışaq. Bazar iqtisadiyyatı mühitində və rəqabət şəraitində daima mövcud olan müflis olmaq, gəlirlərini tam, yaxud da qismən itirmək qorxusu məcbur edir ki, istehsal prosesi daima təkmilləşdirilsin, məhsulun və ya xidmətin keyfiyyəti durmadan

⁵T.Ə.Hüseynov, “Firmanın iqtisadiyyatı”, Bakı-2009, səh. 301-302

yüksəldilsin. Başqa sözlə desək, rəqabətin hərəkətverici qüvvəsi təbii bir faktordur və istehsal prosesinin yenilik və innovasiyalara meyl etməsinə səbəb olur. Məhz yenilik və innovasiyaların tətbiqi yolu ilə müasir texnologiyalardan istifadə etmək, istehsalı yenidən təşkil edib təkmilləşdirmək, məhsulun və xidmətin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricisini yüksəltmək, müəssisədaxili və xarici fəaliyyətinin effektivliyini artırıb uğur qazanmağı təmin etmək üçün imkan yaranır. Həmin məsələlərin həlli ilk növbədə əsl istehsalçı sərəştəsi və novatorcasına yanaşma tələb edir ki, bunlar da, mahiyyət etibarilə, yenilik və innovasiyaların axtarılıb tapılması, tətbiq edilməsi deməkdir.

Rəqabət şəraiti elə bir vəziyyət yaradır ki, müəssisələr həm özlərinin istehsal imkanlarını bu vəziyyətə uyğunlaşdırmalı olur, həm də rəqabətə dayanıqlı, keyfiyyətli və istehlakçıların daima dəyişən ehtiyaclarını maksimum dərəcədə ödəyə bilən məhsullar istehsal etmək məcburiyyətində qalırlar. Azad və sərbəst rəqabət istehsaldan istehlaka qədər bütün prosesləri təkmilləşdirməyə qadir olan faktor mahiyyəti daşıyır. Rəqabətin gətirdiyi üstünlüklər isə bu və ya digər innovasiyaların reallaşdırılmasında müşahidə edilir. Bu baxımdan *azad rəqabət şəraitini* istehsalın inkişafının mayakına, əsl *idarəçini* “müəssisə” adlı gəmini idarə edən kapitana, *innovativ ideyaları* isə bu gəminin hərəkətini təmin edən mühərrikə bənzətmək olar.

Böhran vəziyyətində olan bir müəssisənin və ya ölkənin bu vəziyyətdən çıxmasını, sürətli inkişaf trayektoriyasına və ya yoluna qədəm qoymasını təmin etmək üçün müəssisə səviyyəsində bütün istehsal proses və sahələrində, ölkə səviyyəsində isə xalq təsərrüfatının bütün sahələrində dərin keyfiyyət dəyişkənliklərinə nail olmaq, mövcud iqtisadi strukturları yenidən qurmaq, iş metodlarını və formalarını yeniləmək kimi silsilə tədbirlərin icra edilməsi zəruridir.

90-cı illərdə Rusiya iqtisadiyyatının bəzi sahələrini araşdıran tədqiqatçılar belə qeyd edirdilər ki, həmin dövrdə Rusiyada “təbii qaynaqlardan istifadə həcmnin olduqca yüksək olması, nəticə etibarilə enerji, kənd və meşə təsərrüfatı sahələrində çatışmazlıqların yaranmasına səbəb olur. Hesablamalara əsasən, Rusiyada son məhsulun bir ədədinə düşən enerji sərfiyyatı Yaponiya və

Almaniyadan 3 dəfə, ABŞ-dan 2 dəfə çoxdur. Rusiyada 1 qram kağızın istehsalına sərf olunan meşə materialları inkişaf etmiş ölkələrdən 4-6 dəfə çoxdur”⁶.

Bu məlumatlar, haqqında bəhs edilən iqtisadiyyatın həm xammal, həm də enerji sərfiyyatı baxımından qənaətcil olmadığını aydın şəkildə göstərir. Əgər belə bir vəziyyətdə, yəni xammal və enerji israfına yol verən texnologiyalardan istifadə etməklə istehsalı artırmağa səy göstərsə, o zaman iqtisadiyyat çıxmaza düşə bilər. Yəni daha çox məhsul istehsalı, məlum məsələdir ki, daha çox xammal və enerji sərfiyyatı tələb edir. Bu isə xammal və enerji sektoruna əlavə vəsait qoyuluşu, yəni nəticə etibarlı ilə son məhsulun dəyərinin daha da artması deməkdir.

Tamamilə aydındır ki, o qədər də sadə olmayan, amma iqtisadi cəhətdən böyük əhəmiyyət daşıyan belə problemlərin həlli üçün başlıca rol və ya cavabdehlik istehsalçının üzərinə düşür. Məsələnin yeni innovativ həlli yollarını məhz istehsalçı axtarır tapmalıdır. Çünki belə məsələlərin həlli adi yanaşma ilə mümkün deyil və problemə yaradıcı şəkildə, novatorcasına yanaşmağı tələb edir.

İstehsalatda güclü yeniləmə potensialına malik olan innovasiyalar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Onlar fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş istehsalat aparatı kompleksini radikal şəkildə dəyişdirməyə, onu yenidən təşkil etməyə və bu yolla da istehsal prosesinin effektivliyini artırmağa qadir olur. Belə innovasiyalara ilk növbədə yeni texnika və texnologiyaları aid etmək lazımdır. İstehsalat prosesini dəyişdirmək, yeni elmi-texnoloji səviyyəyə qaldırmaq yolu ilə məhsulun keyfiyyətini yüksəltmək istiqamətində ilkin bazanı yaratmaq mümkündür. Yeni və ya yenilənmiş istehsalat aparatı, bir qayda olaraq, yenidən təşkil olunma, yeni idarəetmə, yeni marketinq, yeni motivasiyalar, bir sözlə tamamilə yeni tipli, innovativ menecment tələb edir və eyni zamanda keyfiyyətə yeni məhsulun istehsalını da nəzərdə tutur.

⁶Шансы российской экономики. - М.: ТЕИС. 1997. - С. 362.

1.2. Dövlət idarəçiliyində innovasiya siyasətinin əsas prinsipləri

Dövlət siyasəti hüququn əsas prinsiplərinə və qüvvədə olan qanunvericilik normalarına və aktlarına uyğun olmalıdır. Bəzən belə qeyd edilir ki, “siyasət və hüquq arasında zahiri bir ziddiyyət vardır: bir tərəfdən dövlət siyasəti qanunlara uyğun şəkildə və hüquq çərçivəsində həyata keçirilir, digər tərəfdən isə qanunvericilik fəaliyyətinin istiqaməti, hüquqi-normativ aktların qəbulu ilə bağlı məqsəd və hədəflər dövlət siyasəti əsasında müəyyən olunur. Hətta hüquq nəzəriyyəsinə qanunvericilik siyasəti adlı xüsusi anlayış da daxil edilmişdir ki, bu anlayış dövlət orqanları və digər strukturlar tərəfindən effektiv hüquqi tənzimləmə mexanizminin yaradılmasını nəzərdə tutur”⁷.

Belə məlum olur ki, hüquqi tənzimləmə, eyni zamanda dövlət siyasətini və ideologiyasını formalaşdıran bir vasitə funksiyasına da malikdir. Deməli hüquqi tənzimləmə ikili mahiyyətə malikdir, birincisi, obyektiv şəkildə formalaşmış ictimai münasibətləri əks etdirir, ikincisi, dövlət siyasətinin həyata keçməsinə təmin edən bir vasitə kimi çıxış edir. Qeyd edilir ki, dövlət siyasəti istənilən halda qismən subyektiv xarakter daşıyır, çünki həmişə gələcəkdə baş verməsi gözlənilən hadisə və faktlara yönəlir və bəzən gözlənilən nəticələrə mütləq şəkildə çata bilmir.

Dövlətin innovasiya siyasəti deyərkən dövlət strukturlarının iqtisadiyyata və ümumilikdə cəmiyyətə təsirini təmin edən metodlar və məqsədlər kompleksi nəzərdə tutulur. Bu tədbirlər bir qayda olaraq innovasiya proseslərinin iqtisadi və sosial effektivliyinin təşviqi və genişləndirilməsi ilə bağlıdır. Dövlətin innovasiya siyasəti tədbirlər kompleksindən ibarət olmaqla sistem xarakteri daşıyır və bu siyasətin müxtəlif imkan və vasitələrinin üzvi şəkildə birləşməsinə təmin edir.

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasəti və onun ümumi **prinsipləri** say etibarı ilə kifayət qədər çoxdur⁸. Biz onlar arasından ən vacib hesab olunan və dövlət siyasətinin ümumi prinsiplərindən bəhs edən əksər tədqiqatçılar tərəfindən qəbul edilən 10 müddəə haqqında bəhs etməyi və onların qısa şərhini verməyi məqsəduyğun sayırıq. Həmin prinsiplərini sxematik olaraq aşağıdakı

⁷ Малько А.В. Льготная и поощрительная правовая политика. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004, с. 9.

⁸ Atakişiyev M.C., Süleymanov Q. Innovasiya menecmenti. Bakı, “Təfəkkür” NPM, 2004, 135 s.; Əhmədov M.A., Hüseyn A.C. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsasları. Bakı, İqtisad Universiteti, 2011, 121 s.

kimi göstərmək mümkündür (cədvəl 1.5.)

Cədvəl 1.5 İnnovasiya siyasətinin 10 əsas prinsipi

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətinin 10 əsas prinsipi	
1.	İnnovasiyanın sosial faydası başa düşülməli və qəbul edilməlidir.
2.	İnnovasiyalar üçün Münbit şərait yaradılmalıdır.
3.	İnnovasiya subyektlərinə kompleks yardım edilməlidir.
4.	İnnovasiya fəaliyyəti subyektlərinin iştirakı təmin edilməlidir.
5.	İnnovasiya fəaliyyəti subyektlərinə qarşı normativ-hüquqi aktların müddəaları tətbiq edilməməlidir.
6.	İnnovasiya fəaliyyəti ilə bağlı aşkarlıq təmin edilməlidir.
7.	İnnovasiya, investisiya, elmi, elmi-texniki və elmi-təcrübi fəaliyyətlərin inteqrasiyası təmin edilməlidir.
8.	İnnovasiya fəaliyyəti stimullaşdırılmalıdır.
9.	Dövlət orqanları və ictimai təşkilatların səyləri birləşdirilməlidir.
10.	Kiçik və orta səviyyəli innovasiya təşkilatlarının artmasına şərait yaradılmalıdır.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

*1) İnnovasiya fəaliyyətlərinin sosial faydasının **baş**a düşülməsi və onun sadəcə iqtisadiyyata deyil, ölkənin ümumi inkişaf tempinə və səviyyəsinə birbaşa təsiri olduğunun **qəbul edilməsi zəruridir.***

Ölkənin hər bir vətəndaşı dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətindən və müxtəlif qurumların innovativ fəaliyyətindən xəbərdar olmalı, bu fəaliyyətin ölkənin hər bir fərdinə və ümumilikdə cəmiyyətə verdiyi faydanı anlamalı, öz həyat fəaliyyətində bu siyasəti dəstəkləməli və özü də bu fəaliyyətin təbliğatçısı olmalıdır. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasəti və mülkiyyət növündən asılı olmayaraq həyata keçirilən bütün innovativ fəaliyyətlər haqqında informasiyanın geniş kütlələrə çatdırılmasının ən aktiv və optimal üsulu kütləvi informasiya vasitələridir.

2) *Dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanları tərəfindən innovasiya fəaliyyətləri üçün münbit şərait yaradılmalıdır.*

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətinə münbit şərait yaradılması hər bir dövlət hakimiyyəti orqanının və yerli özünüidarə orqanının birmənalı şəkildə vəzifə borcudur. Mülkiyyət növündən asılı olmayaraq digər qurumlar tərəfindən həyata keçirilən bütün innovativ fəaliyyətlərin də dövlətin innovasiya siyasətinin bir parçası və ya tərkib hissəsi olduğu nəzərə alınmalı, həmin fəaliyyətlər üçün də analoji şərait yaradılmalıdır. Dövlət strukturlarını təmsil etməyən bu və ya digər fərdin, qurumun və ya ictimai birliyin həyata keçirdiyi fəaliyyətin innovativ fəaliyyət olduğu və onlara münbit şəraitin yaradılmasının zəruri olduğu bəzi hallarda dövlət və ya yerli özünüidarəetmə orqanına məlum olmaya və bu səbəbdən də müvafiq şərait yaradılmaya bilər. Bu kimi halların qarşısını almaq üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən həmin şəxslərə, qurum və birliklərə ilkin təsis sənədləri ilə birlikdə və ya innovativ fəaliyyəti təsdiqləyən sənədlər əsasında müvafiq arayış və sertifikatların verilməsi məqsədəuyğundur.

3) *Dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanları tərəfindən innovasiya fəaliyyəti subyektlərinə kompleks şəkildə yardım edilməlidir.*

İkinci müddədə qeyd edilənlər eynilə bu müddəaya da aiddir.

4) *Innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı dövlət siyasətinin planlaşdırılması və icrası, eləcə də innovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı normativ-hüquqi aktların, dövlət və bələdiyyə səviyyələrində proqram layihələrinin hazırlanması və ekspertizası işində innovasiya fəaliyyəti **subyektlərini** təmsil edən şəxslərin, qurum və quruluşların birbaşa **iştirakı təmin edilməlidir.***

Burada məqsəd bir tərəfdən dövlət əhəmiyyəti daşıyan, eyni zamanda ölkənin gələcəyinə birbaşa təsir edən vacib sənədlərin hazırlanması və icrası zamanı müvafiq səriştə və təcrübəsi olan kadr potensialından maksimum şəkildə istifadəni təmin etməkdir. Digər tərəfdən isə, belə iştirakın təmin edilməsi 2 və 3-cü müddələrdə qeyd edilən tanınma və sertifikatlaşdırma, 5-ci və 8-ci müddələrdə nəzərdə tutulan güzəştlərin verilməsi, 6-cı müddədə qeyd edilən

aşkarlığın təmin edilməsi, 7-ci müddədə qeyd edilən integrasiyanın təmin edilməsi, 10-cu müddədə qeyd edilən bazar münasibətlərinin formalaşması baxımından faydalı ola bilər.

5) *Innovasiya fəaliyyəti subyektlərinə qarşı onların iqtisadi vəziyyətini ağırlaşdırma biləcək normativ-hüquqi aktların müddəaları tətbiq edilməməlidir.*

Burada söhbət ilk növbədə xüsusi imtiyazların verilməsindən deyil, mövcud qanunvericilik aktları bazasında istənilən iqtisadi fəaliyyət subyektlərinə tətbiq edilən, amma innovativ fəaliyyət sahəsində dözülməzə nəticələrə gətirib çıxaran, hətta innovativ fəaliyyətin dayandırılmasına belə səbəb ola biləcək xüsusi hallardan gedir. Məlum olduğu kimi innovativ fəaliyyət məqsədilə bu gün alınmış hər hansı bir avadanlıq sabah mənəvi cəhətdən köhnəlmiş ola bilər və daha yeni avadanlığa ehtiyac yarana bilər. Hər iki avadanlıq üzrə eyni dərəcə ilə vergi tutulması və innovativ fəaliyyət subyekti ilə adi istehsal müəssisəsinə analoji cihaz və avadanlıqlar üçün eyni vergi dərəcəsinin tətbiq edilməsi innovativ fəaliyyət subyekti üçün ağır nəticələrə səbəb ola bilər. Bu kimi faktların nəzərə alınması və ölkə iqtisadiyyatı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən innovativ fəaliyyət sahələrinin bəzi vergi və ödəmə növlərindən bütünlüklə azad edilməsi məqsədəuyğun ola bilər. Bu səbəblə dövlət büdcəsinin bu gün itirmiş olduğu vəsait gələcəkdə həmin innovativ fəaliyyətin nəticəsi olaraq dövlət büdcəsinə misli ilə gəlir təmin edə bilər.

6) *Innovasiya fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin, təşəkkül mexanizminin seçilməsi, eləcə də innovasiya proqramlarının və layihələrinin hazırlanması və icrası zamanı aşkarlıq təmin edilməlidir.*

Bəzi hallarda innovativ fəaliyyətlə bağlı layihələrin hazırlanması və icrası işinə sadəcə bu sahələrdə çalışan şəxs, qurum və ictimai birliklərin cəlb olunması kifayət etmir, obyektiv və subyektiv səbəblərdən ən vacib mütəxəssislər prosesdən kənar qala bilər. Buna görə də innovasiya fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin, təşəkkül mexanizminin seçilməsi, eləcə də innovasiya proqram və layihələrinin hazırlanması, icrası zamanı tam aşkarlığın təmin edilməsi faydalı ola bilər.

7) *Innovasiya, investisiya, elmi, elmi-texniki və elmi-təcrübi fəaliyyətlərin*

inteqrasiyası təmin edilməli və onların iqtisadiyyata kompleks şəkildə təsiri maksimum həddə çatdırılmalıdır.

İnnovasiya, investisiya, elmi, elmi-texniki və elmi-təcrübi fəaliyyətlərin inteqrasiyası deyərkən heç də onların vahid struktur tərkibində birləşdirilməsi nəzərdə tutulmur. Onların bərabər hüquqlu struktur vahidləri kimi əməkdaşlığı nəzərdə tutulur. Belə ki, bu fəaliyyətlərlə məşğul olan strukturlar vahidləri birləşdirilsə və nominal olaraq bir super strukturun bölmələri hüququna malik olsalar belə, obyektiv və ya subyektiv səbəblərdən həmin bölmələrin biri aparıcı status qazana və digərlərini kölgədə qoyub ikinci dərəcəli struktura çevirə bilər. Bu halda ikinci dərəcəli struktur vahidləri tam mənası ilə fəaliyyət göstərə bilməz, sadəcə birinci dərəcəli strukturun ehtiyacı olan fəaliyyətlərin icrasına yönələr, əsas struktur vahidinin tapşırıqlarını yerinə yetirən “sifariş atelyesi” kimi çalışmaq məcburiyyətində qalar. İnnovasiya, investisiya, elmi, elmi-texniki və elmi-təcrübi fəaliyyətlər tamamilə müstəqil olan struktur vahidlərində həyata keçiriləndə isə, onlar həm vahid layihələrin icrasında iştirak edə, həm də öz sahələri üzrə fundamental araşdırma və tədqiqatlarını davam etdirə bilərlər. Tamamilə müstəqil strukturlarda təmsil olunan innovasiya, investisiya, elmi, elmi-texniki və elmi-təcrübi fəaliyyətlərin nəticələri daha effektiv, konkret məsələlərlə bağlı təklifləri daha orijinal ola bilər.

8) İnnovasiya fəaliyyəti vergi sistemi və digər müvafiq sistemlər vasitəsilə stimullaşdırılmalıdır.

Məlum olduğu kimi innovasiya fəaliyyətinin başlanğıc mərhələsində böyük vəsait qoyuluşu olmasına baxmayaraq gəlir səviyyəsi aşağı ola bilər, hətta yeni texnologiyaların və istehsal vasitələrinin əldə edilməsi zərərlərə də yol açar. Belə bir vəziyyətdə gətirilən texnologiya, istehsal vasitələrinə yönəldilən idxal vergisi, mal varlıqlarının nominal dəyərində qoyulan vergilər həmin strukturları daha acınacaqlı vəziyyətə sala bilər. Bu baxımdan 2-ci, 3-cü, 5-ci və 8-ci müddələrdə nəzərdə tutulan güzəşt və imtiyazların tətbiq edilməsi, cari dövr ərzində dövlət büdcəsinə daxil edilməyən gəlir mahiyyəti daşsa da, ölkə iqtisadiyyatının gələcəyi baxımından faydalı ola bilər.

9) *Innovasiya fəaliyyətinin inkişafını təmin etmək məqsədi ilə **dövlət hakimiyyəti orqanları və ictimai təşkilatların səyləri birləşdirilməlidir.***

Innovasiya fəaliyyətinin inkişafını təmin etmək sadəcə dövlətin və ya dövlət strukturlarının və ya dövlət hakimiyyəti orqanlarının vəzifəsi deyil. Ölkənin dövlətə deyil, bütün xalqa məxsus olduğunu, hətta dövlətin özünün də xalqı təmsil etmək məqsədi ilə hakimiyyətdə olduğu nəzərə alaraq, belə deyə bilərik ki, innovasiya fəaliyyətinin inkişafını təmin etmək dövlət strukturları qədər ictimai təşkilatların, hər bir ölkə vətəndaşının başlıca vəzifəsidir. Çünki innovasiya fəaliyyətinin gətirdiyi gəlir və faydadan dövlət hakimiyyəti orqanları da, ictimai qurum və təşkilatlar da, ölkə vətəndaşları da yararlanacaqdır.

10) *Elmi-texniki innovasiyalar kompleksində **bazar münasibətlərinin inkişafına, müdafiə sənayesi müəssisələrinin yenilənməsi, müxtəlif mülkiyyət formalarına malik olan **kiçik və orta səviyyəli innovasiya təşkilatları şəbəkəsinin genişlənməsi işinə imkan və şərait yaradılmalıdır.*****

Bütün innovasiyalar kompleksi hər şeydən əvvəl iqtisadi faydalılıq əmsalına malik olmalı, yaxın gələcəkdə olmasa belə, ən azı perspektivdə çəkilən xərcləri və əməyin dəyərini qarşılamaq imkanına malik olmalı, istehlakçıların müasir tələblərini ödəməli, ekologiyaya zərər vurmamalı, ekoloji cəhətdən təmiz məhsul təmin etməlidir. İstənilən sahələr üzrə innovasiya layihələrinin özəl sektor tərəfindən maliyyələşdirilməsi və həyata keçirilməsi üçün maksimum şərait yaradılmalı, lazım gələrsə, belə layihələr dövlət tərəfindən dəstəklənməlidir.

Hərbi və müdafiə sənayesi müəssisələrinin yenilənməsi, belə müəssisələrdə innovativ layihələrin tətbiqi diqqətdən kənar qalmamalıdır. Dövlət sirri və hərbi sirr anlayışı çərçivəsində istər hərbi, istərsə də mülki kontingentin, qurum və quruluşların bu işlərə cəlb edilməsi zəruridir.

Innovasiya layihələrinin hazırlanması və icrası işi sadəcə dövlətin və ya dövlət qurumlarının vəzifəsi deyil. Müxtəlif mülkiyyət formalarına malik olan özəl strukturların da belə layihələrdə iştirakına ehtiyac vardır. Innovasiya layihələri sadəcə özünün elmi-texniki imkanları olan böyük korporasiyalar tərəfindən deyil, kiçik və orta səviyyəli innovasiya təşkilatları tərəfindən də həyata keçirilə bilər və

buna müvafiq şərait yaradılmalıdır.

Yuxarıda deyilənlər əsasında belə bir ümumi fikrə gəlmək mümkündür ki, dövlət tərəfindən tətbiq edilən innovasiya siyasəti “dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən əsas proqram və layihələrin dəstəklənməsi əsas innovasiya strategiyası və mexanizminin əvvəlcədən müəyyən edilmiş məqsədləridir. İnnovasiya fəaliyyətinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi, inkişaf etdirilməsi və stimullaşdırılmaqla təkmilləşdirilməsi dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin formalaşmasına şərait yaradan innovasiya siyasətinin bir hissəsidir”⁹.

Bu siyasət yerli məhsullarda mövcud rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, dayanıqlı iqtisadi artımın təmin olunması, əhalinin həyat səviyyəsinin, ölkənin müdafiə, texnoloji və ekoloji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün innovasiya fəaliyyəti prioritetlərinin razılaşdırılması yolu ilə formalaşır və həyata keçirilir.

Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasəti ilə bağlı əsas tədbirləri başlıca olaraq **2 qrupa** bölmək mümkündür: birincisi, innovasiyalar üçün uyğun gələn sosial-iqtisadi mühitin yaradılmasına xidmət edən tədbirlər, ikincisi, birbaşa innovasiya proseslərinin cəmiyyət daxilində formalaşmasını və tənzimlənməsini təmin edən tədbirlər.

Birinci qrupa yəni, innovasiyalar üçün uyğun gələn sosial-iqtisadi mühitin yaradılmasına xidmət edən tədbirlər qrupuna aşağıdakı 3 müddəanı aid etmək olar.

*1) Monopoliya əleyhinə qanunvericilik aktlarından istifadə etmək yolu ilə azad rəqabət üçün **münbit şərait yaradılmalıdır.***

Qitələrarası sənaye nəhəngləri və iri korporasiyaların mövcud olduğu bir zamanda monopoliya əleyhinə qanunvericilik aktlarının tətbiqi bir zəruriyyət kimi gündəmə gəlməkdədir. Kiçik və orta biznesin inkişafını istəyən dövlətlər zaman zaman tətbiq etdiyi antiinhisar siyasətini gözədən keçirməlidir. Ondan istifadə etmək yolu ilə azad rəqabət üçün münbit şərait yaradılmalıdır. Ölkə miqyasında innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi dövlət tərəfindən təmin olunduğuna və bir qayda olaraq dövlət siyasəti formasında tətbiq edildiyinə görə həm özəl

⁹Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. “İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri”, Bakı – Elm – 2009, səh. 16.

sektorda fəaliyyət göstərən qurum və quruluşlara, həm də müxtəlif mülkiyyət formalarına malik olan kiçik və orta səviyyəli innovasiya təşkilatlarına uyğun şərait yarada bilmək üçün bu mərhələdə dövlətin monopoliya əleyhinə qanunvericilik aktlarını yenidən gözdən keçirməsi bir zəruriyyətə çevrilir.

2) Cəmiyyət müvafiq informasiya ilə təmin edilməli, istənilən mülkiyyət formasından olan müəssisələr haqqında məlumatlar vahid informasiya bazasında toplanmalı və hər kəs üçün açıq olmalıdır.

Demokratik hüquq dövlətlərində sadəcə innovasiya layihələrinin reallaşması ərəfəsində və ya icrası zamanı deyil, ümumiyyətlə hər zaman cəmiyyət müvafiq informasiya ilə təmin olunmalıdır. Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən müəssisələrin kommersiya sirləri istisna olmaqla onlar haqqında olan bütün məlumatların vahid informasiya bazasında toplanması və hər kəs üçün açıq olması bu tələbin daxili elementidir.

3) Məhsul və xidmətlər standartlaşdırılmalı və sertifikatlaşdırılmalıdır.

Standartlaşdırma deyərkən məhsul iş və xidmətlərin ətraf mühit və insanlar üçün təhlükəsiz olmasını təmin edən norma, qayda, xüsusiyyət və prinsiplərin müəyyən olunması, eləcə də məhsulların qarşılıqlı şəkildə əvəz edilə bilməsi və bir birinə uyğunlaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən fəaliyyətlər nəzərdə tutulur. Sertifikatlaşdırmanın məqsədi isə istehlakçıları kələkbaz istehsalçılardan qorumaq, istehlakçılara istədikləri tərkib hissəsinə uyğun məhsul ala bilmək işində yardım etmək, məhsulların təhlükəsizliyinə nəzarət etmək, məhsulların istehsalçı tərəfindən vəd edilən keyfiyyətə uyğun olub-olmadığını yoxlamaqdır.

İkinci qrupa daxil olan tədbirlər, yəni birbaşa innovasiya proseslərinin cəmiyyət daxilində formalaşmasını və tənzimlənməsini təmin edən tədbirlər dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsidir və ölkənin elmi texniki potensialının kifayət qədər yüksək səviyyədə saxlana bilməsinə imkan yaradır. Elmi-texniki potensial deyərkən innovasiya prosesində qarşılıqlı şəkildə fəaliyyətdə olan müxtəlif növ elmi-texniki resursların (kadrların, maliyyə vəsaitlərinin, maddi texniki bazanın, informasiyanın və s.) məcmusu başa düşülür. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətinin məqsədlərindən

biri mütləq şəkildə ölkənin elmi-texniki potensialının elmi istiqamətlər və tədqiqat növləri üzrə ixtisaslaşması istiqamətində görülən tədbirlər olmalıdır.

Bazar iqtisadiyyatına yeni qədəm qoyan ölkələrdə elm sahəsinə vəsait qoyuluşu azalarsa, bunun nəticəsi kimi yüksək səviyyəli mütəxəssislərin elm sahəsindən digər sahələrə və ya ölkə xaricinə axın etməsi müşahidə oluna bilər. Bunun qarşısını almaq üçün ölkə rəhbərliyi tərəfindən elmi-texniki potensialın qorunması istiqamətində təcili tədbirlərin görülməsi bir zəruriyyətdir. Həmin tədbirlər sisteməlik xüsusiyyətə malik olmalı və dövlət tərəfindən elmi-texniki fəaliyyətlərin maliyyələşdirilməsi mahiyyəti daşmalıdır. Bu məqsədlə dövlət vəsaiti ilə yanaşı beynəlxalq təşkilatların kreditlərindən də istifadə edilə bilər.

Elmi-texniki potensialın qorunması məqsədi ilə müəyyən elm və təhsil müəssisələrinə dövlət statusu verilərək onların fəaliyyəti maliyyələşdirilə bildiyi kimi, müxtəlif elm sahələri və istiqamətləri üzrə yeni Dövlət Elmi Mərkəzləri və Fondları da yaradıla bilər. Ölkə iqtisadiyyatının növündən və formasından asılı olmayaraq orta və ali təhsil sisteminin, fundamental elm sahələrinin dövlət tərəfindən daima dəstəklənməsi zəruridir.

Elmin, texnikanın və innovasiyaların inkişafına cəmiyyət və dövlət tərəfindən ayrılacaq vəsaitin miqdarı sonsuz olmadığına görə bu sahələr üzrə dövlət prioritetlərinin müəyyən edilməsi aktuallıq qazanır. Elm və innovasiyaların əsas istiqamətlərinin müəyyən olunması deyərəkən, sosial-iqtisadi və elmi-texniki inkişaf baxımından birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edən sahələrin müəyyən olunması nəzərdə tutulur. İnnovasiyanın prioritetləri (əsas istiqamətləri) müəyyən edilərkən layihənin inteqrasiya olunmuş kommersiya və sosial səmərəliliyi, yeniliyin dövlət, regional və qlobal əhəmiyyəti, elmi-texniki yenilik səviyyəsi, müəyyən sahə üzrə faktiki problemi həll etmək imkanı, innovasiyanın aid olduğu sahəyə yaxın olan digər sahələrdə hərəkətverici bir təsirə malik olma imkanı, innovasiyanın tətbiq olunduğu sahə üzrə dövlətə beynəlxalq arenada aparıcı mövqe qazandırma imkanı, innovasiya sahəsinin kadr, informasiya, maliyyə vəsaiti, təşkilati və idarəetmə strukturları ilə təmin olunma dərəcəsi, innovasiyanın ətraf mühitə təsiri, risk dərəcəsi kimi meyarlar nəzərə alınmalıdır.

Məhdud miqdarda olan büdcə vəsaitlərinin rasiona şəkildə istifadəsini təmin etmək məqsədi ilə dövlət tərəfindən vahid elmi-texniki proqramın işlənilib hazırlanması məqsəduyğundur. Bu proqram elmin və texnikanın prioritet istiqamətlərinin inkişafına yönəlməlidir və dövrün tələblərinə uyğun olaraq “informasiyalaşdırma”, “elektron resursların inkişaf etdirilməsi” kimi məsələlərlə yanaşı ölkənin milli və mənəvi dəyərlərini əhatə edən fundamental sahələri də əhatə etməlidir. Müasir dövrdə ölkə sənayesinin bazar iqtisadiyyatına uyğunlaşdırılması baxımından maliyyə-sənaye komplekslərinin və qruplarının yaradılması baxımından dövlətin rolu böyükdür. Bu komplekslər və qruplar innovasiya proseslərinin strateji əhəmiyyət daşıyan istiqamətlərinə lazım gələn maliyyə, intellektual, elmi-texniki və istehsal resursları təqdim etmək yolu ilə dövlətin innovasiya siyasətini dəstəkləyə bilər.

İnnovasiyaların tənzimlənməsi işində müxtəlif ictimai qurum və təşkilatlar, o cümlədən sənayeçilər və iş adamları birliyi, müxtəlif elm sahələri üzrə və ya vahid şəkildə qruplaşmış alimlər ittifaqı, müxtəlif təbəqələrin və sosial qrupların maraqlarını ifadə edən innovasiya ittifaqları əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasətinin işlənilib hazırlanması və həyat keçirilməsi, eləcə də innovasiya məqsədi ilə dövlət tərəfindən qoyulan investisiya vasitələrinin xərclənməsinə nəzarət prosesində onların iştirakı, şəffaflığın təmin edilməsi tədbirlərindən biri kimi, ümumi işin xeyrinə ola bilər.

1.3. Dövlət idarəetməsində innovasiyanın tətbiqi istiqamətləri

Innovasiya problemi müasir dövrdə bir çox sosial qurumlar üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki ölkədə baş verən dəyişikliklər bütün iqtisadiyyatın, istənilən sferada fəaliyyət göstərən insanların hamısına öz təsirini göstərir. Təsadüfi deyil ki, müasir idarəetmə sisteminin əsas tendensiyalarından biri innovasiyalara və onların tətbiqi istiqamətlərinə yol tapmaqdır. Bundan başqa dinamik şəkildə dəyişməkdə olan bazar şəraitində sürətlə yenilənən texnologiyalar ilə bağlı informasiyanı izləmək və idarəetmə sistemini onlara uyğunlaşdırmaq, eyni zamanda innovasiyaları tətbiq etmək rəqabət şəraitində böyük üstünlük kimi qəbul edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müəssisələrdə innovasiyaların idarə edilməsi problemi elmi ədəbiyyatda kifayət qədər işıqlandırılmışdır¹⁰. Buna misal olaraq innovasiyanın klassikləri sayılan İ.A.Şumpeterin, N.D.Kondratyevin, F.Xeykanın, T.Parsonsun, B.Santonun, M.Xuçekin, A.İ.Priqojinin və başqalarının (eləcə də T.Berns, L.M.Stalker, V.S.Rapoport, F.Yansen, R.Foster, D.Xartman, E.Mensfidd, P.Strebel, A.A.Qordiyenko, A.B.Abbasov, F.H.Qasımov, Z.M.Nəcəfov, K.A.Şahbazov kimi çoxsaylı müasir müəlliflərin) əsərlərini nümunə göstərmək olar. Bununla belə innovasiyanın idarə olunması ilə bağlı nəzəri ədəbiyyatda, istər əhatə dairəsi baxımından, istərsə də sosial həyatda oynadığı rol baxımından əhəmiyyətli bir sahə hesab edilən “dövlət hakimiyyəti orqanlarında və dövlət qulluğu sahələrində innovasiyaların tətbiqi ilə bağlı kifayət qədər geniş məlumat yoxdur¹¹.

Dövlət hakimiyyəti orqanlarında innovasiya prosesinin tətbiqi bir çox cəhətləri ilə kommersiya müəssisələrində tətbiq edilən innovasiya prosesindən əsaslı şəkildə fərqlənir və sırf özünə məxsus olan problemlərlə müşayiət olunur. Dövlət orqanlarında innovasiyanın tətbiqi ilə bağlı spesifik məsələlərə diqqət ayırmaq vacib və zəruridir. Dövlət idarəçiliyində aparılan reformalarla bağlı beynəlxalq təcrübədən belə məlum olur ki, effektiv dövlət xidməti və dövlət

¹⁰ Abbasov A.B. Biznesin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 2011, 464 s.

¹¹Грибанов Д.В. Государственная инновационная политика: понятие, уровни, принципы. // Вестник Финансового Университета, № 3. Москва, 2011, с. 5-12.

idarəçiliyinin təşkili üçün ən mükəmməl və dəqiq bürokratik idarəetmə metodlarından istifadə kifayət deyil. Dövlət idarəçiliyində innovasiyaların tətbiqi və eyni zamanda dövlət innovasiya siyasətinin aktuallaşması, artıq günün vacib məsələsinə çevrilmişdir.

İnnovasiya siyasətinin həyata keçirilməsi və tətbiqi ölkənin davamlı inkişafı üçün, istehsal və elmin vəhdəti üçün zəruridir. Əksər tədqiqatçılar bu fikirdədirlər ki, “bütövlükdə dövlət idarəetməsində innovasiya siyasətinin tətbiqi eyni anda bir neçə istiqamətə öz təsirini göstərir:

- elmin inkişafı onun maliyyələşdirilməsi və kadr hazırlığı ilə təmin edilir;
- biznesin innovasiya aktivliyinin artırılması müvafiq proqramların işlənilib hazırlanması yolu ilə təmin edilir;
- dövlət yeniliklərin sifarişçisi olaraq elmin inkişafına kömək edir;
- dövlət yeniliklərə ilkin tələbi dəstəkləyərək gələcəkdə istehlak tələbinin artmasını təmin edir”.¹²

Ölkənin idarə olunmasına innovasiyaların tətbiqi məsələsinin aktuallığı hər şeydən əvvəl yeni dövlətçilik mexanizminin yaradılması ilə bağlıdır. Yeni yaradılan bu mexanizm bir tərəfdən iri həcmli daxili və xarici problemləri aradan qaldırmağa qadir olan güclü və eyni zamanda xalq tərəfindən idarə və nəzarət oluna bilən, demokratik, sosial yönlü hüquqi dövlətin formalaşmasına istiqamətlənir. Dövlətin inkişaf strategiyasının qeyd edilən tərəflərində müəyyən ziddiyyətlərin müşahidə olunması mümkündür. Hətta belə də demək mümkündür ki, dövlətin mürəkkəb daxili və xarici problemlərin həllinə yönəlməsi bəzən şəxsi azadlıqların qismən məhdudlaşdırılması, vətəndaşların davranış qaydalarının tənzimlənməsi ilə bağlı bəzi tələblərin sərtləşməsi, bəzi dövlət xidmətlərinin ixtisarı və ya keyfiyyətinin aşağı düşməsi ilə müşayiət oluna bilər. Bir qayda olaraq, xalq və ya cəmiyyət belə problemlərlə bağlı bütün məsuliyyəti dövlət hakimiyyəti orqanlarının üzərinə qoyur. Bu səbəbdən də demokratik, sosial yönlü və eyni zamanda da daxili və xarici problemləri həll etməyə qadir olan dövlətin yaradılması, əksərən cəmiyyət tərəfindən həyata keçirilən ictimai idarəetmənin

¹²Əzizova G.A. Dövlətin investisiya və innovasiya siyasəti. Bakı: “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 2012, səh. 24

keyfiyyətindən, idarəçilərin peşəkarlıq səviyyəsindən, o cümlədən də innovasiyaların tətbiq səviyyəsindən asılı olur.

“Sosial praktikada dövlətçiliyin inkişafı ideyasının tətbiq olunduğu sahə mülki dövlət xidməti sahəsidir. Dövlətin davamlı olaraq gücləndirilməsi, ictimai proseslərin ardıcıl şəkildə inkişaf etdirilməsi məsələləri, ictimai idarəetmənin əməli mərkəzi mahiyyətini daşıyan bu sahəyə yeni-yeni tələblər irəli sürür”¹³.

Dövlət xidməti bütün digər peşəkar fəaliyyətlər arasında effektivlik, qanunlara ideal formada əməl etmək, diqqətlilik, sosial yönümlülük, vətəndaş cəmiyyəti ilə daimi əlaqənin zəruriliyi kimi bir sıra cəhətləri baxımından ən çətin xidmət növü hesab oluna bilər. Təsadüfi deyil ki, dövlət xidməti ilə bağlı aparılan araşdırma və tədqiqatlarda əsas diqqət onun formalaşması mexanizminə və vətəndaş cəmiyyəti ilə qurulan əlaqələrin hüquqi cəhətlərinə yönəlir.

Bu fəaliyyəti icra edən insanlar ilk növbədə peşəkar və eyni zamanda da hüquqi və etik-mənəvi kompetensiyalara (qabiliyyətlərə) malik olmalıdırlar. Məhz cəmiyyətə xidmət sferasında çalışan mütəxəssislərdən həm cavabdehlik və biliklərə əsaslanan peşəkarlıq, həm də insanlarla ünsiyyət zamanı onlarla təmas formasını düzgün seçməyə imkan verən xüsusi incəlik və səbr tələb olunur. Dövlət qulluğunda çalışan mütəxəssislərdə bu keyfiyyətlərin olması idarəçilik innovasiyalarının tətbiqinə kömək edir.

Dövlət xidməti sahəsində bəzi hallarda innovasiyalara qarşı çıxmaq ideyasının ilkin kökləri də ola bilər. Dövlət qulluqçularında müşahidə edilən konservatizm (mühafizəkarlıq), yəni mövcud şəraitin qorunub saxlanması, əksər halda, ölkənin inkişaf tendensiyaları ilə bağlı onların şüurunda formalaşmış məntiq, mədəni ənənələrin qorunması istəyi ola bilər. Bundan başqa innovasiyalara qarşı çıxmanın digər səbəbi karyeranın xüsusiyyətləri, vəzifəni, əmək haqqını və hətta işi itirmə qorxusu da ola bilər. Bütün bu səbəblər innovasiyanın tətbiqi işində həm fərdi-psixoloji, həm də təşkilati baxımdan daxili konfliktlər kimi formalaşır. İnnovasiya dövlət idarəçiliyi sferasında vacib bir tədbir olsa da, ölkənin həyat fəaliyyəti və

¹³Klimenko A.V., Klishch N.N. The Russian executive - tasks for today II Voprosy gosudarstvennogo i munitsipalnogo upravleniya. 2012. № 2. C. 23- 32.

rəqabətə dözümlük baxımından zəruriyyət mahiyyəti daşısa da, dövlət qulluqçuları arasında innovasiyalara münasibət birmənalı deyil. İdarəçilik reformaları keçirərkən, eləcə də dövlət idarəçiliyi sistemində innovativ texnologiyaları daxil edərkən bu kimi cəhətləri nəzərə almaq lazımdır.

Tədqiqatçılar innovasiyaların dövlət idarəçiliyi sistemində tətbiqi ilə bağlı çoxsaylı problemlərin olduğunu və həmin problemlərin dövlət qulluğunun müxtəlif aspektlərinin məntiqi nəticəsi kimi ortaya çıxdığını qeyd edirlər. Həmin problemlərdən bəhs edən A.İ.Turçinov qeyd edir ki, dövlət xidməti sahəsində innovasiyaların tətbiqində çətinlik yaradan səbəblərin başlıcaları bunlardır:

- aparılan reformaların yüksək sürəti və miqyasının böyüklüyü;
- sosial bəlalar – rüşvətxorluq, yerlibazlıq, qohumbazlıq, bürokratism və s.;
- yüksək peşəkarlıq səviyyəsinə malik olan mütəxəssislərin vəzifədə yüksəliş imkanlarının qeyri-müəyyən olması;
- cəmiyyət fərdlərinin ən böyük dəyəri mahiyyətini daşıyan peşəkarlıq təcrübəsinə lazımi qədər qiymət verilməməsi;
- kadr ehtiyatları yaradılarkən innovasiya texnologiyalarının tətbiq olunmaması, peşəkar hazırlıq sərəştəsinin formalaşdırılmaması və s.¹⁴

N.L.İvanova və Y.N.Dubeninkova isə innovasiyaların dövlət idarəçiliyi sistemində tətbiqi ilə bağlı yaranan problemlərin sosial-psixoloji köklərini araşdırmış və həmin problemləri üç fərqli qrupda birləşdirmişlər¹⁵.

Cədvəl 1.6 İnnovasiyaların dövlət idarəçiliyinə tətbiqi ilə bağlı yaranan problemlər

Administrativ problemlər	Keçirilən reformaların istiqaməti, miqyası və sürəti ilə bağlı olub fərdlərin şüurunda identiklik krizisinin yaranmasına səbəb olur
Texnoloji problemlər	İdarəetmə texnologiyaları ilə, xüsusilə də innovasiya texnologiyalarının kadrlara tətbiqi ilə bağlı olur, başqa sözlə desək, fərd və qrupların davranışları idarəetməyə öz təsirini göstərir.
Subyektiv (psixoloji və sosial-psixoloji) səbəblər	İnnovasiya fəaliyyətinə münasibətlərin fərqli xüsusiyyətləri, tətbiq edilən dəyişkənlik və innovasiyanın icrası zamanı fərd və qruplarda müşahidə olunan müqavimətlə bağlıdır.

¹⁴ Турчинов А.И. Кадровая безопасность России: постановка проблемы. II Государственная служба, №4 (66). 2010. с. 18-25.

¹⁵ Иванова Н.Л., Дубиненкова Е.Н. Внедрение инноваций в сфере государственного управления: проблемы и факторы. //Вопросы государственного и муниципального управления, № 4(10), 2014, с. 33-44.

Мәnbә: Иванова Н.Л., Дубиненкова Е.Н. Внедрение инноваций в сфере государственного управления: проблемы и факторы. //Вопросы государственного и муниципального управления, № 4(10), 2014, с. 33-44.

Tәdqiqatın müəllifləri hər üç qrupda innovasiyalara qarşı göstərilən müqavimətin səbəbini dövlət qulluqçularının psixikasında mövcud olan “sosial identiklik” problemi ilə əlaqələndirir və bütün problemləri məhz bu yöndən izah etməyə çalışırlar. Sosial identiklik problemi deyərkən fərdlərdə özünü qrupun, komandanın, aid olduğu qurumun və ya ümumilikdə cəmiyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi hiss etmək vərdişinin yaranması nəzərdə tutulur. Sosial identiklik hissi və ya şüuru insanın həyat fəaliyyəti üçün böyük əhəmiyyət daşıyır və idarəetmə praktikasında da müşahidə oluna bilər. Dövlət qulluqçularında bir vətəndaş və bir mütəxəssis kimi identiklik hissini aşılması kadr siyasətinin həyata keçirilməsinə və kadr probleminin həllinə müsbət təsir göstərə bilər.

Dövlət idarəetməsində vətəndaşların tələblərinə daha yaxşı cavab vermək, daha az resursla daha yaxşı xidmət göstərmək, xidmətin keyfiyyətini artırmaq, sərfəli, keyfiyyətli, səmərəli və məhsuldar dövlət sektoru yaratmaq istəyi yeni bir idarəetmə yanaşması, yeni prinsiplərin və strategiyaların hazırlanmasını və həyata keçirilməsini tələb edir. Bütün bunlara isə dövlət idarəetməsinə innovasiyanın tətbiqi yolu ilə nail olmaq mümkündür.

Dövlət idarəetməsində innovasiya iki şəkildə ortaya çıxır və ya bu yeniləmə tədbirlərinə iki səbəbdən müraciət olunur. Birincisi böhran nəticəsində, ikincisi isə innovasiya onu dəstəkləyən insanlar və ya kiçik bir qrup tərəfindən təmin edilir. Ancaq hər iki innovasiyanın inkişaf potensialı məhduddur. Çünki böhranlar keçicidir və innovasiyanın tərəfdarı olan şəxslər dəyişə bilər və bu kimi faktlar qurumu və ya təşkilatı bu yeniliklərdən məhrum edə bilər.¹⁶

Bəzi alim və tədqiqatçılar bu fikirdədirlər ki, müxtəlif ölkələrdə dövlət idarəçiliyinin reforması zamanı innovasiyaların idarə edilməsi baxımından bəzi

¹⁶ EGGERS W.D. and SINGH S.K. (2009), The Public Innovator’s Playbook: Nurturing Bold Ideas in Government, Deloitte Research, http://www.deloitte.com/dtt/cda/doc/content/dtt_ps_innovatorsplaybook_100409.pdf (04.10.2017)

mexanizmlərə xüsusi diqqət ayırmaq zəruridir. Belə hesab edirik ki, həmin mexanizmlərdən ən başlıcaları bunlardır: dövlət strukturlarında da özəl firmalarda tətbiq edilən menecmentin üsul, qayda və formalarını tətbiq etmək məqsədəuyğundur, başqa sözlə desək, idarəetmənin bürokratik qaydalarından uzaqlaşmaq və daha elastik və effektiv sosial texnologiyaların tətbiqinə keçmək lazımdır; rəqabət anlayışının dövlət sektoruna daxil edilməsi göstərilən xidmətlərin çeşid və keyfiyyətində artımın yaranmasını təmin edə bilər; bu məqsədlə tenderlərin keçirilməsi texnologiyasından istifadə etmək və dövlət qulluqçuları ilə müqavilələr bağlamaq məqsədəuyğun ola bilər; dövlət qurum və idarələrinin müstəqilləşdirilməsi, onların bazasında özəl qurumlara və dövlət qurumlarına ayrı-ayrılıqda xidmətlərin göstərilməsi ilə məşğul olan xüsusi struktur vahidlərinin yaradılması məqsədəuyğundur; müqavilələr bağlamaq yolu ilə istər dövlət qurumlarına, istərsə də özəl qurumlara göstərilən xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltmək mümkündür; təsadüfi seçmə qaydası ilə yuxarı orqanların öz tabeçiliyində olan struktur vahidlərini yoxladığı praktik və peşəkar menecment üsulu faydalı ola bilər; yuxarı orqanlar qarşısında cavabdehlik bu cavabdehliyin nədən ibarət olduğunun və nələrə əhatə etdiyinin konkret olaraq bilindiği hallarda faydalıdır; yoxlamalar və cavabdehlik sadəcə inzibati hökmə və ya tələbə əsaslanma bilməz; yoxlanılan orqanın fəaliyyətinin nəticələri və effektivliyi, irəli sürülən standartlar və məqsəd dəqiq olmalı, icra edilən işin məqsədə uyğunluğu və icra uğurları üçün konkret meyar olmalıdır; hesabatın düzgün verilə bilməsi üçün məqsədin dəqiqliyi vacibdir; nəticələrin alınma prosesləri deyil, onların nəticələri qiymətləndirilməlidir; xidməti vəzifələr üzrə irəliləmə, resursların paylanması və mükafatlandırma məqsədin əldə edilməsi istiqamətində əldə edilən nəticələrə və icra olunan işin effektivliyinə əsaslanmalıdır; intizamın yüksəldilməsi və yubanmaların aradan qaldırılması; daha az əmək və məsrəflə daha yüksək nəticələrin əldə edilməsinə cəhd edilməlidir.

Bir çox tədqiqatçı və mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, dövlət idarəetməsinə ənənəvi yanaşma mərkəzləşmiş nəzarət sistemi, qəbul edilən qərarların direktiv xarakteri, gizliliyi, yeknəsəqliyi, funksiyaların qarışıqlığı, əksər halda maliyyə

vəsaiti çatışmazlığı, xidmət sahəsində hamilik, karyera üzrə yüksəlmənin xidmət illərindən asılılığı, dövlət xidmətlərinin xüsusi qurumlar tərəfindən göstərilməsi və bu zaman həmin xidməti alanların bu xidmətə marağının olub olmadığına nəzərə alınmaması ilə xarakterizə olunur. Onların qənaətinə görə dövlət idarəçiliyinə innovativ yanaşma tamamilə yeni üsul, qaydalar yaradacaq, nəticə etibarlı ilə tamamilə yeni xüsusiyyətlərə malik olacaqdır. Başqa sözlə desək, qərarlar demokratik qaydada və mərkəzin təsiri olmadan qəbul ediləcək, idarəedici heyətin bütün səviyyələrdən olan nümayəndələri qərarların qəbul edilməsi prosesində iştirak edəcək, strateji əhəmiyyət daşıyan proqram sənədlərinin hazırlanması və qəbulu prosesində ictimaiyyət iştirak edəcək, cəmiyyət qarşısında hesabat veriləcək, təqdim edilən məhsul və xidmətlərə ehtiyac yaranacaq, maliyyələşdirmə vəzifədən və görülən işin həcmindən asılı olacaq, işlərin icrası və resurslar idarə ediləcək, əsas və qeyri-əsas funksiyalar müəyyən ediləcək, təqdim edilən xidmətlərin ümumi bazarı müəyyənləşdiriləcək, maliyyə vəsaiti sadəcə büdcədən deyil, eyni zamanda istifadəçilərdən toplanan vəsaitlər də daxil olmaqla müxtəlif mənbələrdən təmin olunacaq, resurslardan məqsədyönlü və elastik şəkildə istifadə olunacaq, açıq müsabiqələr keçiriləcək, vəzifədə yüksəliş xidmətin müddətinə yox, keyfiyyətinə əsaslanacaq.

Dövlət hakimiyyət orqanları istər struktur baxımından, istərsə də istehsal etdiyi məhsul və xidmətlər baxımından kommərsiya fəaliyyəti ilə məşğul olan qurum və müəssisələrə bənzədilir. Digər kommərsiya strukturlarına tətbiq edilən innovasiya tədbirlərinin dövlət strukturlarına da tətbiq edilməsi məqsədəuyğun sayılır. Bununla belə bəzi tədqiqatçılar bu fikirdədirlər ki, dövlət hakimiyyət orqanları spesifik quruluşa, məqsədə və formaya malik olan strukturlardır və bu səbəbdən də həmin strukturlara tətbiq edilən innovativ tədbirlər, eləcə də innovasiya siyasəti digərlərindən qismən də olsa fərqlənir. Hətta dövlət idarəçiliyi sahəsinə və dövlət xidməti (qulluğu) sahəsinə tətbiq edilən innovasiyaların da fərqli olduğunu iddia edənlər vardır:

1. Dövlət idarəetməsi sahəsinə tətbiq edilən innovasiyalar¹⁷:

1. Dövlət idarəetmə orqanlarına nəticəyə əsaslanan idarəetmə prinsip və prosedurlarının daxil edilməsi.

2. Dövlət idarəetmə orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərə aid standartların tətbiq edilməsi.

3. Dövlət idarəetmə orqanlarında inzibati qaydaların hazırlanması və tətbiq edilməsi.

4. Dövlət icra orqanlarının və məsul şəxslərin fəaliyyətinin, eləcə də qərarlarının vətəndaşlar və təşkilatlar tərəfindən məhkəməyə qədər ləğv edilməsi mexanizminin hazırlanıb tətbiq edilməsi.

5. Dövlət icra orqanlarının fəaliyyətinin optimallaşdırılması.

6. Dövlət hakimiyyət orqanlarının yoxlama və nəzarət funksiyalarının icra mexanizminin optimallaşdırılması.

7. Outsorsinq (kənar mənbədən yoxlama) sisteminin inzibati idarəetmə proseslərinə tətbiq edilməsi.

8. Dövlət ehtiyacına uyğun olaraq bütün satınalmaların müsabiqə əsasında həyata keçirilməsi.

9. Dövlət icra orqanlarının fəaliyyət sahələrində korrupsiyaya qarşı mexanizmlərin tətbiq edilməsi.

10. Dövlət icra orqanlarının cəmiyyətlə əməkdaşlığının effektivliyini artıran mexanizmlərin tətbiq edilməsi.

11. Dövlət icra orqanlarının informasiya ilə təminat sistemlərinin müasirləşdirilməsi.

Dövlət strukturlarında reforma və innovasiyaların tətbiqi ilə bağlı çətinliklərin olduğu həmişə və hər yerdə qeyd edilir. Bu çətinliklərin bir sıra obyektiv və subyektiv səbəbləri göstərilir. Həmin fikirlərdən birini nəzərdən keçirək:

Keçirilən reformaların kifayət qədər effektiv olmamasının obyektiv hesab edilə biləcək səbəblərindən biri, onlar üçün ayrılan vaxtın məhdudluğudur...

¹⁷Наумов С.Ю., Осипова И.Н., Подсумкова А.А. Система государственного управления. М.: изд-во "Форум", 2008 г. - 304 с.

Nəticələrin gözlənilən müddət ərzində əldə edilməsinə çalışmaq, bəzi hallarda dövlət orqanlarında nəzərdə tutulandan fərqli nəticələrin əldə edilməsinə gətirib çıxarır ki, bu da idarəetmə strukturlarında və vətəndaşlar arasında narazılıqların və bu reformalara qarşı müqavimətin yaranmasına səbəb olur.

Bəzi hallarda dövlət strukturlarında aparılan reformalar ümumilikdə baş tutsa belə, əldə edilən nəticələr reformayaqədərki nəticələrdən az fərqlənir. Belə bir təəssürat yaranır ki, əldə edilən nəticələr çəkilən xərcin və sərf olunan əməyin qarşılığı və ya ekvivalenti deyil. Nəticə etibarı ilə reforma uğursuz kimi qəbul edilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, aparılan reforma hərtərəfli olmadan gözlənilən və ya planda nəzərdə tutulan nəticələrin əldə edilməsi mümkün deyil. “Avropa ölkələrinin təcrübəsi belə deməyə əsas verir ki, reforma aləti kimi çıxış etməli olan dövlət xidməti (qulluğu) haqqında qanunların qəbul edilməsinə baxmayaraq, onları müşayiət edən təşəbbüslər reallaşmadan, o cümlədən dövlət qulluqçularına müvafiq təlimlər keçilmədən, onların potensial imkanları inkişaf etdirilmədən, eləcə də stimullaşdırıcı tədbirlər olmadan müsbət nəticələrin əldə edilməsi çox çətindir və ya ümumiyyətlə mümkün deyil”¹⁸.

Dövlət strukturlarında aparılan və istənilən qəbildən olan reformaların və o cümlədən də innovativ mahiyyət daşıyan struktur dəyişikliklərinin kompleks şəkildə icrasının zəruriliyi digər tədqiqatlarda və digər mütəxəssislər tərəfindən də təxminən bənzər formada və bənzər məzmununda vurğulanır. Yeganə fərq ondan ibarətdir ki, hər tədqiqatçı bu tədbirlər kompleksi daxilində özünün müşahidə etdiyi və ya özünün vacib saydığı elementlərdən bəhs edir.

Məsələn belə bir fikrə nəzər salmaq: “... indiyə qədər dövlət orqanlarında yeniliklər hesabına yaradılan və effektiv innovasiya prosesinin reallaşmasını təmin edən lazımi şəraiti yaratmağa qadir olan struktur vahidləri demək olar ki, mövcud deyil, onlara nümunə olaraq informasiya və rabitə sistemini, maliyyə dəstəyi mexanizmlərini göstərmək mümkündür; bilik, bacarıq və vərdişlərin gənc və ya konkret sahələr üzrə səriştəsiz olan kadrlara ötürülməsi, innovasiya fəaliyyətlərinin

¹⁸Verheijen T., Rabrenovic A. Civil Service Systems in Central and Eastern Europe and the CIS, Swimming with the Tide? Paper presented at the Conference ‘Civil Service Systems in a Comparative Perspective’, Virginia Tech, Blacksburg, 2005.

idarə edilməsinin inteqral (şəbəkədən, matrisadan) formalarının tətbiqi, novatorluğa meyli, qabiliyyətli mütəxəssislərin axtarılıb tapılması və bu kimi digər məsələləri də bu sıraya daxil etmək olar”¹⁹.

Paraqraf üzrə qeyd edilənlərdən, verilən izahat və şərhlərdən belə bir nəticəyə gəlmək mümkündür ki, dövlət hakimiyyət orqanları kimi böyük idarəçilik kompleksində həyata keçirilən yenilik və reforma mahiyyəti daşıyan innovativ tədbirlərin reallaşdırılması zamanı müxtəlif problemlərin yaranmaması üçün aşağıdakı cəhətlərə xüsusi diqqət ayırmaq tələb olunur:

1) dövlət orqanlarında əməli əhəmiyyət daşıyan innovasiyaların effektiv idarəetmə sisteminin yaradılması zəruridir;

2) dövlət idarəçiliyinə innovasiyaların tətbiqi işində uğur qazana bilmək üçün bu sahədə dünya təcrübəsinin nəzəri-metodoloji səviyyədə analizinə ehtiyac olduğu kimi, həmin nəticələrdən yaradıcı şəkildə istifadə etməyə də ehtiyac vardır;

3) əldə edilən nəticələrin ayrı-ayrılıqda, epizodik şəkildə deyil, məhz tədbirlər kompleksi şəkildə tətbiqi bu sahədə pozitiv nəticələrin və ya uğurların təminatçısı kimi çıxış edə bilər;

4) tətbiq edilən dünya təcrübəsinin uğur qazana bilməsi üçün ilk öncə onun tətbiq ediləcəyi ölkədə dünya səviyyəli bazisin yaradılmasına ehtiyac vardır.

¹⁹Арсеньев Ю. Н. Организационное поведение. — М., 2005. — С. 54.

Fəsil II. MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCANDA İNNOVASIYA SİYASƏTİNİN VƏZİYYƏTİ

2.1. Azərbaycan Respublikasında innovasiya potensialı və inkişafının müasir vəziyyəti

Azərbaycan Respublikasında innovasiya potensialı və inkişafının müasir səviyyəsi haqqında bəhs etməmişdən əvvəl, bizcə, innovasiya potensialının mahiyyəti haqqında danışmaq və innovasiya potensialının nə demək olduğunu izah etmək yerinə düşər.

Bəzi hallarda konkret bir müəssisənin və ölkənin ümumi iqtisadi potensialı ilə onların innovasiya potensialı eyni anlayışlarmış kimi izah və şərh olunur. Doğrudur, bunlar arasında sıx bağlılıq və əlaqə mövcuddur, amma istənilən halda nəzərə almaq lazımdır ki, hər hansı bir müəssisənin və ya ölkənin ümumi iqtisadi potensialı onun ilkin iqtisadi potensialı ilə innovasiya potensialının cəmi deməkdir və bunu sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərə bilərik (sxem 2.1.).

Sxem 2.1. Ümumi iqtisadi potensial

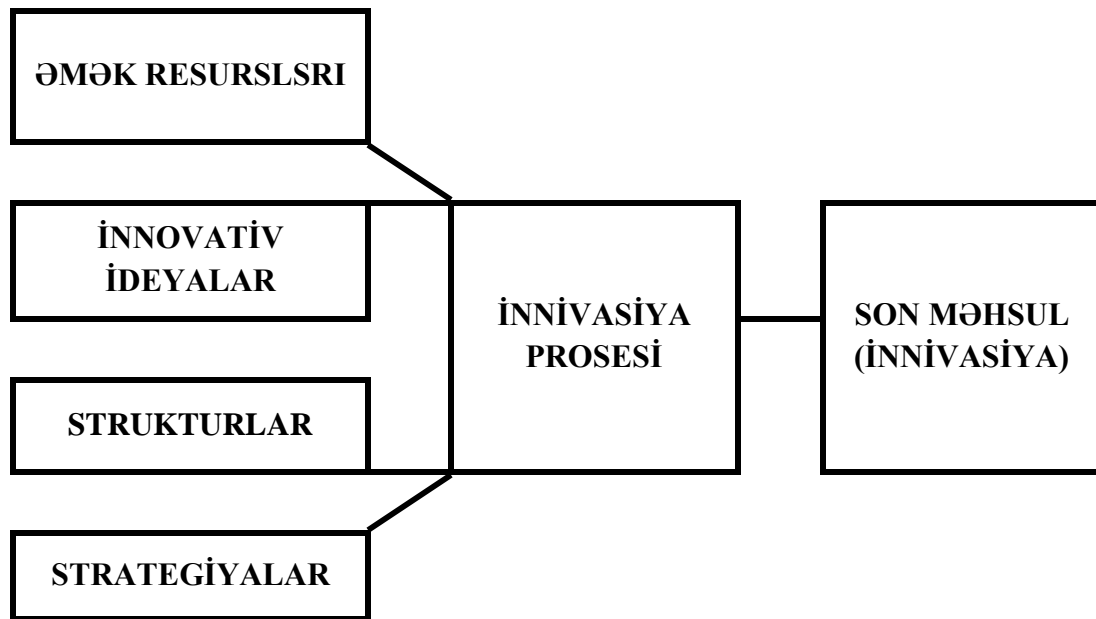
Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

Biz belə hesab edirik ki, müasir dövrdə iqtisadiyyatın əlifbası mahiyyətini daşıyan ilkin iqtisadi potensial haqqında, yəni istehsal və ya xidmət sahəsində fəaliyyət göstərməsi nəzərdə tutulan hər hansı bir müəssisənin yaradılması üçün lazım gələn ilkin ehtiyaclarla bağlı uzun-uzadı danışmağa və onları şərh etməyə ehtiyac yoxdur. Qısaca olaraq belə demək mümkündür ki, istənilən bir qurum və ya müəssisənin fəaliyyətə başlaması üçün ehtiyac duyduğu ən vacib ilkin ehtiyaclar onun ilkin iqtisadi potensialı kimi qəbul edilir.

İnnovasiya potensialı dedikdə isə, konkret bir müəssisənin, qurum və ya quruluşun, eləcə də ümumilikdə ölkənin iqtisadiyyatının və cəmiyyətin həm

texnoloji, həm də sosial baxımdan innovasiyalara hazırlıq səviyyəsi nəzərdə tutulur. İnnovasiya potensialı maddi-istehsal, maliyyə, intellektual, elmi-texniki, eləcə də innovasiya fəaliyyətlərini həyata keçirməyə xidmət edən resursların məcmusudur ki, onları sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərə bilərik (Sxem 2.2.). Bütün ölkələrdə bu resurslar milli mülkiyyət və ya dəyərlər kateqoriyasına aid edilir və hətta bir sıra ölkələrdə onları qoruyan xüsusi qanunvericilik aktları da mövcuddur.

Sxem 2.2. İnnovasiya potensialı

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

İnnovasiya potensialı fəaliyyətdə olan təsərrüfat subyektlərinin innovativ aktivliyini, yəni onların innovasiyaları istehsal, tətbiq və qəbul etmək imkanlarını müəyyən edir. Bu da öz növbəsində innovativ xarakterli iqtisadiyyatın vacib şərtidir.

İnnovasiya potensialı mövcud imkanların reallaşdırılmasının nəticəsi, real innovasiya məhsulu (yeni məmulat, lisenziya, patent və s.) kimi də nəzərdən keçirilə bilər. İnnovasiya potensialının *elmi-texniki potensial* və *sahibkarlıq potensialı* kimi iki tərkibi elementdən ibarət olduğunu söyləmək mümkündür.

Elmi-texniki potensial ümumi innovasiya potensialının sadəcə bir hissəsidir və mövcud (yaxud da yaradılan) sistem tərəfindən müxtəlif innovasiyaların kəşf,

ixtira və ya istehsal edilməsi imkanını formalaşdırır. Elmi-texniki potensial elm sahələrinə aid resursların məcmusu, eləcə də elmi fəaliyyətin ixtira, kəşf, səmərələşdirici təklif və nou-hau mahiyyəti daşıyan müxtəlif növlərinin məcmusu kimi də xarakterizə edilə bilər. Elmi-texniki potensial özünün elmi tutumu və dərinliyi ilə xarakterizə olunur. Elmi-texniki potensialın göstəricisi – istehsal edilən hazır məhsulun və ya xidmətin hər vahidində elmi-texniki fəaliyyətlərə qoyulan xərclərin, onların ümumi istehsalına qoyulan xərclərə nisbəti şəklində və eyni zamanda, həmin məhsul və xidmətin istehsalı ilə bağlı elmi-texniki fəaliyyətlərlə məşğul olanların sayının, onların istehsalı ilə bağlı müəssisə və ya sahə üzrə çalışan əməkdaşların ümumi sayına nisbəti şəklində müəyyən olunur. Hər hansı məhsulun və ya xidmətin elmi tutumu və dəyəri deyərkən, bir qayda olaraq, müəssisə tərəfindən onların tədqiqinə və hazırlanmasına çəkilən xərclərin il ərzində həyata keçirilən satış və ya hazır məhsul həcminə olan nisbəti nəzərdə tutulur. Elmi tutum və dəyər iqtisadiyyatın istənilən sahəsinə aid olan idarə və ya müəssisənin ən vacib göstəricilərindən biridir. Məhz bu meyar əsasında elektron, aviasiya, kosmonavtika, incə kimya, nanotexnologiya kimi yüksək texnologiyaların tətbiq edildiyi sahələrə xüsusi dəyər və diqqət verilir.

İnnovativ *sahibkarlıq potensialı* idarə və ya müəssisənin istehsal və satış imkanlarının, eləcə də humanitar sahələrinin yenilənməsi işinə yönələn ümumi proses kimi nəzərdən keçirilir. Sahibkarlıq komponentinin yoxluğu və ya zəifliyi idarə və müəssisələrin ümumi potensialında hər hansı dinamizmin yaranmasına imkan vermir.

Bir sıra alim və tədqiqatçılar idarə və müəssisələrin innovasiya potensialının effektivliyini təmin edən və artıran çoxsaylı üsul və vasitələrdən bəhs edirlər. Onların əksəriyyətində həmin üsul və vasitələrdən ən başlıcalarının aşağıdakılar olduğu qeyd edilir:

1) məhsulların rəqiblərə məxsus məhsullardan daha üstün və istehlakçılar tərəfindən xoş qarşılanan özünəməxsus cəhətlərinin olması,

2) marketinqdə nou-hau, yəni bazarın, istehlakçıların davranışlarının, yenilikləri qəbul templərinin və potensial bazar həcmnin daha yaxşı bilinməsi və

başa düşülməsi,

3) texnoloji nou-hau yenilikləri (elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor işləmələri baxımından üstünlüklər və onların istehsalata tətbiq imkanları)²⁰.

İnnovasiya potensialı əksər halda müəssisənin qeyri-maddi aktivlərində, onun toplamış olduğu bilik, bacarıq və vərdişlərində cəmləşmiş olur. Bu səbəbdən müasir innovasiya potensialının qiymətləndirilməsi işi fiziki kapital baxımından deyil, xüsusi özəlliklərə malik olan *intellektual kapital* və ya dəyərlər baxımından aparılır.

İntellektual kapital idarə və müəssisələrin zamanla əldə etmiş olduqları bilik və bacarıqlarıdır. Eyni zamanda əlaqələndirilmiş fəaliyyətlərin uyğun şərtlər daxilində ardıcıl şəkildə icrası yolu ilə qarşıya qoyulan məqsədin əldə edilməsi üçün potensial imkandır. Hər bir idarə və ya müəssisənin bu bilik və bacarığı həm özü üçün, həm də aid olduğu sektor baxımından fərvidir. Bu yalnız texniki biliklərdən ibarət olmayıb, eyni zamanda idarəetmə və sosial sahələrə, həmçinin ətraf mühitə də aid olur. İntellektual kapitalın daxili elementlərindən ən vacib olanları Cədvəl 2.3-də göstərilmişdir.

Cədvəl 2.1 İntellektual kapitalın daxili elementləri

İnsan kapitalı	Bilik, bacarıq, yaradıcılıq qabiliyyəti, mənəvi dəyərlər, əmək intizamı və s.;
Təşkilati kapital	Texniki və proqram təminatı, patentlər, markalar və ticarət nişanları, təşkilati strukturlar və s.;
İstehlakçı kapitalı	Müştərilərlə əlaqələr, müştərilər haqqında məlumatlar, müştərilərlə münasibətlərin tarixi və s.;
Qarşılıqlı əlaqə kapitalı (sistem kapitalı)	Ətraf mühitdəki subyektlərlə (təchizatçılarla, vasitəçilərlə, rəqiblərlə, müvafiq toplum və auditoriyalarla) sistemə əlaqələr

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

İntellektual kapitalın toplanması uzun müddət tələb edən bir prosesdir. Bu prosesdə bəzən bir neçə nəsillə iştirak edir və bir qayda olaraq, təhsil yolu ilə biliklərin əldə edilməsi, elmi məktəblərin yaranması, informasiya bazasını

²⁰ Шерстобитова Т.И. Маркетинг инноваций. Пенза: Издательство ПГУ, 2009, 126 с.

genişləndirilməsi və s. mərhələlərdən keçir. Elmi potensialın formalaşması prosesinin hər hansısa bir mərhələsində mövcud ənənələrdən ən kiçik ölçüdə belə yayınmaların, yeniliklərin baş verməsi üçün uzun müddət tələb olunur. Bilik vəziyyətinin və ya səviyyəsinin dəyişməsi ətraf aləmdə baş verən dəyişikliklərə cavab reaksiyası mahiyyəti daşıyır. Əgər müntəzəm olaraq onların yenilənməsi üçün müvafiq şərait və imkan təmin edilməzsə, o halda mövcud biliklər qısa müddət ərzində köhnələ bilər. Bu səbəbdən bilik və bacarıqların inkişaf etməsinə vəsait qoyulması lazım gəldiyi kimi, elmin inkişafına paralel olaraq əsas fondlara və əlavə marketinq fəaliyyətlərinə də daima vəsait qoyuluşu tələb olunur.

İnnovativ potensialın yaranması prosesi geniş cəbhədə aparılan elmi hazırlıq mahiyyəti daşıyır və elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor işləmələri, marketinq, texnoloji bazanın yeni məhsulun tələbləri istiqamətində yenidən qurulması kimi iri həcmli işlərin icrasını nəzərdə tutur.

İstənilən iqtisadi qurumun yaranma və inkişaf potensialı dövrü xarakter daşıyır və bu səbəbdən də onların hamısının, bir qayda olaraq, *investisiya və istehsal* (formalaşma), *innovasiya* (inkişaf), *zənginlik* (genişlənmə) və *qocalma* mərhələlərindən keçdiyini söyləmək mümkündür və bunu sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərə bilərik (sxem 2.4.).

Sxem 2.3. İqtisadi qurumların yaranma və inkişaf potensialı

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

İnvestisiya və istehsal mərhələsində qurumların ümumi potensialı əmək və kapital kimi ekstensiv, yəni güclü faktorlar əsasında inkişaf edir. Bu mərhələni sürətli inkişafın gətirdiyi və cəmiyyətin ehtiyaclarının öyrənilməsi yolu ilə bilik və resursların toplandığı dövr də adlandırmaq mümkündür. Bu fazada əldə olan bütün imkanlardan maksimum dərəcədə istifadə edilir, satış bazarları əldə olunur və kapital yığılımı prosesi reallaşır. Belə bir imkanın formalaşması növbəti mərhələyə keçid üçün uyğun şərait yaradır.

İnnovasiya mərhələsində əldə edilmiş biliklər və yeni texnologiyalar tətbiq olunur, bunun hesabına ümumi inkişaf baş verir, istehsalın həcmi artır və məhsulun keyfiyyəti yüksəlir. İntensiv inkişaf fazası biliklərin əməli tətbiq sahələrinə yayılması, resurslardan maksimum istifadə və məhsulun keyfiyyətinin yüksəlməsi ilə müşayiət olunur. Bu zaman müəssisə və ya qurum keyfiyyətə tamamilə yeni olan bir mərhələyə qədəm qoyur və onun üzvlərinin maddi rifah halı əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlir.

Zənginlik mərhələsinin əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu mərhələdə əldə edilmiş potensialdan aktiv şəkildə istifadə olunur və bu potensial sürətlə yayılır. M.Porter qeyd edir ki, zənginlik mərhələsində müvafiq qabaqlayıcı innovativ tədbirlər görülmədən, yeni, daha optimal innovasiyalar tətbiq edilmədən mövcud potensialın nəzarətsiz şəkildə sərf olunması, nəticə etibarlı ilə, mövcud innovasiya potensialının “qocalmasına” və ya əhəmiyyətini itirməsinə, iqtisadi inkişafın isə aşağı səviyyəyə – adi istehsal səviyyəsinə enməsinə səbəb olur. Əgər bu mərhələdə ardıcıl innovativ tədbirlər görülməzsə, əvvəlki mərhələdə yaranan struktur kompleksinin vermiş olduğu sürət hesabına irəliləyən müəssisənin inkişafı zəifləyə bilər, ilk öncə gəlirin azalması, itirilməsi, zərərlər və nəticə etibarlı ilə həmin müəssisənin tamamilə müflis olması belə baş verə bilər²¹.

İnnovasiya potensialının inkişaf silsilə və mərhələlərini bilmək onu işlək vəziyyətdə saxlamaq üçün lazım gələn strategiyaların işlənilməsinə və tətbiq edilməsinə imkan verir. Vaxtında edilən müdaxilə və ya tətbiq olunan yeni

²¹ Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 895 с.

innovativ tədbirlər müəssisənin qocalmasının qarşısını ala bildiyi kimi, onu daha böyük uğurlara və daha çox zənginliyə də qovuşdura bilər.

Belə hesab edirlər ki, dünya ölkələrinin innovasiya potensialının ilkin ölçülməsi, indeksləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi mümkündür və belə bir ölçmə innovasiya sistemləri ilə bağlı ilkin nəzəriyyələr bazasında, eləcə də sosial-texniki nəzəriyyə, indekslər vasitəsilə ölçü nəzəriyyəsi və sistem dinamikası nəzəriyyəsi bazasında aparıla bilər. Belə bir imkanın mövcudluğu onunla izah edilir ki, indekslərin dəyişənlər qismində birbaşa və əks əlaqələr mövcuddur²².

Rusiya Federasiyasında milli innovasiya potensialının inkişaf etdirilməsi yollarını analiz edən bəzi tədqiqatçılar bu fikirdədirlər ki, ən optimal innovativ tədbirlər ən ideal formada tətbiq edilsə belə, qısa vaxt ərzində müsbət nəticələrin əldə edilməsi mümkün deyil.

Innovativ inkişaf üzrə dünya lideri olan ölkələrin Azərbaycanın innovasiya potensialının inkişafına yönələn proqramların müqayisəsi göstərir ki, idarəetmə ilə bağlı nəzərdə tutulan qərarlar tam şəkildə yerinə yetirilsə belə, onlar Azərbaycanın innovasiya potensialını dərhal yüksəldə bilməz və bu səbəbdən yaxın illər ərzində sosial innovasiyalar baxımından lider ölkələr qrupuna daxil olması inandırıcı deyil. Milli innovasiya sisteminin potensialını uğurla yüksəldə bilmək üçün bu məqsədə yönələn qlobal idarəetmə sistemləri onlar üçün nəzərdə tutulan beynəlxalq indekslərə uyğun şəkildə tətbiq edilməlidir.

16 əsrlik müstəqil dövlətçilik tarixi olan Rusiya ilə, müstəqilliyini cəmi 26 il əvvəl qazanan Azərbaycan Respublikası təxminən eyni innovativ potensiala malikdirsə, bu, o qədər də pis bir göstərici deyil. Rusiya kimi bir nəhəngin 16 əsrlik yolunu cəmi 26 ilə qət edən Azərbaycan Respublikasından, bu dövrdə qazandığı uğurları nəzərə alaraq, növbəti 26 ildə daha nələr gözləmək olduğunu təxmin etmək mümkündür.

Bunu da qeyd edək ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı innovasiya fəaliyyətləri baxımından artıq 2000-ci illərdə Rusiyayı ötüb keçmişdi və bu fakt həm dünya

²² Archibugi D., Coco A. Measuring technological capabilities at the country level: A survey and a menu for choice// Research Policy, 2005, №2, P. 175-194. http://www.danielearchibugi.org/downloads/papers/Archi-Coco_Menu_for_Choice.pdf (08.11.2017)

ictimaiyyəti, həm də Rusiyanın özü tərəfindən etiraf olunur.

“Elmi-texniki və innovasiya fəaliyyətinin inkişafı, eləcə də istehsalın elmi bazaya əsaslanma dərəcəsi əsas göstəricilər hesab olunur və milli iqtisadiyyatın rəqabətə dözümlülük səviyyəsini nümayiş etdirir. Hər il bu göstəricilər bazasında müxtəlif dövlətlər müqayisə olunur. Məsələn, 2006-cı ildə Rusiya bu siyahıda 75-ci yeri tutmuşdur və bununla da ... Çin (49), Hindistan (50), Meksika (55), Qazaxıstan (61), Azərbaycan (69), Argentina (72) kimi ölkələrdən geri qalır”²³.

Dünya iqtisadiyyatını qlobal rəqabətlik baxımından dəyərləndirən beynəlxalq Dünya İqtisadi Forumu öz hesabatlarında Azərbaycanın qlobal rəqabətlik potensialını real şəkildə qiymətləndirmiş və onun rəqabətlik indeksini müəyyən etmişdir. Dünya İqtisadi Forumunun 2010-cu ildən 2017-ci ilə qədər olan son yeddi il üzrə hesabatlarında Azərbaycanın yer aldığı mövqe və rəqabətə dözümlülük indeksi Cədvəl 2.5-də qeyd olunmuşdur:

Cədvəl 2.2. Azərbaycanın 2010-17-ci illər üzrə rəqabətə dözümlülük indeksi

İllər üzrə	Müqayisə edilən ölkə sayı / Azərbaycanın tutduğu yer	Dözümlülük indeksi
2010	131/57	4,29
2011	142/55	4,31
2012	144/46	4,41
2013	148/39	4,51
2014	144/38	4,53
2015	140/40	4,5
2016	138/37	4,55
09.2017	137/35	4,69

Mənbə: *The Global Competitiveness Report 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017: World Economic Forum*²⁴

²³ Фатьянова И.Р. Современное состояние и перспективы инновационной сферы России // Российское предпринимательство. – 2007. – Том 8. – № 7. – С. 3-7.

²⁴ Dünya İqtisadi Forumunun hesabatı: [http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Competitiveness_Report\(08.11.2017\)](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Competitiveness_Report(08.11.2017))

Cədvəldən də görüldüyü kimi, 2015-2016-cı illərdə istər sıra ardıcılığı (2), istərsə də indeks göstəricisi (0,03) baxımından müşahidə olunan kiçik geriləmə nəzərə alınmasa, rəqabətə dözümlülük baxımından Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri arasında ardıcıl şəkildə irəliləməkdə davam etdiyini söyləmək mümkündür.

Azərbaycanda elmi-tədqiqat işləri yerinə yetirən təşkilatlar əsas etibarını ilə elmi-tədqiqat institut və təşkilatları (91), konstruktor büroları (3), ali təhsil müəssisələri (39) və digər təşkilatlardır (8). Azərbaycanda 2015-ci ildə 141 müəssisədə 23093 nəfər elmi-tədqiqatla məşğul olmuşdur. Elmi-tədqiqatların cəmi 92.4% dövlət təşkilatları (64.1% ETİ və 28.3% ali təhsil sektorunun), 7.6% isə özəl sektorun payına düşür. 2015-ci ildə elmi-tədqiqatlara çəkilən ümumi xərclər 123.2 milyon manat olub (98%-i daxili xərclər) ki, bu da həmin il üçün qeyri-neft ÜDM-nin 0.36%-nə bərabərdir²⁵.

2015-ci ildə yerinə yetirilmiş elmi-texniki işlərin həcmi 116.6 milyon manat olub ki, bunun da daha böyük hissəsini (47%) fundamental tədqiqatlar təşkil edib. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən daxili xərclər daha çox büdcə vəsaitindən (71%), eləcə də özəl vəsait və sifarişçinin vəsaitindən (25%) ibarətdir. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən daxili cari xərclərin daha böyük hissəsi texniki elmlər sahəsindədir²⁶.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının istənilən sahəsində innovativ ideyaların tətbiqi imkanı və potensialı kifayət qədər yüksəkdir. İstər sənaye, istər kənd təsərrüfatı, istərsə də özəl və ya dövlət xidməti sahələrində innovativ ideyaların tətbiq olunduğu müşahidə edilir. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, bunun əsas səbəbi, Azərbaycan dövləti tərəfindən elmin inkişafına göstərilən qayğı və innovativ ideyaların tətbiqi üçün yaradılan münbit şəraitdir.

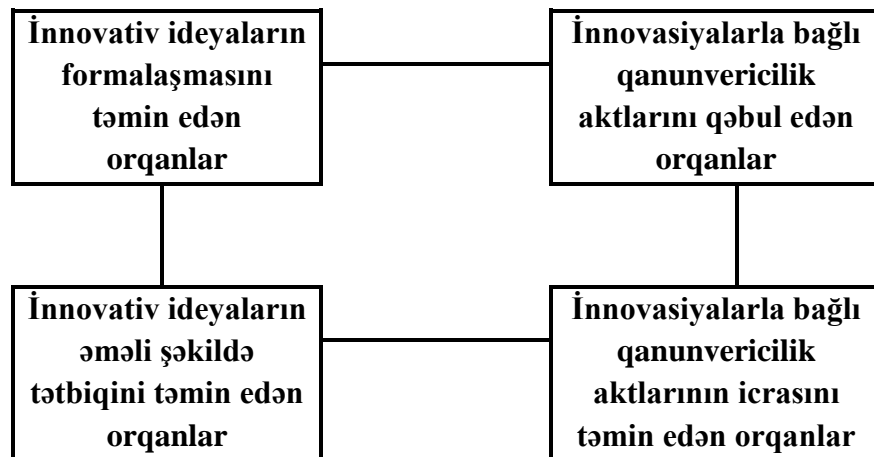
²⁵ Aslanlı K. Azərbaycanda innovasiya siyasətinin effektivliyinin artırılması yolları. http://edf.az/ts_general/azl/layihe/IIED/downloads/innovasiya_siyaseti.pdf (08.11.2017)

²⁶ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. "Azərbaycanda təhsil, elm və mədəniyyət". Statistik məcmuə. 2016 (səh.305).

2.2. Azərbaycanca dövlət innovasiya siyasətinin reallaşma istiqamətləri

Azərbaycanda dövlət innovasiya siyasətinin reallaşma istiqamətləri haqqında danışmadan əvvəl Azərbaycan dövləti tərəfindən elmin inkişafına göstərilən qayğı və innovativ ideyaların tətbiqi üçün yaradılan şəraitə ümumi şəkildə nəzər salmaq yerinə düşər. Məlumdur ki, elmin inkişafına göstərilən qayğı və innovativ ideyaların tətbiqinə şərait, konkret dövlət qurumları tərəfindən və eyni zamanda, müvafiq dövlət orqanlarının qəbul və tətbiq etdiyi qanunvericilik aktları vasitəsilə təmin olunur. İlk növbədə Azərbaycanda elmin inkişafına, innovativ ideyaların formalaşmasına və tətbiqinə şərait yaradan qurum və quruluşları, daha sonra isə, bu məqsədlərə xidmət edən qanunvericilik aktlarını nəzərdən keçirək. Azərbaycanda dövlət innovasiya siyasətinin reallaşmasını təmin edən ümumi mexanizmi sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərə bilərik (sxem 2.6.).

Sxem 2.4. İnnovasiya siyasətinin reallaşma mexanizmi

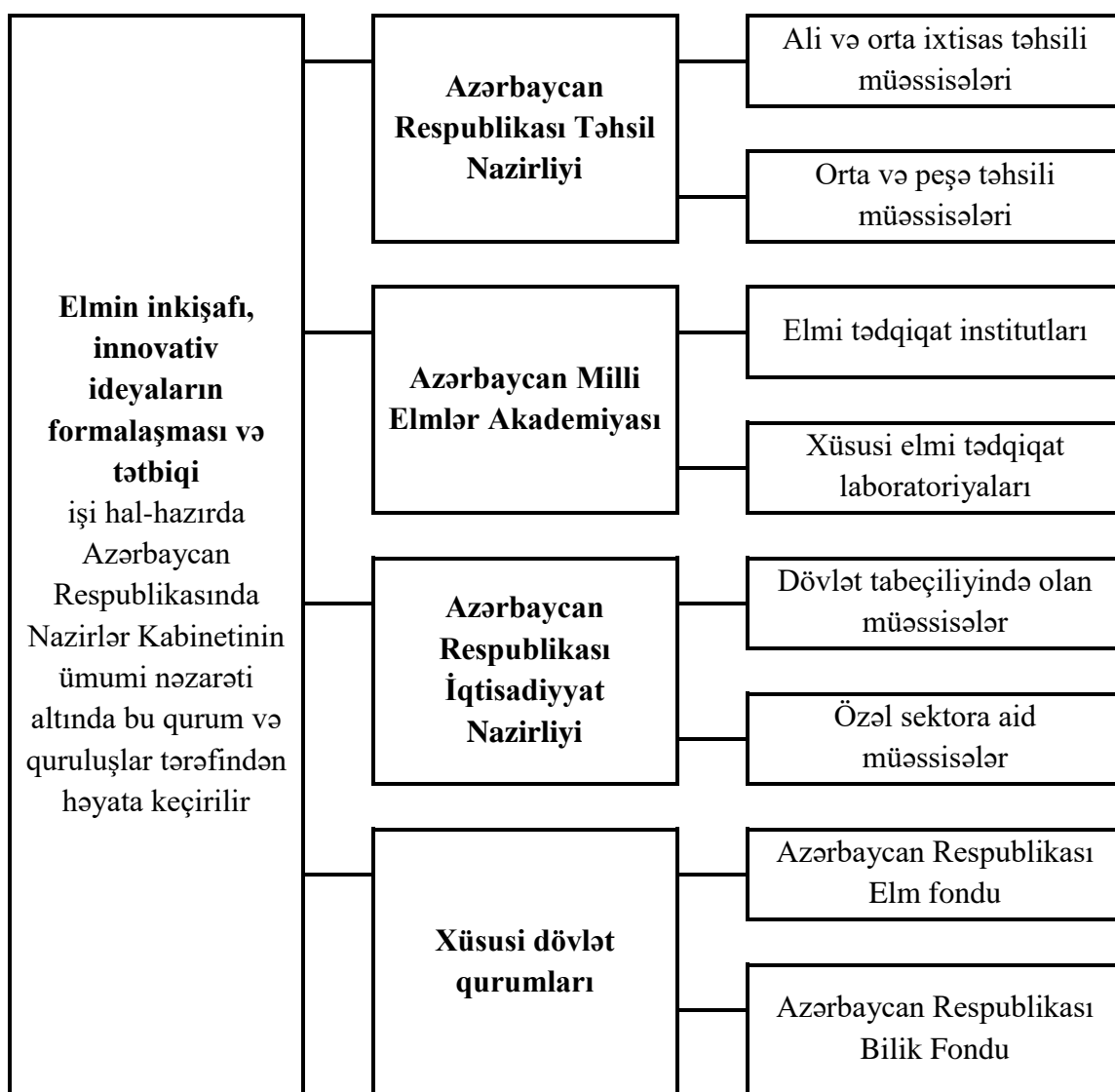
Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

Azərbaycan Respublikasının elm və innovasiyalarla bağlı qanunvericilik aktlarını qəbul edən ali orqanı Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisidir. Qəbul edilmiş qanunların icrası yolu ilə müvafiq şəraiti formalaşdırən orqanlar isə Prezident Aparatı və Nazirlər Kabineti, daha sonra müvafiq nazirliklər, elm və təhsil müəssisələridir. İstənilən qanun, bir qayda olaraq, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən qəbul edilir, Respublika Prezidentinin sərəncamı ilə qüvvəyə minir, Nazirlər Kabineti xətti ilə müvafiq nazirliklər və dövlət qurumları, o cümlədən elm, təhsil, istehsal və xidmət müəssisələri

tərəfindən icra olunur.

Azərbaycan Respublikasında hal-hazırda elmin inkişafı, innovativ ideyaların formalaşması və tətbiqi Nazirlər Kabinetinin ümumi nəzarəti altında olmaqla: 1) Təhsil Nazirliyi və onun tabeliyində olan təhsil müəssisələri, 2) Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və onun tabeliyində olan elmi-tədqiqat müəssisələri, 3) İqtisadiyyat Nazirliyi və onun tabeliyində olan qurumlar, 4) xüsusi dövlət qurumları və özəl qurumlar bazasında reallaşır (sxem 2.7).

Sxem 2.5. Elmin inkişafı və innovativ ideyaların formalaşmasını təmin edən qurumlar

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

Azərbaycan Respublikasında təhsilin və elmin inkişafı üçün birbaşa məsuliyyət daşıyan əsas dövlət qurumları Azərbaycan Respublikası Təhsil

Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, eləcə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Elmin İnkişafı Fondu və Bilik Fondu kimi dövlət qurumlarıdır.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin və onun tabeliyində olan bütün dövlət qurumlarının və özəl müəssisələrin əsas funksiyası ölkədə orta, peşə-ixtisas və ali təhsilin təşkili və həyata keçirilməsidir. Təhsil Nazirliyinin tabeliyində olan ali təhsil müəssisələri həm magistr, doktorant və dissertant yetişdirmək yolu ilə, həm də öz struktur tərkiblərində olan elmi-tədqiqat laboratoriya və bölmələri vasitəsilə ölkədə elmi potensialın yüksəldilməsi işinə də dəstək verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Bilik Fondu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 may 2014-cü il tarixli Fərmanına uyğun olaraq yaradılmışdır²⁷.

Bilik Fondunun əsas vəzifələri qloballaşma şəraitində müşahidə olunan və sırası vətəndaşlar üçün anlaşılmaqda olan, çətin başa düşülən hadisə və prosesləri, Azərbaycançılıq ideyasının mahiyyət və məzmununu anlaşılmaqda olanlara izah etmək, milli və dini məsələlərin multikulturalizm və tolerantlıq anlayışları çərçivəsində şərhini vermək, mənəvi dəyərləri təbliğ etmək, dövlətin daxili və xarici siyasətinin mahiyyətini geniş xalq kütlələrinə çatdırmaq, əhalinin elmi-texniki, ictimai, siyasi, iqtisadi, sosial, ekoloji və humanitar sahələr üzrə biliklərini artırmaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Elmin İnkişafı Fondu Respublika Prezidentinin 2009-cu il 21 oktyabr tarixli 526 nömrəli Sərəncamı əsasında yaradılmışdır²⁸.

Fondun yaradılmasının əsas məqsədi Azərbaycanda elmi qurum, təhsil müəssisələri və fiziki şəxslər tərəfindən təqdim edilən və müxtəlif elm sahələrinə aid olan, dövlət və cəmiyyət üçün əhəmiyyət daşıyan fundamental və tətbiqi elmi

²⁷ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Bilik Fondunun yaradılması, daha ətraflı bax: <http://bilikfondu.gov.az/1/pages/12/17> (14.01.2018)

²⁸ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Elmin İnkişafı Fondunun yaradılması haqqında daha ətraflı bax: <http://www.sdf.gov.az/development/uploads/nizamname/nizamname.pdf> (14.01.2018)

tədqiqat proqramları və layihələrini qrant şəklində maliyyə vəsaiti ilə təmin etmək. Elm fondu bu məqsədini icra edərkən, eyni zamanda, alimlərin elmi fəaliyyətinə dəstək vermiş olur və onlara sərbəst yaradıcılıq imkanı yaradır. Fond elmi müəssisələrinin fəaliyyətini təkmilləşdirən tədbirlər həyata keçirməklə Azərbaycanın elmi-texniki potensialını inkişaf etdirir, qoruyur və eyni zamanda vətəndaşların sosial problemlərinin həll olunmasında elm və texnikanın rolunu artırır, dövlətin həm elmi-informasiya, həm də innovasiya potensialını yüksəldir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan Respublikasının elm sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən ali elmi təşkilatıdır²⁹.

AMEA-nın əsas fəaliyyət istiqamətləri və icra etdiyi əsas funksiyalar bunlardır ki, o, Azərbaycan Respublikasında bütün istiqamətlər üzrə elmi fəaliyyətləri təşkil edir, elmi tədqiqat fəaliyyətlərini əlaqələndirir, bununla bağlı maarifləndirmə işi aparır. Bundan başqa, dövlətin elmlə bağlı siyasətini həyata keçirir, elmi fəaliyyət sahəsində Azərbaycanı xarici ölkələrdə təmsil edir, beynəlxalq müqavilələr ilə tənzimlənən və Elmlər Akademiyasına aid olan məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikasının götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirir. AMEA yerli imkanları və dünyada formalaşmış olan qlobal meyilləri nəzərə alınmaqla milli elmin inkişafını və dünya elminə inteqrasiyanı təmin edir, elmi strukturları təkmilləşdirir, elmin maddi-texniki bazasını müasirləşdirir. Milli Elmlər Akademiyası innovasiyaya əsaslanan iqtisadiyyatın yaranması üçün elm və istehsalat arasındakı əlaqələri artırmaq, elmi tədqiqatların bazar iqtisadiyyatına uyğunlaşdırılması üçün lazım gələn mexanizmləri formalaşdırmaq, innovativ fəallığı artırmaq yolu ilə rəqabətə davamlı məhsul istehsalına şərait yaratmaq kimi məsələlərlə bağlı təkliflər hazırlayır. Bundan başqa, innovasiya fəaliyyətinin reallaşması üçün lazım gələn mexanizmləri müəyyənləşdirir, innovasiya potensialından səmərəli şəkildə istifadəni təmin etməyə yönələn tədbirlər hazırlayıb həyata keçirir. Milli Elmlər Akademiyasının əsas fəaliyyətlərindən biri də odur ki, innovativ iqtisadi fəaliyyətlə bağlı əlverişli mühitin yaranması və eyni

²⁹ Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, daha ətraflı bax: <http://www.science.gov.az/uploads/pdf/p1b43oh6nq6di1cuc134em51jf74.pdf> (14.01.2018)

zamanda qabaqcıl texnologiyaların gətirilməsi, tətbiqi işinə təkan verir, yüksək elmi tutuma malik məhsul və texnologiyaların hazırlanması üçün müvafiq texnoparklar, innovativ zonalar, inkubasiya xidməti sahələri, texnoloji transfer mərkəzləri yaratmaqla bağlı təkliflər hazırlayır. Hal-hazırda AMEA dünyanın qabaqcıl təcrübəsindən istifadə edərək cəmiyyətinin tələblərinə uyğun yeni texnologiyaların yaradılması və tətbiqi işinə dəstək verən innovativ sistem formalaşdırır.

Əsas fəaliyyət istiqamətlərindən və funksiyalarından da görüldüyü kimi Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və onun tabeliyində olan qurum və kuruluşlar, eləcə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Bilik Fondu, əsasən, cəmiyyət üzvləri arasında elmin və biliyin yayılması ilə məşğuldur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və onun strukturuna daxil olan elmi-tədqiqat müəssisələri, eləcə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Elmin İnkişafı Fondu həm Respublikada elmin inkişafı ilə, həm də innovativ ideyaların yaradılması və formalaşdırılması ilə məşğuldur.

İlk iki və son iki qurumun fəaliyyət sahələrində ilk baxışdan bir paralellik, bir birini təkrar etmə müşahidə olunsada, nəzərə almaq lazımdır ki, Təhsil Nazirliyi və Elmlər Akademiyası təhsil və elm sahələrini inkişaf etdirən əsas və aparıcı qurumlardır. Elm Fondu və Bilik Fondu isə elmin və biliyin daha da stimullaşdırılmasına dəstək verən yardımçı qurumlardır. Nizamnamələrində və təsis sənədlərində qeyd edilən funksiyaları baxımından innovasiya və ya innovativ ideyaların yaranması baxımından isə, Elmlər Akademiyasının və Elm fondunun Təhsil Nazirliyi və Bilik Fonduna nisbətən daha üstün imkanlara malik olduğu müşahidə edilir. Bununla belə nə Elmlər Akademiyası, nə də Elm Fondu innovasiyaları və ya innovativ ideyaları tamamilə müstəqil şəkildə tətbiq edəcək gücə, imkana və ya iqtisadi struktura malik deyil. Bu qurumlar bir qayda olaraq innovativ ideyaları hazırlayır və onları tətbiq etməyi istər dövlət, istərsə də özəl qurum kimi fəaliyyət göstərən istehsal və xidmət müəssisələrinə tövsiyə edir. Bununla belə nəzərə alsaq ki, həmin qurumların özləri də, müəyyən mənada, xidmət sektorunda fəaliyyət göstərən qurum mahiyyəti daşıyır, o halda xidmət

sahələri ilə bağlı olan innovativ ideyaların bu qurumlara da tətbiq edilməsindən danışmaq olar. Amma bu haqda növbəti 3-cü fəsildə dövlət idarəçiliyində innovasiya bəhsində söz açmaq, bircə, daha doğru olacaqdır.

İnnovativ ideyaların tətbiqi və qeydə alınması sahələrində əsas rol oynayan digər qurumlar Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Müəllif Hüquqları Agentliyi, Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi kimi dövlət orqanlarıdır.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiya üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində “İnnovasiyalar Mərkəzi” fəaliyyət göstərir³⁰. Bundan başqa innovativ ideyaların biznesə tətbiqi işini dəstəkləmək məqsədi ilə “Startap Azərbaycan” layihəsi təsis edilmiş, eləcə də Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən İnnovativ Biznes İnkubatoru yaradılmışdır³¹.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, bütün bunlar elmin inkişafı, innovativ ideyaların yaradılması və tətbiqi istiqamətində Azərbaycan Respublikası hökumətinin hazırladığı və uğurla həyata keçirdiyi çoxsaylı qanunvericilik aktları sayəsində mümkün olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması ilə bağlı hökumət tərəfindən hazırlanan və uğurla həyata keçirilən qanunvericilik aktı **“Kosmik sənayenin yaradılması və telekommunikasiya peyklərinin orbitə çıxarılması haqqında”** adlanır. Bu rəhbər sənəd Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 noyabr 2008-ci il tarixli sərəncamı təsdiq edilmişdir. Bundan başqa **“Kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı üzrə” Dövlət proqramı (17 avqust 2009-cu il)** ölkədə kosmik sahənin inkişafına Azərbaycan dövlətin verdiyi dəyərin göstəricisidir. Bunun məntiqi nəticəsi olaraq Azərbaycanın ilk süni peyki olan “Azerspace-1” telekommunikasiya peyki 2013-cü ildə yerin orbitinə

³⁰ İnnovasiyalar Mərkəzi. Ümumi məlumat. <http://icenter.az/umumi-melumat/> (16.12.2017)

³¹ Əmrah Qarayev. “Sənayeyönlü yeni kiçik və orta şirkətlərin (startap) yaradılmasının dəstəklənməsi üzrə beynəlxalq təcrübə haqqında arayış”. İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi. Bakı 2015 (səh.26-31)

çıxarılmışdır³². Bu peykin varlığı Respublikamız üçün sadəcə elmi-innovativ və ya iqtisadi əhəmiyyət daşıyır, eyni zamanda Azərbaycanın hərbi potensialına və dünya ölkələri arasındakı imicinə də birbaşa təsir edir.

Azərbaycan Respublikasının ümumi inkişafı ilə bağlı hökumət tərəfindən hazırlanan və uğurla həyata keçirilən qanunvericilik aktı **“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası** adlanır. Konsepsiya 10 il ərzində respublikada qeyri-neft sektorunun inkişafı yolu ilə ümumi daxili məhsulun 2 dəfə artırılmasını nəzərdə tutur. Həmin artımın innovasiya yönü və elmtutumlu iqtisadiyyatın təşkili hesabına həyata keçirilməsi başlıca hədəf kimi qəbul edilir.

Həmin bu konsepsiyanın 4.3-cü maddəsi *“Elmi potensialın və innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi”* adlanır. Bu maddədə qeyd edilir ki, davamlı iqtisadi inkişafı təmin etmək, “bilik iqtisadiyyatı”nı formalaşdırmaq, elmtutumlu texnologiya, məhsul (işlər, xidmətlər) yaradılmasını sürətləndirmək üçün innovasiya fəaliyyəti genişləndiriləcək... İnnovasiya fəallığının artırılması ilə rəqabətə davamlı məhsul istehsalı artacaq, innovativ ideyaların həyata keçirilməsi üçün zəruri mexanizmlərin qurulacaq. İnnovasiya potensialından səmərəli istifadə və onların inkişafının təmin edilməsi üçün dövlət dəstəyi veriləcək və müvafiq qanunvericilik bazası yaradılacaqdır. Qabaqcıl texnologiyaların transferi və mənimsənilməsi işi gücləndiriləcək, elmtutumlu məhsulların və texnologiyaların işlənilməsi və tətbiqi üçün texnoparklar və innovasiya zonaları yaradılacaqdır”³³.

Qəbul olunduğu tarixdən bu günə qədər qısa bir müddətin keçməsinə baxmayaraq qeyd edilən konsepsiyanın bəzi müddəaları artıq reallaşmışdır. Belə ki, artıq Sumqayıtda, Artyom adasında texnoparklar və innovasiya zonaları yaradılmışdır. Burada müxtəlif şirkətlərə ofislər verilmişdir. Onlara yerli bazarın öyrənilməsi üçün şərait yaradılır, insan resursları, məşğulluq və menecment üzrə təlimlər keçilir. Bu şirkət və qurumlar potensial investorlarla tanış edilir, onlar üçün müxtəlif təlim proqramları həyata keçirilir. Pirallahı adasında fəaliyyət

³² “İlk milli telekommunikasiya peyki”. <http://www.mincom.gov.az/layiheler/ilk-milli-telekommunikasiya-peyki/> (16.12.2017)

³³ Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası, http://www.president.az/files/future_az.pdf (14.01.2018)

göstərən qurumlara böyük güzəştlər verilir. Onlar 7 il müddətinə mənfəət vergisindən azad ediləblər. Eyni zamanda da əmlak və torpaq vergisindən, ƏDV-dən azad edilmək bu qurumlar üçün böyük stimuldur. Bu güzəştlərdən istifadə edən qurum və quruluşların əsas fəaliyyət sahələri başlıca olaraq enerji səmərəliliyi tədqiqatı, alternativ və bərpa olunan enerji, kosmos və telekommunikasiya, robototexnika, mobil texnologiyalar, informasiya texnologiyaları, e-biznes, biotexnologiya, tibbi proqram təminatı və digər sahələrdir³⁴.

Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı ilə bağlı hökumət tərəfindən hazırlanan və uğurla həyata keçirilən növbəti qanunvericilik aktı “*Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası*”dır və bu Strategiya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir³⁵.

Strategiya qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan və eyni zamanda qabiliyyətli təhsil meneceri və təcrübəli müəllimi olan təhsil sisteminin yaradılmasını nəzərdə tutur. Belə bir təhsil sisteminin yaradıla bilməsi üçün vacib, strateji əhəmiyyət daşıyan tədbirlərin **beş** istiqamət üzrə həyata keçirilməsinin vacib olduğu qeyd edilir. **Birincisi**, təhsilin məzmunu ilə bağlıdır və qeyd olunur ki, təhsil öyrənilən məsələ ilə bağlı ümumi məlumat verməklə kifayətlənməməli, təhsil alan hər bir şəxsə müvafiq səriştə, qabiliyyət və vərdişlərin formalaşmasına yönəlməlidir. **İkincisi**, istər təhsil verən istərsə də təhsil alan şəxs müasir dövrün imkan və potensialından maksimum dərəcədə istifadə etməklə dorun tələblərinə maksimum dərəcədə inteqrasiya olunmalıdır. **Üçüncüsü**, təhsil verən şəxs təhsilin nəticələrinə görə cavabdehlik daşımali və idarəetmə mexanizmində şəffafliq prinsipinə əməl etməlidir. **Dördüncüsü**, təhsil sistemində elə bir infrastruktur yaradılmalıdır ki, müasir dövrün tələblərinə və ən son nailiyyətlərinə əsaslansın, çünki məhz belə bir sistem ömür boyu təhsil almaq və öyrənmək ehtiyacını ödəyə bilər. **Beşincisi**, təhsil sistemi həm iqtisadi cəhətdən dayanıqlı olmalı, həm də dünyanın qabaqcıl

³⁴ Daha ətraflı bax: “Yüksək Texnologiyalar Parkının fəaliyyət sahələri”. <http://hightech.az/activity-spheres/> (16.12.2017)

³⁵ Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası? daha ətraflı bax: <http://www.president.az/articles/9779> (14.01.2018)

standartlarına cavab verməlidir.

Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafı ilə bağlı hökumət tərəfindən hazırlanan və həyata keçirilən ən son qanunvericilik aktlarından biri **“İnformasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya”**dır. Bu Strategiya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 2 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir³⁶.

Milli Strategiyanın əsas məqsədi odur ki, ölkədə informasiya cəmiyyəti bərqərar olsun və onun yaratdığı imkanlardan dövlət də, cəmiyyət də vətəndaşlar da səmərəli şəkildə istifadə etsin. Dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrində İKT-nin tətbiqi zəruridir. İnformasiyaya və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat təbii ki, rəqabətə dayanıqlı və ixrac oluna bilən məhsullar istehsal etməyə qadir olacaqdır. Yüksək texnologiyalar sektorunun güclənməsi investisiya qoyuluşu üçün daha geniş imkanlar açacaqdır və ölkədə elmtutumlu məhsulların istehsalı artacaqdır. İnnovativ ideyaların tətbiqi Respublika iqtisadiyyatına güclü təkan verəcəkdir.

Azərbaycanın milli brendi sayılan “Asan xidmət”in fəaliyyətə başlaması bir tərəfdən informasiya cəmiyyətinin formalaşmasının, digər tərəfdən isə innovativ ideyaların dövlət xidməti sferasına tətbiqinin əyani sübutudur.

Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafı ilə bağlı hökumət tərəfindən hazırlanan və hal-hazırda uğurla həyata keçirilməkdə olan qanunvericilik aktı **“Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”**dır. Bu Proqram Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 dekabr 2014-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir³⁷.

Dövlət Proqramında aşağıdakı **beş** əsas məqsədin əldə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. **Birinci məqsəd** sənayenin müasirləşdirilməsi və onun struktur vahidlərinin yenilənməsidir. **İkinci məqsəd** qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi və onun ixrac imkanlarının artırılmasıdır. **Üçüncü məqsəd** enerjiden qənaətlə və səmərəli şəkildə istifadə edən, yüksək əlavə dəyər yaradan, rəqabətə

³⁶ İnformasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya? daha ətraflı bax: <http://president.az/articles/11312> (14.01.2018)

³⁷ Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı, daha ətraflı bax: http://senaye.gov.az/az/normative_programs/industry_development (14.01.2018)

dözümlü yeni sənaye və istehsal sahələrinin yaradılması, mövcud istehsal sahələrinin təkmilləşdirilməsidir. **Dördüncü məqsəd** elmtutumlu və innovativ ideyalara əsaslanan yeni istehsal sahələrinin yaradılması, bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən sənaye obyektlərinin daha da təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsidir. **Beşinci məqsəd** yeni istehsal sahələri üçün tələb olunan yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasıdır.

Dövlət Proqramının yerinə yetirilməsi istiqamətində əldə edilən uğurlardan və icra edilməsi nəzərdə tutulan işlərdən növbəti fəsilə bəhs olunacaqdır. Burada isə, ümumi şəkildə, sadəcə bunu qeyd etmək istəyirik ki, bütün maddələr üzrə bir çox işlər görülmüş, uğurla əldə edilmişdir. Sumqayıtda fəaliyyətə başlayan kimya kompleksi, Ağstafada yeni tikilən sement zavodu, Oğuzdakı qlükoza zavodu, Bakıda tamamilə yenilənən metaləritmə kombinatı və digər çoxsaylı sənaye müəssisələri bunlardan sadəcə bəziləridir. Azərbaycanın 2015-17-ci illər üzrə qlobal innovasiya indeksi bu deyilənlərin əyani sübutudur (cədvəl 2.6).

Cədvəl 2.3. Azərbaycanın 2015-17-ci illər üzrə qlobal innovasiya indeksi

Azərbaycanın qlobal innovasiya indeksi						
İndekslər	dəyəri (0-100)			Sıra nömrəsi		
İllər	2015	2016	2017	2015	2016	2017
<i>Qlobal innovasiya indeksi</i>	30,1	29,6	30,6	93/141	85/128	82/127
<i>İnnovasiya məhsullarının indeksi</i>	22,6	20,9	20,5	103/141	94/128	89/127
<i>İnnovasiya yeniliyinin subindeksi</i>	37,6	38,4	40,7	89/141	81/128	78/127
<i>İnnovasiyanın səmərəlilik əmsali</i>	0,6	0,5	0,5	115/141	101/128	103/127

Mənbə: The Global Innovation Index 2015-2017 Innovation Feeding the World əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

Cədvəldən də göründüyü kimi ölkə iqtisadiyyatına tətbiq edilən innovativ ideyalar əsasında əldə edilən uğurlar nəticəsində Azərbaycanda istər qlobal

innovasiya indeksi, istər innovasiya məhsulları indeksi, istər innovasiya yeniliyinin subindeksi, istərsə də innovasiyanın səmərəlilik əmsalı baxımından ümumi inkişaf tendensiyası müşahidə olunmaqdadır.

Azərbaycan Respublikasında elmin inkişaf etdirilməsinə, elmi tədqiqatlara əsaslanan innovativ ideyaların yaranmasına xidmət edən və hal-hazırda uğurla həyata keçirilməkdə olan qanunvericilik aktı **“Elm haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu**”dur. Bu Qanun Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 iyun 2016-cı il tarixli Sərəncamı ilə qüvvəyə minmişdir³⁸.

Bu Qanunda elmi fəaliyyətin özünü və onun idarə olunmasını və inkişafını necə təşkil təmin etmək məsələləri ilə bağlı həyata keçirilən dövlət siyasəti və onun başlıca prinsipləri qeyd olunur. Eyni zamanda, həm ayrılıqda elmin məqsədi, həm də elm ilə innovasiyanın qovuşub birləşməsindən doğan qlobal məqsədlər öz əksini tapır. Elmi fəaliyyətlə məşğul olan qurum və quruluşların hüquq və imtiyazları, cavabdehlik və məsuliyyətləri, bu qurumların malyələşdirilməsinin qayda, prinsip və normaları bu Qanunda öz əksini tapır, elmlə məşğul olan şəxs və qurumların maddi və mənəvi maraqlarının artırılmasının yol üsulları şərh olunur.

Bu qanuna irad tutanlar, əsasən bunu qeyd edirlər ki, *“Qanun elmi-innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı ... strateji istiqamətləri olduqca ümumi şəkildə təsvir edilir. ... Konkret olaraq innovasiyalarla bağlı tənظیمləyici müddəalara malik deyil. Nəticə olaraq belə bir qərara gəlirlər ki, “mövcud qanunvericilikdəki innovasiya siyasəti ilə bağlı səthliliyi ortadan qaldırmaq üçün ya “Elm haqqında” qanuna innovasiya siyasətinin prinsipləri və istiqamətləri ilə bağlı yeni əlavələr edilməlidir, ya da ayrıca “İnnovasiya fəaliyyəti və dövlət innovasiya siyasəti haqqında” qanun layihəsi hazırlanıb qəbul edilməlidir*³⁹.

Təbii ki, “Elm haqqında” Qanun, adında göründüyü kimi, innovasiya haqqında qanun deyil. Bu səbəbdən də innovasiya ilə bağlı bütün məsələlərin həllinin bu qanunda öz əksini tapmasını gözləmək və ya tələb etmək, bizcə, düzgün deyil. Bu Qanun elmlə bağlıdır və müasir dövrdə elmin inkişafı yollarını və

³⁸ “Elm haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, bax: <http://www.president.az/articles/20785> (14.01.2018)

³⁹ Aslanlı K. Azərbaycanda innovasiya siyasətinin effektivliyinin artırılması yolları. Bakı – 2017, s. 16
http://edf.az/ts_general/azl/layihe/IIED/downloads/innovasiya_siyaseti.pdf (18.01.2018)

mərhlələrini kifayət qədər ardıcıl şəkildə şərh edir.

Azərbaycan Respublikasında milli iqtisadiyyatın inkişafı ilə bağlı hökumət tərəfindən hazırlanan və uğurla həyata keçirilən qanunvericilik aktlarından biri də *“Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi”*dir. Haqqında bəhs edilən Yol Xəritəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir⁴⁰.

Strateji Yol Xəritəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının perspektivləri ilə bağlı dörd əsas strateji məqsəd müəyyən olunmuşdur. Həmin məqsədlərə nail olmaq üçün **dörd strateji hədəf** müəyyən edilmişdir. **Birincisi hədəf** fiskal dayanıqlılığın və stabilliyin təmin olunması, ardıcıl olaraq monetar siyasətin tətbiq edilməsidir. **İkinci hədəf** dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrlə bağlı islahatların aparılması və özəlləşdirmənin ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsidir. **Üçüncü hədəf** müasir dövrün ən dəyərli kapitalı mahiyyətini daşıyan insan kapitalının artırılması və hərtərəfli inkişaf etdirilməsidir. **Dördüncü hədəf** ölkədə biznesin istənilən sferası və sahəsi üçün əlverişli mühit yaratmaq və mövcud biznes şəraitini daha da inkişaf etdirərək təkmilləşdirməkdir.

Tədqiqatın bu bölməsində Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafı, innovativ ideyaların yaranması və iqtisadiyyata tətbiqi ilə birbaşa bağlı olan bəzi dövlət qurumları və eyni zamanda, həmin məsələlərlə bağlı Respublikada qəbul və tətbiq edilən qanunvericilik aktlarının bir qismi nəzərdən keçirildi. Buraya qədər deyilənlər Azərbaycan Respublikası hökumətinin istər elmin inkişafına, istərsə də innovativ ideyaların yaranması və iqtisadiyyata tətbiqi işinə nə qədər əhəmiyyət verdiyinin əyani göstəricisidir.

Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafı, innovativ ideyaların yaranması və iqtisadiyyata tətbiqi ilə bağlı çatışmazlıqların olduğunu iddia edənlər var. Onların əsas iradını ümumiləşdirmiş şəkildə belə ifadə etmək olar: *“Azərbaycanın dövlət proqramları innovasiya siyasətinin orta və uzun müddətli məqsədlərini tam şəkildə açıqlamır, həyata keçirilməli olan tədbirlər*

⁴⁰ Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi, daha ətraflı bax: <http://president.az/articles/21993> (14.01.2018)

konkret deyil..., qurumlar üçün illər üzrə əsas performans göstəriciləri (“key performance indicators – KPI”) tətbiq edilmir... ölkə iqtisadiyyatındakı mövcud durum nəzərə alınmaqla fərqli iqtisadi senarilərə əsaslanan daha realist tədbirlər planı təqdim edilmir. ... Tədqiqat və işləmələrə investisiya təmin etmək üçün stimullaşdırıcı tədbirlərin konkret olaraq hansı tədbirlər olduğu göstərilməyib. Konkret innovasiya siyasəti tədbirlərinin icrası üçün tələb olunan maliyyə və insan resurslarının qiymətləndirilməsi təqdim edilmir və gözlənilən nəticələr hər bir tədbir üzrə ayrılıqda analiz edilmir. Mövcud dövlət proqramlarının monitoring və qiymətləndirilməsi də müvafiq qaydada müntəzəm həyata keçirilmədiyindən bu günə qədər icrası nəzərdə tutulan tədbirlərin mövcud icra səviyyəsi bilinmir⁴¹.

Doğrudur, istənilən sahə üzrə sağlam tənqid həmin sahənin inkişafına stimül verir. Amma hər şeyi hazır şəkildə dövlətdən gözləmək düzgün deyil. Unutmaq olmaz ki, *“hər bir ölkə vətəndaşı dövlətin bir zərrəsidir. Bu səbəbdən də hər bir fərdin fikri, düşüncəsi demokratik dövlətin apardığı istənilən siyasətə təsir edə bilər..., dövlət siyasəti ayrı-ayrı fərdlər tərəfindən irəli sürülən və milli maraqlara uyğun olan fikir və təkliflərin... dövlət orqanları... tərəfindən təsdiqlənmiş formasıdır... Dövlət istənilən sahəyə adi bütün sualların cavabını bilən superkompüter deyil... İstənilən dövlət siyasətinin (və ya qanunun) ilkin layihəsi aid olduğu sahə üzrə mütəxəssislər tərəfindən hazırlanır, təkmilləşdirilir və dövlət orqanları tərəfindən... təsdiq olunaraq Dövlət siyasətinə və ya Qanuna çevrilir”⁴².*

Biz də belə hesab edirik ki, hər bir vətəndaş aid olduğu sahə üzrə ən mütərəqqi hesab etdiyi təklifləri verməklə dövlət siyasətinin istiqamətinin müəyyən olunması və icrası işində yaxından iştirak edə bilər və etməlidir. Tənqid etmək çox asandır. Əsas məsələ bütün tənqidlərə dözə bilən düzgün təklif verməyi bacarmaqdır. Düzgün, əsaslandırılmış və milli mənafeyə uyğun gələn elmi və ya əməli təklif heç bir zaman diqqətdən kənar qalmır.

⁴¹ Aslanlı K. Azərbaycanın innovasiya siyasətinin effektivliyinin artırılması yolları. Bakı – 2017, s. 16-17
http://edf.az/ts_general/azl/layihe/IIED/downloads/innovasiya_siyaseti.pdf (18.01.2018)

⁴² Daha ətraflı bax: Əsgərov M.B. Dil siyasətinin nəzəri əsasları. AMEA-nın Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası N 1, Bakı 2017, s. 212-221

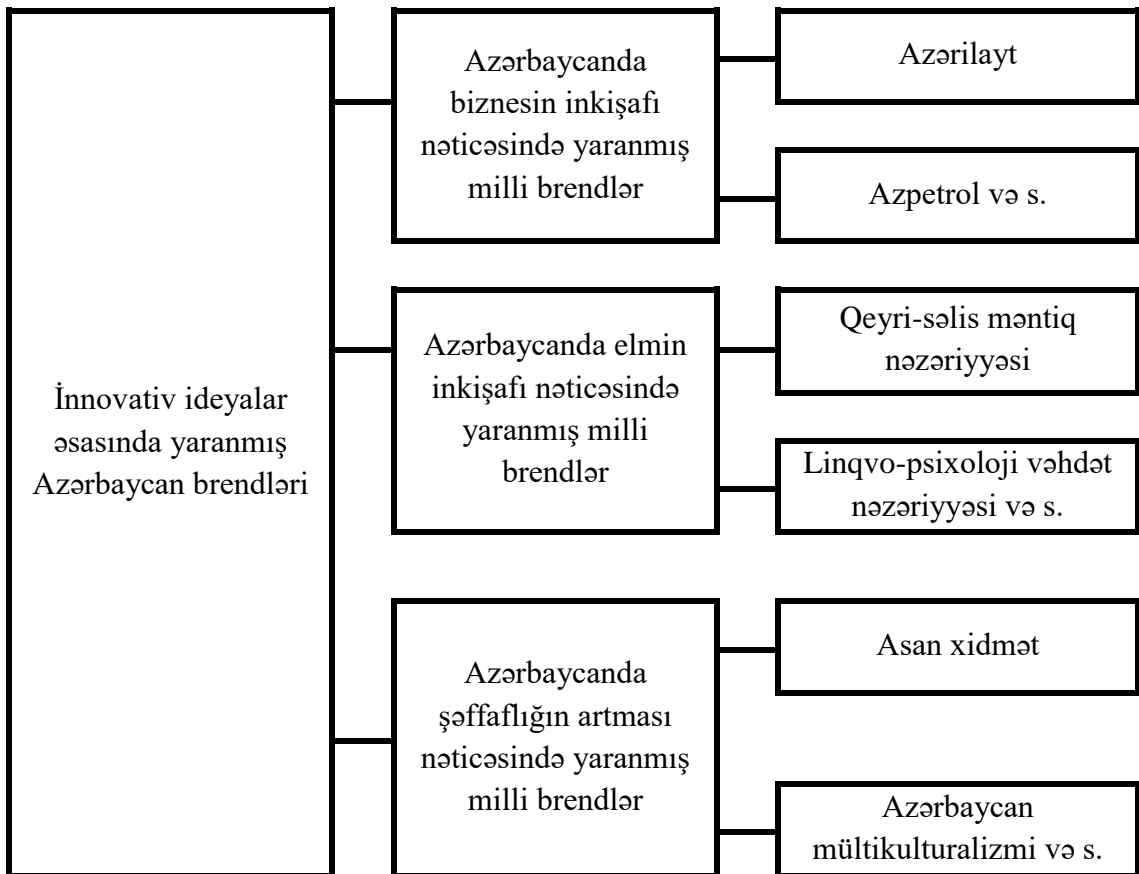
2.3. İnnovativ ideyalar əsasında yaranmış Azərbaycan brendləri

İnnovasiyalar həm biznesə, həm intellektə, həm də şəffaflığa təkan verir. Son illərdə Azərbaycan bu sahədə böyük uğurlar əldə etmişdir.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İnnovativ ideyaların tətbiqi yolu ilə yaranan Azərbaycan brendlərini Respublikamızın Prezidenti İlham Əliyev cənablarının qeyd etdiyi kimi, üç müxtəlif aspektdən, yəni ölkədə biznesin inkişafı, intellektin yüksəlişi və şəffaflığın artması nəticəsində yaranan milli brendlər adı altında nəzərdən keçirmək mümkündür və bunu sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərə bilərik (sxem 2.8).

Sxem 2.6. Azərbaycanın milli brendləri

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

Bunu da qeyd edək ki, bu istiqamətlər bir birindən üzvü şəkildə asılıdır. Onların hər hansı birində qazanılan uğur, digər istiqamətin inkişafı üçün real zəmin

hazırlayır və onların biri digəri üçün bazis rolunu oynayır. Belə ki, biznesin davamlı inkişafı yalnız o halda mümkün ola bilər ki, ölkədə elmi potensial yüksəlmiş olsun. Eyni daxili asılılığı bu şəkildə də ifadə etmək mümkündür: özəl və ya dövlət sektoruna aid olan biznes inkişaf etmədən, qazanc gətirmədən intellektin yüksəlişini təmin edən elmə lazımi qədər vəsait qoya bilməz. Bu da vacib bir şərtədir ki, şəffaflıq mühiti və azad rəqabət şəraiti təmin edilmədən nə biznes, nə də elm inkişaf edərək bir sonrakı səviyyəyə yüksələ bilməz. Məhz bu səbəbdən biznesin inkişafı, intellektin yüksəlişi və şəffaflığın artması innovativ ideyaların tətbiqinə xidmət edən üç əsas bazis hesab olunur.

Azərbaycanda **biznesin inkişafı nəticəsində yaranan milli brendlərə** nümunə olaraq dövlət sektoru nəhəngi “Azərilayt” markalı Azərbaycan neftini, eləcə də “Azərkosmos” ASC-nin məhsulu olan “Azərspace-1” telekommunikasiya peykini və “Azpetrol” kimi milli brendlərimizi qeyd etmək olar.

“*Azərilayt*” markalı Azərbaycan nefti, sadəcə, təbiətin Azərbaycan bəxş etdiyi bir nemət deyil. Bu, eyni zamanda böyük siyasi və iqtisadi dühanın yaratdığı innovativ mahiyyət daşıyan milli brenddir. “*Azəri-layt*” markalı neftin adınının ikinci hissəsini təşkil edən *layt* sözü, təkcə neftin keyfiyyət göstəricisi kimi *yumşaq* və ya *sadə tərkibli* mənalarını ifadə etmir. Eyni zamanda bu neftin əldə edilməsi və çıxarılması prosesinin də *asan, rahat* olduğunu ifadə edir. Belə ki, 1990-cı illərdə Azərbaycan yalnız öz iqtisadi gücü, imkanları ilə *yumşaq* və ya *sadə* (layt) tərkibə malik olan neftini çıxara, hasil edə bilməzdi. Məhz Heydər Əliyev dühası bu neftin *asan, rahat* (layt) şəkildə çıxarılması yolunu tapdı, kəşf etdi. Bununla da “Azərilayt” adlı yeni bir neft markası və ya brendi dünya bazarına çıxdı. Bu səbəbdən qətiyyətlə belə deyə bilərik ki, Azərbaycanın “Azərilayt” adlı neft brendi Ümummilli Lider Heydər Əliyevin innovativ ideyası olan “Əsrin Müqaviləsi” layihəsinin tətbiqi nəticəsində yaranmışdır.

Dünyanın 8 ölkəsindən olan 13 şirkətin iştirak etdiyi bu müqavilə 1994-cü il sentyabr ayının 20-də Bakıda bağlanmışdır. Layihənin ümumi dəyəri 7,4 milyard dollar idi. Layihə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda olan neft yataqlarının birlikdə istismar olunmasını və əsa etibarını ilə “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli”

yataqlarının qazılıb istismar edilməsi nəzərdə tutulurdu. Bununla da Heydər Əliyev düşüncəsinin məhsulu olan "Yeni neft strategiyası" həyata keçirilməyə başlanmışdır. Bu layihə üzrə əldə edilən gəlirin 80%-i Azərbaycanın payına, 20%-i isə digər sərmayəçilərin payına düşürdü.

Azərbaycan neftinin dünya bazarına çıxmasını təmin Bakı-Tbilisi-Ceyhan "Əsas İxrac Neft Kəməri"nin çəkilməsi ilə bağlı beynəlxalq müqavilə 1999-cu ilin noyabr ayında İstanbulda imzalanmışdır. 2002-ci ildə bu kəmərinin təməli qoyuldu və onun tikintisinə başlandı. 2004-cü ilin oktyabrında Bakı-Tbilisi-Ceyhanın Azərbaycan hissəsi Gürcüstan hissəsi ilə birləşdirildi.

İstər "Əsrin müqaviləsi", istərsə "Bakı-Tbilisi-Ceyhan", istərsə də onlardan sonra gələn bütün digər layihələr bir tərəfdən Azərbaycana maliyyə vəsaiti gətirir, digər tərəfdən isə böyük siyasi dividend qazandırır. Belə də deyə bilərik ki, bu layihələr bir tərəfdən Azərbaycanın dünya dövlətləri ilə yeni münasibətlərinin formalaşmasına, digər tərəfdən isə dünya xalqları ilə Azərbaycan xalqının əlaqələrinin yenidən qurulmasına təkan verir. Eyni zamanda, Azərbaycanın dünyada tanınmasına, onun xarici siyasətinin inkişaf etməsinə və ölkəmizin hərtərəfli güclənməsinə səbəb olur.

"Azərkosmos" ASC-nin məhsulu olan "*Azərspace-1*" telekommunikasiya peyki 08 fevral 2013-cü ildə, Bakı vaxtı ilə saat 01.36-da Qivana Kosmik Mərkəzindən fəzaya buraxıldı. Onun istismar müddəti təxminən 15 ildir. Peyk resurslarının 20 faizi Azərbaycanın tələblərini ödəmək, 80 faizi isə dünya bazarına ixrac etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu peyk 50-dən artıq ölkəni birləşdirən bir məkanda böyük iqtisadi rol oynayır. Peykin sığorta müqaviləsinə əsasən, orbitdə hər hansı bir qəza baş versə, sığorta ödənişləri hesabına "Azərkosmos" ASC bu layihəni davam etdirmək imkanına malik olacaqdır.

"*Azpetrol*" 1997-ci ildə fəaliyyətə başlamışdır. O zaman 3 yanacaq doldurma məntəqəsindən ibarət kiçik bir şəbəkədən ibarət idi və ölkəmizdə neft məhsullarının pərakəndə satışı ilə məşğul idi. İndi isə o, ən nüfuzlu neft şirkətlərindən birinə çevrilmişdir. Azpetrol neft satışı sferasında istər yeni metodların, istərsə də yeni texnologiyaların tətbiqi və bir çox başqa meyarlar

baxımından fərqlənən ən qabaqcıl Azərbaycan şirkətlərindən biridir.

Bu gün Azpetrol şirkəti bütün növlərdən olan yanacaqların və sürtkü materiallarının topdan və pərakəndə satışı ilə məşğuldur. Şirkətə məxsus yanacaq və qaz doldurma məntəqələri şəbəkəsi bütün respublika ərazisinə yayılmışdır. Respublika ərazisində sektor üzrə satılan məhsulların böyük hissəsi “Azpetrol” tərəfindən həyata keçirilir.

Hal-hazırda “Azpetrol”un bir çox törəmə müəssisələri mövcuddur. Onlardan biri “Azərtrans” şirkətidir. “Azərtrans” əsas etibarlı ilə Mərkəzi Asiyadan Qara dəniz limanlarına çatdırılması lazım gələn neft məhsullarının daşınması ilə məşğuldur. Eyni zamanda, bu məhsullarının boşladılıb yüklənməsi və saxlanması sahəsində də aktiv rolə və imkanlara malikdir.

“Azpetrol” şirkəti sadəcə özünün fəaliyyət sferasını genişləndirməklə kifayətlənmir. Eyni zamanda innovativ ideyaların öz fəaliyyət sahəsinə tətbiq edilməsinə və elm tutumlu innovasiyaların reallaşmasına real şərait yaradır. “Azpetrol” şirkəti sadəcə neftin satışı və daşınması ilə məşğul deyil. Bu şirkət müasir texnologiyalara əsaslanan yeni müəssisələrin yaradılması prosesində aktiv şəkildə iştirak edir. Hətta son dövrlərdə şirkət elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına da xüsusi diqqət yetirir. Azərbaycan-Almaniya müştərək müəssisəsi olan “EUPEC PIPECOATINGS AZERBAIJAN” buna misal ola bilər.

“Azpetrol” şirkətinin neft satış məntəqələri sadəcə yanacaqdoldurma məntəqələri deyil. Şirkətə məxsus çoxsaylı Neft bazaları da mövcuddur. Bu bazalar vasitəsilə şirkət neft məhsullarının topdan satışını həyata keçirir. Hətta “Azpetrol” şirkəti tərəfindən yanacağın topdan sifarişini üçün xüsusi proqram təminatı hazırlanıb istifadəyə verilmişdir.

YDM və QDM şəbəkəsində “Azpetrol” ilk dəfə olaraq nağdsız satışı həyata keçirməyə başlayıb. “Azpetrol” şirkəti hal-hazırda müştərilərə 24/7 rejimində xidmət göstərən nağdsız satış həyata keçirir. Bu satış prosesi 2 formada həyata keçirilir:

1) azpetrol kartları ilə həyata keçirilən satış - bu kartların yanacaq talonlarından üstünlüyü odur ki, yanacaq talonlarında cəmisi bir dəfə istifadə

olunur, plastik kartlardan isə dəfələrlə istifadə etmək mümkündür;

2) bank kartları ilə həyata keçirilən satış - şirkətin yanacaqdoldurma məntəqələrində fərqli bankların pos-terminalları quraşdırılmışdır, onların köməyi ilə bütün növ kartlar vasitəsi ilə yanacaq satışı həyata keçirmək mümkündür.

“Azpetrol” şirkəti öz fəaliyyəti zamanı bir çox uğurlar əldə etmiş və çox sayda mükafatlar almışdır, məsələn, 2012-ci ildə “Azpetrol” şirkətinin Baş direktoru **"Manager of the year"** ("İlin Meneceri") medalı ilə təltif edilmiş, 2013-cü ildə isə Avropa standartlarına uyğun intellektual və texnoloji yeniliklərin tətbiqinə görə **"Avropa keyfiyyəti"** Beynəlxalq mükafatlarına (European Quality Award) layiq görülmüşdür. 2013-cü ildə “Azərbaycan Brendi” adlı mükafatlandırma mərasimində “Azpetrol” şirkəti **"İlin Yanacaq Brendi"** nominasiyasında bu mükafata layiq görülmüş, 2015-ci ildə MDB məkanında «İlin ən yaxşı yanacaqdoldurma məntəqəsi» müsabiqəsində “Azpetrol” şirkətinin Mingəçevir şəhərində yerləşən “Mingəçevir - 2” yanacaqdoldurma məntəqəsi qalib olmuş, 2017-ci ildə “İlin Yanacaqdoldurma məntəqələri şəbəkəsi” nominasiyası üzrə “Azpetrol LTD” MMC şirkəti **"Caspian Energy Award – 2017"** mükafatını almışdır.⁴³

Elmin inkişafı nəticəsində yaranan brendlərə nümunə olaraq “Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi”ni və “Linqvo-psixoloji vəhdət nəzəriyyəsi”ni qeyd etmək olar.

"Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi" məkan olaraq Azərbaycandan uzaqlarda, Amerikada yaransa da, onun müəllifi Lütfi Ələsgərzadənin milliyyətə Azərbaycanlı olması, Bakıda doğulub ilk təhsini də burada alması səbəbi ilə həmin nəzəriyyənin mənəvi cəhətdən Azərbaycana da aid olduğunu iddia etmək olar.

Lütfi Ələsgərzadə (Zadə) 1921-ci ildə Bakı şəhərində anadan olub, sonra Tehrana, daha sonra isə ABŞ-a köçüb, 1948-ci ildə magistr, 1957-ci ildə professor dərəcəsi alıb. Lütfi Ələsgərzadə dünyanın 26 elm ocağının həqiqi və fəxri professorudur, onlarla nüfuzlu elmi mükafata layiq görülüb. Onun nəzəriyyələri, xüsusilə də 60-cı illərin sonu, 70-ci illərin əvvəllərində irəli sürdüyü Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi (Fuzzy Logic Theory) Yaponiyanın, Çinin, Cənubi Koreyanın,

⁴³ <https://www.azpetrol.az/about#history>

Tayvanın və digər dövlətlərin iqtisadi inkişafında böyük rol oynayıb. Təkcə Yaponiyada Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi əsasında 4700 elmi ixtira üzrə patent alınıb. Dünya səviyyəsində isə, bu nəzəriyyə ilə bağlı ixtira və patentlərin ümumi sayı yüz minlərlədir.

Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsindəki innovativ ideya ondan ibarətdir ki, həyatda baş verən hadisə və faktlar heç də həmişə klassik məntiqin birmənalı “doğru” və “yanlış” kateqoriyaları bazasında reallaşmır və eyni zamanda “doğru” anlayışı konkret bir nöqtə mahiyyəti daşımır, qismən doğrudan tam doğruya qədər və oradan da qismən yanlışla qədər davam edən geniş bir sahəni əhatə edir. Yeni yarandığı dövnlərdə bu nəzəriyyəyə məntiqsiz nəzəriyyə deyib istehza edənlər də vardı. Amma müasir dövrümüzdə Koreyada Yaponiyada, Çində, Tayvanda və bir çox digər ölkələrdə məişət texnikasının əksər qismi, video kameralar, foto aparatlar və bir çox başqa avadanlıqlar qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi əsasında istehsal olunur. Bu nəzəriyyəyə inam və etibar o qədər böyükdür ki, həmin nəzəriyyənin adının ilk sözü, yəni “fuzzy” sözü mağazalarda qiymət kağızlarının üzərində qeyd edilir və böyük reklam effekti yaradır. “Honda”, “Mitsubishi”, “Sony” kimi dünya səviyyəli iri korporasiyalar bu nəzəriyyədən geniş şəkildə istifadə edir. “Omron” şirkəti bu nəzəriyyə bazasında hazırlanmış tək bir avadanlığın, sadəcə qan təzyiqi ölçən cihazın satışından ildə 1 milyard dollar vəsait əldə edir.

“Linqvo-psixoloji vəhdət nəzəriyyəsi” elmin inkişafı nəticəsində yaranan və innovativ ideyalardan qaynaqlanan daha bir Azərbaycan brendidir. AMEA Dilçilik İnstitutu Sosioliqviştika və dil siyasəti şöbəsinin müdiri professor Mayıl Əsgərov tərəfindən işlənilib hazırlanan bu nəzəriyyə liqviştika və psixologiya elmlərinin ən son nailiyyətlərinə əsaslanır. Bu nəzəriyyədəki innovativ ideya ondan ibarətdir ki, dil vahidləri dörd elementli intellekt kodunun son iki elementidir və bu səbəbdən də istənilən dil vahidi liqvo-psixoloji fenomen mahiyyəti daşıyır; dilin psixoloji mahiyyətini nəzərə almadan, yalnız liqviştik istiqamətdə aparılan tədqiqatlar problemin sadəcə bir tərəfini öyrənə bilər və məsələnin hərtərəfli araşdırılması baxımından uğursuzluğa məhkumdur. Dil və təfəkkür əlaqəsi də bu bazis üzərində nəzərdən keçirilməlidir. İstənilən dilin, xüsusilə də əcnəbi dillərin öyrənilməsi

baxımından son dərəcə əhəmiyyət daşıyan bu nəzəriyyə kompüter dilçiliyi sahəsinə də tətbiq oluna bilər və bu bazada yeni nəsil “yalan detektoru”, “elektorn tərcüməçi” və buna bənzər digər cihaz və avadanlıqlar hazırlana bilər.

Azərbaycanda şəffaflığın artması nəticəsində yaranan brendlərə nümunə olaraq “Asan xidmət”, “Azərbaycan multikulturalizmi” kimi milli brendlərimizi qeyd etmək olar.

“*Asan xidmət*” Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2012-ci il 13 iyul tarixli 685 nömrəli Fərmanına əsasən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi nəzdində yaradılıb⁴⁴. Bu gün Azərbaycan Respublikası ərazisində artıq 10-dan artıq “Asan xidmət” mərkəzi vətəndaşlara xidmət göstərir. Həmin mərkəzlərdən 5-i Bakı şəhərinin müxtəlif rayonlarında, geri qalanları isə müxtəlif şəhərlərdə və rayon mərkəzlərində, o cümlədən Sumqayıt və Gəncə şəhərlərində, Bərdə, Qəbələ, Quba, Masallı, Sabirabad rayonlarının mərkəzində yerləşir. “Asan xidmət” mərkəzlərdə vətəndaşlara, ümumilikdə, 250-dən çox xidmət göstərilir. Bu xidmətlərin əsas hissəsi 10 dövlət orqanına aiddir. Bundan əlavə, özəl qurum və müəssisələrə aid olan xidmət növləri də vardır.

“Asan xidmət” mərkəzlərinin yaradılmasında əsas məqsədi odur ki, vətəndaşlar dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlər vahid mərkəzdə toplansın və imkan daxilində əlaqələndirilmiş şəkildə həyata keçirilsin. Digər məqsədlər isə dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin və əhaliyə göstərilən xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, ölkədə dövlət qulluqçusu və vətəndaş münasibətlərinin keyfiyyətə yeni müstəviyə keçirilməsidir. Bu layihədəki əsas innovativ ideya göstərilən xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə yanaşı, xahiş edən tərəflə xahişi yerinə yetirən tərəf arasında şərti bufer zona yaratmaq, onların birbaşa təmasını və bu yolla da yarana biləcək neqativ halları birmənalı şəkildə aradan qaldırılmaq kimi ifadə oluna bilər.

“Asan xidmət”lə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları belə deyir: “Biz müasir, güclü dövlət qururuq. İnnovasiyaya əsaslanan

⁴⁴ <https://president.az/articles/11312>

güclü iqtisadiyyatın yaradılması əsas məqsədlərimizdən biridir və biz dayanmadan bu istiqamətdə irəliləyirik. Azərbaycanın həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin üstünlüyü ondadır ki, bütün işlər ölkənin real imkanları, ən yaxşı beynəlxalq təcrübələr və xüsusi proqramlar üzərində qurulur. “ASAN xidmət”in fəaliyyəti bu istiqamətdə bizim işimizə böyük dayaqdır. “ASAN xidmət” Azərbaycan məhsuludur, Azərbaycanın ixtirasıdır və istisna olunmur ki, başqa ölkələr də bu nümunədən istifadə edəcəklər. Mən belə hesab edirəm ki, “ASAN xidmət”in yaradılması nəinki ictimai xidmətlər sahəsində, bütövlükdə ölkəmizin gələcək uğurlu, müasir inkişafı üçün də öz müsbət rolunu oynayacaqdır”⁴⁵.

Möhtərəm Prezidentimizin uzaqgörənliklə verdiyi bu proqnoz tezliklə özünü doğrultdu. Belə ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 26 iyun 2015-ci ildə Kolumbiyanın Medellin şəhərində keçirilən beynəlxalq Forumunda Azərbaycan Respublikasının milli brendi olan “Asan xidmət” “Dövlət xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi” kateqoriyası üzrə ən yüksək mükafata layiq görüldü və xüsusi diplomla təltif olundu. Bu Forumda “Asan xidmət” modelinin uğurlu təcrübəsinin dünyanın müxtəlif ölkələrində tətbiqi məsləhət bilindi.

“*Azərbaycan multikulturalizmi*” sosial innovasiyanın sırf Azərbaycana məxsus olan bir növüdür. *Sosial innovasiya siyasəti* hər bir dövlət tərəfindən həyata keçirilən, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə yönələn, müxtəlif tipli sosial tələblərə cavab verən yeni ideya, konsepsiya və strategiyaları özündə birləşdirən çox şaxəli fəaliyyət növüdür. Sosial innovasiya siyasəti bir qayda olaraq sosial dövlət quruculuğu, sosial müdafiə və sosial ədalət ideyalarının vəhdətinə əsaslanır. İstənilən ölkə daxilində ən böyük sosial ədalət dilindən və dinindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara bərabər şərait yaratmaq və istisnasız olar hər bir sahədə onların hüquq bərabərliyini təmin etməkdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq göstəriş və Sərəncamları ilə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması, 2016-cı ilin Azərbaycanda multikulturalizm ili elan etməsi bütün dünyada böyük əks-

⁴⁵ Avropanın “Neurope.eu” informasiya portalında İlham Əliyevlə müsahibə dərc olunmuşdur: “Azərbaycan: Yenidən güclü regional mərkəz” /01 iyul 2014/ - [http:// www.president.az/articles/12247](http://www.president.az/articles/12247)

səda yaratdı. Multikulturalizm ideyalarından geriyə doğru addımlar atan Avropa və Amerika əyani surətdə gördü ki, Azərbaycan multikulturalizmi yeni innovativ ideyaya əsaslanır. Bu ideya “ayrıca götürülmüş bir ölkədə, yəni təkcə Azərbaycanda deyil, bütün dünyada xalqları üçün hüquq bərabərliyinin təmin olunması, hər kəs üçün bərabər və identik şəraitin yaradılması” ideyasıdır. Məhz bu səbəbdəndir ki, hal-hazırda “Azərbaycan multikulturalizmi” bir çox Avropa və yaxın şərq ölkələrinin 40-a yaxın universitetində xüsusi fənn kimi tədris olunur. Fəxrlə deyə bilərik ki, multikulturalizmin Azərbaycan modeli hər kəs tərəfindən təqdir və qəbul edilir. Bir daha xüsusi olaraq vurğulamaq istəyirik ki, biznesin güclənməsi, elmin inkişafı nəticəsində intellektin yüksəlişi və şəffaflığın artması kimi aspektlər bir-birinə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Onlardan birinin varlığı digərinin yaranması üçün real zəmin hazırlayır və əksinə, onlardan biri olmadan digərinin olması və ya lazımı şəkildə inkişaf etməsi mümkün deyil. Yuxarıda da gördüyümüz kimi, Azərbaycanda bu aspektlərin hər üçü paralel şəkildə inkişaf edir və hər keçən gün inkişaf tempini daha da artırır.

Fəsil III. AZƏRBAYCANDA İNNOVASIYA SİYASƏTİNİN TƏKMİLLƏŞMƏ İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. Dövlət idarəçiliyində makroinnovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi məsələləri

İstənilən siyasətin, o cümlədən də innovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi üçün, ilk növbədə həmin siyasətin əsasını təşkil edən dövlət strategiyası hazırlanmalıdır. Bu strategiya iqtisadiyyatın bütün sahələri üçün müvafiq innovasiya mühiti yaratmalı və yalnız bundan sonra dövlət innovasiya proqramı həyata keçirilməlidir. İstər ümumdövlət səviyyəsində, istər, regional səviyyədə, istərsə də bu və ya digər sahəyə aid olan müəssisələr kompleksində analoji vəzifələr bu ardıcılıqla həyata keçirilməlidir. Ayrıca götürülmüş bir müəssisədən və ya müəssisələr kompleksində tətbiq edilən innovasiya ardıcıl olaraq region səviyyəli və onun ardınca da makroinnovasiyaların tətbiqinə yol açır.

Müasir dövrümüzdə insanların, başqa sözlə desək istehlakçıların tələbatı sürətlə artır. Əgər ölkə iqtisadiyyatı mövcud imkanları ilə bu ehtiyacları ödəmə gücünə malik olmazsa, o halda tələb və təklif arasında böyük uçurum yarana bilər.

Bu vəziyyətdə idxal olunan məhsul kütləsinin artımı onsuz da zəif olan yerli istehsalı tamamilə məhvə doğru apara bilər. Yerli istehsalı qoruya bilmək üçün idxal vergisini artırmaq, yerli istehsalı müxtəlif vergilərdən azad etmək üçün bir sıra tədbirlər görülməlidir. Amma bu halda da istehlakçılar, başqa sözlə desək ölkə vətəndaşları ya istədikləri məhsulu əldə edə bilmək üçün əlavə vəsait ödəməli olacaq, ya da istəmədikləri məhsullarla kifayətlənməli olacaqlar.

Bu səbəbdən də məhdud imkan və resurslara malik olan ölkə öz tələbatını dünya standartları səviyyəsində ödəyə bilmək üçün daha effektiv, innovativ üsullar axtarıb tapmalıdır⁴⁶. Bu üsullar istər ayrı-ayrı müəssisələrdə, istər konkret bir regionda, istərsə də bütün ölkə səviyyəsində yəni, makroiqtisadi səviyyədə tətbiq olunmalıdır⁴⁷. Makrosəviyyədə tətbiq olunana innovativ ideyalar üç əsas vəzifəni yerinə yetirməyə yönəlir:

⁴⁶ Əliyev T.N., Babayev L.B. Regional innovasiya sisteminin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, "Elm və təhsil", 2013, -272s. ; Vəliyev D.Ə. Azərbaycanın qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyası. Bakı, "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2008, 426 s.

⁴⁷ Quliyev T.Ə. Menecmentin (idarəetmənin) əsasları. Bakı, "Nağıl evi", 2001. - 520 s.

- dövlət innovasiya strategiyası formalaşdırılır;
- bütövlükdə iqtisadiyyat üçün əlverişli innovasiya mühiti yaradılır;
- dövlət innovasiya proqramları reallaşdırılır⁴⁸.

Bu baxımdan innovasiyaların tətbiqi dövrün tələbidir. Tarix də, gündəlik həyat da bunu göstərir ki, yeniliyə meyl bəşəriyyətin daimi ehtiyacları sırasına daxildir.

Eyni tendensiyalar dövlət idarəçiliyi sistemi üçün də məqbuldur. Dövlət idarəçiliyində makroinnovasiya siyasəti və onun təkmilləşdirilməsi zəruri bir tədbirdir. Əslində, innovativ tədbirlər ölkə səviyyəsində müəyyən edilən və həyata keçirilən makroiqtisadi innovasiya strategiyasının tərkib hissəsidir. “Strategiya” termini etimoloji cəhətdən iki yunan sözünün birləşməsindən yaranmışdır, “stratos” *ordu* və “ago” *aparırım* deməkdir. Geniş mənada strategiya müəyyən edilmiş məqsədin əldə olunması üçün istifadə olunan prinsip, metod və vasitələrin, qəbul edilən qərarların məcmusudur. Hal-hazırda cəmiyyət həyatının bir çox sahələrinə müvafiq strategiyalar tətbiq olunur. Bu baxımdan innovasiya sahəsi də istisna deyil.

İnnovasiya strategiyası və ya innovasiya sahəsinin inkişaf strategiyası uzunmüddətli məqsədlərə xidmət edən, mövcud sistemin innovativ inkişafını təmin etmək üçün resursların sahələr üzrə paylanma dərəcəsini, eyni zamanda daxili və ya xarici şərtlər dəyişdiyi zaman həmin resursların yenidən bölüşdürülmə mexanizmini müəyyən edən konseptual qaydalar sistemidir⁴⁹.

Ümumilikdə, innovasiyaların makro səviyyəsi müəssisə, qurum, idarə və təşkilatlar üçün dünya standartlarına və normalarına uyğun elmi-texniki səviyyədə fəaliyyət imkanı təmin edir. Dövlət tərəfindən müəyyən edilən innovativ makrostrategiya mərkəzləşmiş şəkildə mövcud olan mənbə və resursların konkret regionlara, idarə və müəssisələrə yönəldilməsi yolu ilə həyata keçirilir. Bu idarə və müəssisələr yerli xammaldan, istehsal vasitələrindən, iş qüvvəsindən, elmi-texniki infrastrukturadan istifadə edir. Əgər qeyd edilən bu elementlərdən hər hansı biri

⁴⁸ Əzizova G.A. Dövlətin investisiya və innovasiya siyasəti. Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2012, səh 24

⁴⁹ Аньшин В.М. Инновационный менеджмент: концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: учебное пособие/ под. ред. В.М.Аньшина. – М.: Дело. – 2007.

lazımi səviyyədə inkişaf etməyibsə, o halda makroinnovasiya strategiyasının həmin regionda və ümumi şəkildə ölkə ərazisində reallaşma imkanı kifayət qədər məhdudlaşa bilər.

Makroinnovasiya strategiyasının formalaşması zamanı ilk növbədə dövlət idarəçiliyinin özünün innovasiyalara açıqlığı və eyni zamanda müxtəlif innovativ parametrləri nə dərəcədə dəstəkləməsi məsələsi böyük önəm daşıyır.

Makroinnovasiya strategiyasının bazisi rolunu oynayan əsas parametrlərdən bəzilərinin bunlar olduğu qeyd edilir⁵⁰: elm, texnika və innovativ ideya yaradan sahələrin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi; texnologiyaların hərəkət xarakteristikası; ideyaların generasiya (inkişaf etdirilmə) potensialı; innovasiya proseslərinin dəstəklənmə dərəcəsi.

Qeyd edilən parametrlər əsasında aşağıdakı cədvəldə (cədvəl 3.1.) verilən tip və növlərdən olan makroinnovasiya strategiyalarının formalaşma biləcəyi ehtimal edilir.

Cədvəl 3.1 Makroinnovasiya strategiyalarının tip və növləri

Makroinnovasiya strategiyasının formalaşması	
<p>Elm, texnika və innovativ ideya yaradan sahələrə dövlət dəstəyi nəticəsində əmələ gələn strategiyalar</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) mərhələlərə bölünmə strategiyası; 2) mərhələli stimullaşdırma strategiyası; 3) mərhələli ekspansiya strategiyası; 4) məcburi müşayiət etmə strategiyası; 5) təşəbbüsün ötürülməsi (verilməsi) strategiyası; 6) seçərək stimullaşdırma strategiyası; 7) bazar opportunitizmi strategiyası; 8) mərkəzdənqaçma transformasiya strategiyası; 9) məqsədyönlü nəzarət strategiyası; 10) nəticəyə nəzarət strategiyası; 11) mərhələli generasiya strategiyası; 12) böhranın aradan qaldırılması strategiyası; 13) seçərək düzəliş vermə strategiyası; 14) qabaqlayıcı qoruma strategiyası; 15) təşəbbüsün ötürülməsi (verilməsi) strategiyası; 16) şəraitə uyğunlaşdırma strategiyası; 17) ilkin yaratma strategiyası;

⁵⁰ Миляева Н. В. Направления совершенствования инновационной политики атомной энергетики в современных условиях // Молодой ученый. 2015. №22.5. С. 74-77. URL <https://moluch.ru/archive/102/23666/> (дата обращения: 15.04.2018).

Texnologiyaların hərəkət xarakteristikasına uyğun yaranan strategiyalar	<ol style="list-style-type: none"> 1) ardıcıl innovasiyalar strategiyası 2) mərhələli innovasiyalar strategiyası 3) progressiv mənimsəmə strategiyası 4) yenilikləri mənimsəmə strategiyası 5) texnoloji sıçrayış strategiyası
İdeyaların generasiya (inkişaf etdirilmə) potensialına uyğun yaranan strategiyalar	<ol style="list-style-type: none"> 1) istehsalın inkişafının mənimsənilmə strategiyası 2) texnoloji inkişafının mənimsənilmə strategiyası 3) idxal məhsulun əvəzlənməsi strategiyası 4) məhsul ixracı strategiyası 5) idxal texnologiyasının əvəzlənməsi strategiyası 6) məhsul-texnologiya ixracı strategiyası 7) texnologiya ixracı strategiyası 8) texnoloji komponent idxalı strategiyası
İnnovasiya proseslərinin dəstəklənmə dərəcəsinə uyğun yaranan strategiyalar	<ol style="list-style-type: none"> 1) fundamental maliyyələşdirmə strategiyası 2) tətbiqi maliyyələşdirmə strategiyası 3) nəticənin maliyyələşdirilməsi strategiyası 4) fundamental stimullaşdırma strategiyası 5) nəticənin stimullaşdırılması strategiyası 6) yerli innovasiyaların dəstəklənməsi strategiyası 7) tədqiqatların idxalı strategiyası 8) daxilə tamamlama strategiyası 9) tətbiqi fəaliyyətlərin gətirilməsi strategiyası 10) intellektin cəlb edilməsi strategiyası 11) tamamlama işlərinə dəstək strategiyası 12) nəticənin təqdir edilməsi strategiyası

Mənbə: Миляева Н. В. Направления совершенствования инновационной политики атомной энергетики в современных условиях // Молодой ученый.

Müasir şəraitdə innovasiyaların təkmilləşdirilməsi istiqamətinə yönələn bu strategiyalar böyük uğurla Azərbaycan mühitinə də tətbiq oluna bilər və artıq tətbiq olunmaqdadır. Azərbaycanın neft-kimya sənayesinə, yeni inkişaf etməkdə olan hərbi sənayesinə və kosmik tədqiqatlar sferasına onların uğurla tətbiq olunduğunu görürük. Hətta dövlət xidməti sahəsində də bu strategiyaların uğurla tətbiq olunduğunu demək mümkündür.

İlk növbədə həmin strategiyaların tipoloji parametrlərini, başqa sözlə desək qeyd edilən 4 əsas bazis çərçivəsində yaranan strategiyaların aparıcı xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyə çalışaq.

Elm, texnika və innovativ ideya yaradan sahələrə dövlət dəstəyi nəticəsində

əmələ gələn strategiyaların iki əsas istiqamətini və ya tipini qeyd etmək mümkündür – bütün sahələrə aid olan strategiyalar və seçilmiş xüsusi sahələrə aid olan strategiyalar.

Bizcə, belə yanaşma çoxsaylı strategiya növlərini onların ortaq cəhətləri baxımından qruplaşdırmağa imkan verir. Bu da öz növbəsində, həmin strategiyaların ortaq parametrlər əsasında idarə olunması prosesini xeyli asanlaşdırır.

Bu istiqamətə və tipə aid olan strategiyaların reallaşma bilməsi üçün onların bazisi kimi çıxış edən başlıca şərtlər bunlardır: əsas elmi və texniki inkişaf dövlət sektoruna aid olmalıdır, dövlət büdcəsindən kifayət qədər vəsait ayrılmalıdır, birbaşa fəaliyyət sahəsinə aid olan elmi istiqamət kifayət qədər inkişaf etməlidir, yenilikləri qəbul edən geniş bazar formalaşmalıdır. Qeyd edilən ilk iki şərt iqtisadiyyatın elmi-texniki cəhətdən inkişaf etməsi məsələsinə dövlətin təsir imkanını formalaşdırır. Dövlət sektoru sahəsində elm, texnika və innovativ ideyalar hər nə qədər çox inkişaf edərsə, onların gətirdiyi yeniliklərin tətbiqi də bir o qədər dövlət nəzarəti altında olar.

Texnologiyaların hərəkət xarakteristikasına uyğun yaranan strategiyalarla bağlı əsas məqsədə və innovativ vəzifələrə uyğun olaraq texnologiyaların sadədən mürəkkəbə doğru hərəkəti müxtəlif üsullarla baş verə bilər. Yəni bu hərəkət və ya irəliləyiş ardıcıl şəkildə də ola bilər, sıçrayışlarla da baş verə bilər. Bu hərəkət növlərinə uyğun olaraq seçilən strategiyaların da iki əsas tipini və ya istiqamətini qeyd etmək olar: ardıcıl innovasiyalar strategiyası və texnoloji sıçrayış strategiyası. Texnologiyaların hərəkətinin digər aspekti köhnə texnoloji nəslin yenisi ilə əvəz edilməsi, yəni əmək resurslarının və maddi resursların “perspektivsiz” sahələrdən çəkilməsi ola bilər. Bu da nəticə etibararı ilə istehsalatın yenidən təşkili deməkdir. Başqa sözlə desək, rəqabət qabiliyyətinin artırılması birbaşa yeni nəsil texnoloji proseslərə yönəlməklə bağlıdır ki, bu da struktur dəyişikliklərinin aparılmasını bir zəruriyyətə çevirir.

İdeyaların generasiya (inkişaf etdirilmə) potensialına uyğun olaraq dünya bazarında yüksək texnologiyalar sahəsində rəqabət qabiliyyətinin artırılması iki

əsas yolla mümkündür: texnologiyaların xaricdən alınması yolu ilə və yerli ideya və texnologiyaların tətbiqi yolu ilə. Üçüncü yol kimi bu iki üsuldən kombinal və ya qarışıq şəkildə istifadəni qeyd etmək olar.

Innovasiya proseslərinin dəstəklənməsi innovasiya proseslərinin müxtəlif mərhələlərində, əsas etibarlı ilə tədqiqatların aparılması, texnoloji ideyaların formalaşdırılması və istehsalat proseslərinin təşkili zamanı müşahidə olunur.

Qeyd edilən bu ilkin əsaslarla bağlı yuxarıda verdiyimiz şərhlər əsasında strategiyaların başlıca növlərini və ya onların yönəldiyi əsas istiqamətləri sxematik olaraq aşağıdakı kimi göstərə bilərik (cədvəl 3.2).

Cədvəl 3.2 Strategiyaların başlıca növləri və ya onların yönəldiyi əsas istiqamətlər

Strategiyayı formalaşdıran ilkin əsaslar	Strategiyanın tipləri və ya yönəldiyi istiqamətlər
Elm, texnika və innovativ ideya yaradan sahələrə dövlət dəstəyi nəticəsində əmələ gələn strategiyalar	1) bütün sahələrə aid olan strategiyalar 2) seçilmiş xüsusi sahələrə aid olan strategiyalar.
Texnologiyaların hərəkət xarakteristikasına uyğun yaranan strategiyalar	1) ardıcıl innovasiyalar strategiyası 2) texnoloji sıçrayış strategiyası
İdeyaların generasiya (inkışaf etdirilmə) potensialına uyğun yaranan strategiyalar	1) texnologiyaların xaricdən alınması 2) yerli ideya və texnologiyaların tətbiqi 3) iki üsuldən kombinal istifadə
İnnovasiya proseslərinin dəstəklənmə dərəcəsinə uyğun yaranan strategiyalar	1) tədqiqatların aparılması mərhələsində dəstək 2) texnoloji ideyaların formalaşdırılması mərhələsində dəstək 3) istehsalat proseslərinin təşkili mərhələsində dəstək

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Dövlət idarəçiliyində innovasiya Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafı baxımından vacib şərtidir. Hətta belə də demək mümkündür ki, effektiv dövlət idarəçiliyini təmin etmədən, Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının innovativ

şəkildə inkişafını təmin etmək mümkün deyil. Çünki bu iki faktor bir biri ilə üzvi şəkildə bağlıdır. Zaman keçdikcə insanların və cəmiyyətin ehtiyacları daima dəyişir. Bu reallığı nəzərə almadan həyata keçirilən dövlət idarəçiliyi iqtisadi inkişafın qarşısında bir maneəyə çevrilə bilər. Respublika iqtisadiyyatının ayrı-ayrı sahələrinə tətbiq edilən idarəetmə prosesləri bir zəruriyyət kimi bunu tələb edir ki, onun müxtəlif elementləri dövlət idarəçiliyinə də tətbiq olunsun. İnnovasiyalar iqtisadi sahə ilə eyni vaxtda, bəlkə ondan da əvvəl dövlət idarəçiliyi sahəsinə tətbiq olunmalıdır.

Proqnozlaşdırma və planlaşdırma məsələsinə gəlincə, strateji planlaşdırmanın böyük əhəmiyyət daşdığı qeyd etmək lazımdır. Strateji planlaşdırma zamanı respublika səviyyəli orqanlardan başlamış yerli idarəetmə orqanlarına qədər dövlətin hər bir idarəetmə strukturu üçün proqram sənədlərinə və qanunlara əsaslanan uzun müddətli (5 il və daha artıq) strateji hədəflər müəyyən edilməli və eyni zamanda onlar arşında qarşılıqlı əlaqə təmin olunmalıdır. Nəzərdə tutulan məqsədin əldə edilməsinə yönələn vəzifə və tapşırıqlar müəyyən edilməlidir və onlar konkret, nəzarəti və icrası mümkün olan olmalıdır.

Dövlət orqanlarının məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirən, onların fəaliyyətini əlaqələndirən və işlərin icrasına nəzarəti həyata keçirən idarəetmə mərkəzi qanunvericilik baxımından Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti ola bilər. Müxtəlif orqanların məqsəd və vəzifələri onların təyinatından və dövlət orqanı kimi yerinə yetirdiyi iqtisadi funksiyadan asılı olaraq konkret və dəqiq şəkildə müəyyən edilməlidir.

Sonuncu müddəanı təxminən belə izah edə bilərik ki, məsələn, İqtisadiyyat, Maliyyə, Vergilər nazirliklərinin, Milli Bankın və onların tabeçiliyində olan idarə, müəssisə və təşkilatların məqsəd və vəzifələri konkret olaraq iqtisadi mahiyyət daşmalıdır. İqtisadiyyat sahəsi ilə bağlı konkret fəaliyyətlərlə məşğul olan digər dövlət orqanlarının məqsəd və vəzifələri isə, birbaşa olaraq onların təyinatına, iqtisadiyyatla bağlı yerinə yetirdiyi konkret funksiyaya uyğun şəkildə müəyyən edilməlidir. Məsələn, Ədliyyə Nazirliyi və onun tabeçiliyində olan orqanların iqtisadiyyatla bağlı məqsəd və vəzifələri iqtisadi inkişafın hüquqi tənzimlənməsi

məsələlərini əhatə etməlidir, Təhsil Nazirliyi və onun tabeliyində olan orqanların iqtisadiyyatla bağlı məqsəd və vəzifələri iqtisadiyyatı ixtisaslı kadrlarla təmin etməklə bağlı olmalıdır və s.

Dövlət idarəetmə orqanları üçün müəyyən edilən məqsəd və vəzifələrin yerinə yetirilməsi konkret göstəricilərin əldə edilməsi ilə ölçülür ki, bunun da ən başlıcası xarici və daxili istehlakçıların ehtiyaclarının ödənilməsi və onların məmnuniyyət dərəcəsidir. Dövlət idarəetmə orqanları üçün xarici istehlakçılar dövlət idarəçiliyinə aid olmayan fiziki və hüquqi şəxslərdir. Daxili istehlakçılar isə bütün dövlət idarəetmə orqanlarıdır. Konkret göstəricilər istehlakçı növündən asılı olaraq dəyişə və tənzimləyə bilər.

Xarici istehlakçıların məmnuniyyət dərəcəsi və göstərilən ictimai xidmətin uğurluluq indeksi mütəmadi şəkildə aparılan monitorinq sorğu və yoxlamalar vasitəsilə müəyyən edilə bilər. Belə monitorinq və yoxlamalar xüsusi sorğu blank və vərəqlərinin doldurulması yolu ilə aparılmalıdır və istehlakçılar orada qoyulan sualları cavablandırmalıdır. Sorğu kağız üzərində, elektron formada və internet resurs və texnologiyalardan istifadə edərək distant formada aparıla bilər. Sorğu nəticələrinin analizi məqsəd və vəzifələrin yön və mahiyyətinə operativ şəkildə düzəlişlər etməyə imkan verəcəkdir. Belə sorğuların aparılmasının əsas məqsədi dövlət idarəçiliyinin və idarəetmə mexanizminin ardıcıl şəkildə inkişaf etdirilməsi, dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir.

Strateji planlaşdırmanın həyat keçirilməsi dövlət daxilində idarəetməyə də öz müsbət təsirini göstərir. Bu planlaşdırma hər bir dövlət orqanının, strukturunun və konkret olaraq dövlət qulluqçularının qarşısında duran vəzifələrin dəqiq şəkildə müəyyən edilməsi yolu ilə dövlət idarəetməsinin effektivliyini artırır. Qəbul edilən təşkilati qərarlar dövlət orqanlarının daxili strukturunun optimallaşdırılmasını təmin edir. Bu planlaşdırma onun bəzi elementlərinin (bölmələrinin) ixtisar olunmasını, ayrı-ayrı hallarda isə çox funksiyalı mürəkkəb vəzifələrin icrası tələb olunan məqamlarda bunun əksinə olaraq, yeni struktur vahidlərinin yaradılmasını gündəmə gətirir.

Dövlət idarəçiliyində innovasiyaların tətbiqi yeni idarəçilik struktur və

orqanlarının reqlamentinin müəyyənləşdirilməsini, yeni strukturun və ştatların yaradılmasını, onların yeni fəaliyyət sahələrini tənzimləyən təlimatların hazırlanmasını və bunun üçün müvafiq qanunvericilik bazasının təmin edilməsini tələb edir. Bütün bunlar sadəcə dövlət idarəçiliyi strukturunun yaranması və statik, durğun vəziyyətdə qalmasına deyil, onların dinamik inkişafına və aktiv fəaliyyətini təmin etməyə yönəlir.

Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyinə makroinnovasiya siyasətinin tətbiqi yolu ilə onun təkmilləşdirilməsi prosesinə çoxdan başlanmışdır. **Elektron hökumət** portalının yaradılması bu sahədə atılan ilk uğurlu addımlardan biridir. Bu portalın yaradılması ilə dövlət orqanlarının hüquqi və fiziki şəxslərə, ümumi şəkildə desək, bütün vətəndaşlara və mənşəyindən asılı olmayaraq özəl və dövlət qurumlarına göstərdiyi xidmətlərdə operativlik və şəffaflıq eyni anda təmin olunur. Xüsusilə son dövrlərdə böyük populyarlıq qazanan və Azərbaycan Respublikasının milli brendinə çevrilən Asan Xidmətin müxtəlif dövlət qurumlarını təmsilən göstərdiyi xidmətdən hər kəs məmnundur.

Məlum olduğu kimi istənilən xidmətin qazandığı ən böyük uğur ona müraciət edən insanların sayı və məmnunluq dərəcəsi ilə ölçülür. Asan Xidməti hər iki parametr baxımından Azərbaycanın lideri hesab etmək olar. Belə ki, Asan Xidmətin yarandığı tarixdən etibarən fəaliyyət göstərdiyi 1800 gün ərzində bu quruma müraciət edən insanların ümumi sayı 21 milyon nəfərdən artıq olmuşdur. Əgər nəzərə alsaq ki, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının cəmi sayı təxminən 10 milyon nəfərdir, o halda belə məlum olur ki, həmin müddət ərzində hər bir vətəndaş bu quruma ən azı 2 dəfə müraciət etmişdir.

Bu paraqrafda deyilənlər əsasında belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyində makroinnovasiya siyasətinin ümumi kursu doğrudur və onun təkmilləşdirilməsini eyni istiqamətdə davam etdirmək məqsədəuyğundur.

3.2. Dövlət idarəçiliyində innovasiya prosesinin stimullaşdırılmasının əsas istiqamətləri

Dünya təcrübəsinə baxdıqda görürük ki, innovasiyaların stimullaşdırılması sahəsində inkişaf etmiş ölkələrdə XX əsrin 70-ci illərindən başlayaraq elmin, iqtisadiyyatın inkişafa və sosial problemlərin həllinə təsirini qiymətləndirmək məsələlərinə daha ciddi yanaşırlar. Buna görə də müxtəlif ölkələrdə elm və texnikanın iqtisadiyyatın inkişafında rolunu artırmaq, lazımı şəraitin yaradılması üçün milli innovasiya sistemləri (MİS) yaradılır. MİS bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanmış formada fəaliyyət göstərir, təşkilati quruluşu mövcud reallıqlara uyğunlaşdırılır və daim inkişaf etdirilir. Bu zaman əldə edilən intellektual məhsullara və yeniliklərə həm vahid bazarın tərkib hissəsi kimi, həm də özünəməxsus istehlakçıları olan, qiymətləri formalaşan intellektual məhsul bazarı kimi baxılır.

MİS-də innovasiya siyasəti anlayışı öz yerini milli innovasiya siyasəti anlayışına verir. Burada milli innovasiya siyasəti dedikdə “milli” termini innovasiya siyasətinin istifadə sərhədlərini özündə əks etdirərək, bu siyasətin dövlət sərhədlərində reallaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu siyasətin həyata keçirilməsi zamanı dövlətin bütün xüsusiyyətləri – coğrafi vəziyyət, təbii ehtiyatlar potensialı, iqtisadi inkişafın xarakteri, xarici siyasətin istiqaməti və s. nəzərə alınır.

Əgər hər hansı bir ölkə öz iqtisadiyyatının gələcək vəziyyətini inkişafa yönəltməyi nəzərdə tutursa mütləq MİS-dən istifadə etməlidir. Çünki yalnız bu şəkildə innovasiyanı düzgün istiqamətləndirmək, onu stimullaşdırmaq və ölkə iqtisadiyyatını daha tez və səmərəli şəkildə inkişafa yönəlmək mümkündür.

Milli innovasiya sistemi – bir tərəfdən milli sərhədlər çərçivəsində elmi biliklərin və texnologiyaların istehsalı və kommersiya məqsədləri üçün realizasiyası ilə məşğul olan strukturların məcmusudur, digər tərəfdən isə ölkələrin mədəni və siyasi xüsusiyyətlərinə, milli adətlərinə, ənənələrinə əsaslanan və innovasiya proseslərinin həyata keçirilməsinə xidmət edən hüquqi, maliyyə və

sosial xarakterli institutlar kompleksindən ibarətdir.⁵¹

Bundan başqa MİS innovasiyaların reallaşdırılması və stimullaşdırılmasına yönəldilmiş fəaliyyət ilə məşğul olan subyekt və institutların məcmusudur. Dövlət, biznes və təhsil müəssisələri MİS-nin struktur elementləri kimi çıxış edirlər.

MİS-ə daxil olan qurumları dövlət və qeyri-dövlət qurumları olaraq 2 hissəyə bölmək olar (cədvəl 3.3).

Cədvəl 3.3 MİS-nə daxil olan qurumlar

Dövlət qurumları	Qeyri-dövlət qurumları
innovasiyaları idarə etmə qurumları; innovasiya mühitini formalaşdıran institusional sistem (qanun, norma, qayda, standartlar); innovasiyaların büdcədən maliyyələşdirilməsi; dövlətin elmi mərkəzləri; təhsil sistemi.	vençur kompaniyalar; TMK elmi mərkəzləri; elm tutumlu şirkətlər; innovasiyaların xüsusi maliyyələşdirmə sistemi; konsaltinq kompaniyalar; müstəqil ekspertiza və s.

Mənbə: Əzizova G.A. Dövlətin investisiya və innovasiya siyasəti. Bakı, "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 2012.

Ümumi halda milli innovasiya sisteminin formalaşmasının 2 üsulunu qeyd edə bilərik:

- Avropa-amerikan (bu üsul əsasən innovasiya məhsulunun generasiyası üçün şəxsi, elmi-texnoloji potensialın inkişafına və istifadəsinə əsaslanır);
- yapon (bu üsul əsasən yeni bilik və texnologiyaların xaricdən alınaraq təkmilləşməsinə əsaslanır).⁵²

Azərbaycanda MİS-nin yaradılması ilə bağlı müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bəzi fikirlərə əsasən Azərbaycan inkişaf etmiş ölkələrdən iqtisadi və innovativ inkişafı baxımından çox geri qaldığına görə MİS-nin yaradılması üçün yapon modelindən istifadə edilməlidir. Burada yeniliklər (texnologiya və ya bilik) xarici

⁵¹ Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. "İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri", Bakı, "Elm", 2009, səh. 238

⁵² Nəcəfov Z.M. "Milli innovasiya sistemlərinin əsasları", Bakı, "Elm", 2006, səh. 42

ölkələrdən götürülərək tətbiq edilir.

Digərləri isə belə düşünür ki, respublikamızın böyük innovasiya resursları və rəqabət qabiliyyətli intellektual potensialı mövcuddur. Məhz buna görə də, şəxsi elmi-texnoloji potensialın inkişaf etdirilməsi və istifadəsinə əsaslanan (Avropa-amerikan modeli) milli innovasiya sisteminin yaradılması daha məqsədə uyğun olar. Bunu yaratmaq üçün isə güclü fundamental elm, ixtisaslı kadrlar, müasir təhsil sisteminin inkişafı təmin edilməlidir.

İnnovasiya fəaliyyətini dövlətdən ayrı təsəvvür etmək mümkün deyildir. Dövlət innovasiya prosesinin mütləq iştirakçısı olub, onun stimullaşdırılmasının əsas təminatçısı və aləti kimi çıxış edir.

Bəzi tədqiqatçılar haqlı olaraq belə hesab edirlər ki, dövlət tərəfindən innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması 2 üsulla həyata keçirilir:

1) Elmi-tədqiqat və sınaq layihə işlərini dövlətin **birbaşa** stimullaşdırması, o cümlədən dövlət elmi prioritetləri strukturundan asılı olaraq dövlət resurslarının (sifarişlərin, qrant və kreditlərin) müxtəlif elmi-tədqiqat və işləmə sferaları arasında paylaşdırılması;

2) Elmin **dolayı** yolla dövlət tərəfindən stimullaşdırılması, o cümlədən vergi, amortizasiya, antiinhisar, patent, xarici ticarət siyasətinin köməyi və xüsusilə kiçik biznesin saxlanması yolu ilə dövlət və xüsusi təsərrüfat sektorlarında elmi nailiyyətlərin mənimsənilməsi vasitəsi ilə.⁵³

Həmçinin, dövlət tərəfindən innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması prosesində əlverişli innovasiya mühitinin yaradılması da mühüm rol oynayır. Buraya statistika, milli elmi-texniki informasiya xidmətləri, lisenziyalaşdırma, patentləşdirmə, standartlaşdırma, sertifikatlaşdırılma, xarici təcrübəni öyrənən analitik mərkəzlər, elmi-texniki inkişaf proqnozlarının hazırlanması və onların əsasında milli elmi prioritetlərin formalaşdırılması və qərar qəbul edən şəxslərin informasiya ilə təmin edilməsi, innovasiyaların neqativ nəticələrinin qiymətləndirilməsi daxildir.

İnnovasiya fəaliyyəti stimullaşdırılmasında dövlət siyasətinin həyata

⁵³ A.H.Tağıyev "İnnovasiya: sual-cavabda", Bakı-2015, səh. 48

keçirilməsinin mühüm alətlərindən biri kimi maliyyələşdirmə sistemi çıxış edir. Bu sistemin olmadığı şəraitdə innovasiya fəaliyyətinin səmərəli inkişaf etməsindən ümumiyyətlə söhbət gedə bilməz. Fəal innovasiya siyasətinin reallaşdırılması üçün həm kredit, həm vergi siyasəti sisteminin, həm də büdcədən kənar maliyyələşdirmə mexanizmlərinin inkişafına yönəldilmiş müxtəlif tədbirlərin görülməsi vacibdir.

İnnovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi respublika və yerli büdcələrin vəsaitləri, təşkilatların özünə məxsus vəsaitlər, eləcə də büdcədən kənar maliyyələşdirmə mənbələri hesabına həyata keçirilir.

Bəzi tədqiqatçılar bu fikirdədirlər ki, maliyyə siyasəti mexanizmlərinin tərkibinə aşağıdakı əsas elementlər daxil edilməlidir:

- innovasiyaların maliyyələşdirilməsi və innovasiya məhsullarının mənimsənilməsi ilə əlaqəli kredit risklərinin sığortalanması məqsədi ilə korporativ strukturlar çərçivəsində işləyən maliyyə-kredit təşkilatları, sığorta kompaniyaları üçün uyğun şəraitin yaradılması;

- yüksək səmərəliliyi ilə seçilən tətbiqi innovasiya işləmələrinin maliyyələşməsinə ayrılan vəsaitlərin geri qaytarılması mexanizmindən istifadə olunması;

- vençur investisiya qoyuluşunun inkişaf etdirilməsi;

- dövlət akkreditasiyasından keçmiş dövlət müəssisələrinə - elmi təşkilatlara (lisenziya razılaşmaları üzrə) elmi-texniki məhsulların satışından əldə etdikləri vəsaitin 70%-nə qədərini elmi-texniki məqsədlər üçün məqsədli maliyyələşdirmə mənbəyi kimi istifadə etməyə icazə verilməsi;

- yüksək texnoloji istiqamətlərin inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar olan innovasiya layihələrinin, elmi-tədqiqat, təcrübi və konstruktor, texnoloji fəaliyyətin maliyyələşdirilməsi;

- yüksək texnologiya əsaslı, həmçinin elmtutumlu istehsala investisiya qoyuluşu edən investitorlara və eləcə də müxtəlif formalarda mülkiyyət sahibi olan təşkilatlara kredit və dövlət tərəfindən zəmanət verməklə onlara dəstək verilməsi və stimullaşdırılması;

- elmtutumlu və nadir olan avadanlıqların lizinqinin inkişaf etdirilməsi;

- patent, ixtiraçılıq fəaliyyətinə maliyyə dəstəyinin verilməsi, intellektual mülkiyyət hüququnun qorunması və xarici ölkələrdə onların tanınmasının təmin edilməsi;
- innovasiya layihələri və onların icraçılarının müsabiqə əsasında seçilməsi sisteminin inkişaf etdirilməsi, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində böyük olmasa da özünü qısa müddətdə doğrulda biləcək innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsinin xüsusi çəkisinin yüksəldilməsi⁵⁴.

Buraya qədər əvvəlki fəsilərdə və xüsusilə də bu fəsildə deyilənlər əsasında istər ayrı-ayrı müəssisələrə aid innovasiyanın, istər dövlət tərəfindən region və ya ölkə bazasında həyat keçirilən makroinnovasiyanın, istərsə də dövlət idarəçiliyinin özünə tətbiq edilən innovativ proseslərin stimullaşdırılmasına yönələn tədbirlər sistemini aşağıdakı *üç ardıcıl mərhələ* şəklində sıralamaq mümkündür.

1. ***Innovasiya prosesinin stimullaşdırılmasının birinci mərhələsində*** elm və bilik istehsalı prosesini həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından yeni səviyyəyə keçirmək tələb olunur. Bu mərhələdə eyni dərəcədə vacib olan iki vəzifənin balanslaşdırılmış şəkildə icra edilməsi zəruridir. Həmin *vəzifələrdən biri* elmin və biliyin bütün sahələr üzrə inkişafını, generasiyasını təmin edən elm müəssisələri sistemini və elmi cəmiyyəti (mühiti) qorumaq, onların daha da genişlənməsinə təkan verməkdir. *İkinci vəzifə isə*, elmin innovativ istiqamətlərinin seçilməsi və onlara xüsusi diqqətin ayrılmasıdır. Bu iki vəzifənin icrasına yönələn əsas prinsip və vasitələri aşağıdakı 3 yarımbənddə qeyd edirik.

1.1. *Elmi generasiya mühitini qoruyan və inkişaf etdirən əsas prinsiplər* başlıca olaraq bunlardır: elmi-texniki sferaya ayrılan ümumi maliyyə vasitələri çərçivəsində elmi “mühitin” qorunmasına və böyüdülməsinə ayrılan vəsait miqdarının ardıcıl olaraq artırılması və ya eyni səviyyədə saxlanılması; ayrılan vəsaitin, əsas etibarilə, elmi müəssisələrin rekonstruksiyasına, daha effektiv strukturların dəstəklənməsinə, kadr heyətinin gəncləşdirilməsinə yönəlməsi əsas məsələdir.

⁵⁴ Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. “İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri”, Bakı, “ Elm”, 2009, səh. 230-231

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin verdiyi məlumatlara görə, dövlət büdcəsindən elmə çəkilən xərclər 2000-ci ildə 9,3 milyon manat olduğu halda 2016-cı ildə 110,2 milyon manat olmuşdur. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən daxili xərclər 2000-ci ildə 15,9 milyon manat olduğu halda 2016-cı ildə 124,7 milyon manat olmuşdur. Tədqiqat və işləmələrdə istifadə olunan əsas vəsaitlər 2000-ci ildə 54,9 milyon manat olduğu halda 2016-cı ildə 129,5 milyon manat təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, faktiki vəsait miqdarı baxımından bu müddət ərzində elmə qoyulan vəsait həcmi 12 dəfə, tədqiqat və işləmələrə qoyulan vəsait həcmi 9 dəfə, tədqiqat və işləmələrdə istifadə olunan əsas vəsait həcmi 2,5 dəfə artmışdır. Bunu da qeyd edək ki, 2000-2016-cı illər ərzində Azərbaycan Respublikasında elmə çəkilən xərclər daima stabil qalmış, ümumi daxili məhsula nisbətən orta hesabla 0,2 faiz təşkil etmişdir (cədvəl 3.4).

Cədvəl 3.4 Elmə çəkilən xərclər

Dövlət büdcəsindən elmə çəkilən xərclər:	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
milyon manat	9,3	28,8	62,1	83,3	92,8	106,1	116,7	117,0	124,2	113,2	110,2
ümumi daxili məhsula nisbətən, faizlə	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
dövlət büdcəsinin xərclərinə nisbətən, faizlə	1,2	1,3	0,6	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6
Tədqiqat və işləmələrə çəkilən daxili xərclər:	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
milyon manat	15,9	27,5	66,4	88,9	92,1	109,8	117,3	122	123,8	120,9	124,7
ümumi daxili məhsula nisbətən, faizlə	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Tədqiqat və işləmələrdə istifadə olunan əsas vəsaitlər, milyon manat	54,9	79,9	85,1	82,3	97,6	95,2	88	107,2	122,2	114,2	129,5

Mənbə: stat.gov.az

Elmi generasiya mühitini qoruyan və inkişaf etdirən vasitələrin ən başlıcalarının bunlar olduğunu deyə bilərik: 1) dövlətə və cəmiyyətə məxsus elmi

müəssisələrin qanuni əsası olmayan və özünün əsas vəzifə borcunu vicdanla icra etməyən başqa bir struktur vahidinə çevrilməsinin qarşısını alan normativ hüquqi bazanın işlənilib hazırlanması; 2) bütün mülkiyyət növlərindən olan elm müəssisələrinin müasir cihaz və avadanlıqlardan istifadə etməsinə şəraitin yaradılması, eləcə də perspektivi olmayan elmi müəssisələrin bağlanması nəticəsində istifadədən çıxan cihaz və avadanlıqlar bazasında birgə istifadəyə açıq olan laboratoriyaların təsis edilməsi (büdcədən elmə ayrılan vəsaitin ən azı 5% miqdarını yeni cihaz və avadanlıqların alınmasına yönəltmək məqsəduyğundur); 3) gənc alimlər evi yaratmaq və ya mövcud olanları dəstəkləmək (büdcədən elmə ayrılan vəsaitin 5% miqdarını bu sahəyə yönəltmək məqsəduyğundur); 4) böyük əhəmiyyət daşıyan sənaye sahələri üzrə, ümumi elmi və elmi-istehsalat, hərbi, xüsusi və ikili sahələr üzrə vacib problemlərin həlli ilə məşğul olan aparıcı elmi müəssisələrin rolunu artırmaq; 5) əsas vəsaitlərin aparıcı mərkəzlərdə cəmləşdirilməsi yolu ilə elmi müəssisələrin reformasını həyata keçirmək.

1.2. Əsas elmi istiqamətlərin (prioritetlərin) seçilməsi və inkişaf etdirilməsi zamanı aşağıdakı prinsiplərə əməl etmək məqsəduyğundur. Elmi istiqamətlərin seçimi müstəqil tədqiqatlara əsaslanmalı və bu seçimin düzgünlüyü elmi ictimaiyyət tərəfindən təsdiq olunmalıdır. Elmi prioritetlərin sayı ciddi şəkildə dəqiqləşdirilməli və maksimum dərəcədə məhdudlaşdırılmalıdır. Bütün digər tədqiqatlar “elmi mühitin” qorunması və inkişaf etdirilməsi səviyyəsində maliyyələşdirilir.

Prioritetlərin reallaşdırılması zamanı xüsusisi strukturlar (fondlar) vasitəsilə elmi prioritetlərin məqsədyönlü şəkildə maliyyələşdirilməsi sistemi inkişaf etdirilməlidir. Böyük sənaye müəssisələrinin və birliklərin elmi-texniki bölmələrinin, eləcə də digər korporativ elm müəssisələrinin prioritet istiqamətlərdə fəaliyyəti stimullaşdırılmalıdır.

1.3. Dövlət və qeyri-dövlət institutlarının elmin generasiyası sistemində rolunu artırmaq məqsəduyğundur. Müasir dövrdə dövlət cəmiyyətin elm və biznes kimi iki əsas vahidinin birgə fəaliyyətini təmin etməlidir. Onların ortaq fəaliyyəti nəticəsində texnoloji inkişafın prioritet istiqamətlərini müəyyən etmək və

onların reallaşdırılması üçün dövlətin və biznesin hissələrindən ibarət olan xüsusi ortaq fondlar yaratmaq mümkündür. Çoxprofilli institutlar şəbəkəsinə, həm elmi tədqiqatlar aparmaq, həm də təhsil vermək imkan və qabiliyyətinə malik geniş profilli mütəxəssisləri olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası bu məsələlərin həllində lider rolunu oynaya bilər və oynamalıdır. Eyni vəzifəni müxtəlif universitetlər və digər dövlət elmi-tədqiqat mərkəzləri öz üzərinə götürə bilər.

2. *Innovasiya prosesinin stimullaşdırılmasının ikinci mərhələsində texnologiyalar yaradılmalı və onlar kommersiyalaşdırılmalıdır.* Innovasiya fəaliyyətinin bu inkişaf mərhələsi iki əsas istiqaməti özündə birləşdirir: 1) innovativ inkişafın prioritet istiqamətinin müəyyən edilməsi və müxtəlif iqtisadi subyektlərə məxsus olan resursların seçilmiş istiqamətdə cəmləşməsinə stimullaşdırılması; 2) innovativ infrastrukturun inkişaf etdirilməsi.

2.1. *Innovativ inkişafın prioritet istiqamətinin müəyyən edilməsi və resursların cəmləşməsi* məqsədi ilə iri sənaye kompaniyaları innovativ inkişaf prioritetlərinin reallaşması prosesinə cəlb edilməli və çoxyönlü (multi-plikativ) iqtisadi effekt təmin olunmalıdır. Dövlət dəstəyi alan innovativ inkişaf prioritetlərinin sayı minimum səviyyədə müəyyən edilməlidir. Elmi-texniki sahənin inkişaf tendensiyalarının və müvafiq elm tutumlu məhsul bazarının analizini aparmaq yolu ilə innovativ inkişaf prioritetləri müəyyən edilməli və formalaşdırılmalıdır. Bu məqsədlə elm tutumlu məhsul və xidmət bazarının axtarışı, yenisinin yaradılması və köhnəsinin qorunması üçün dövlətin, biznesin və elmi ictimaiyyətin birgə fəaliyyəti təmin edilməlidir. Xüsusi dövlət proqramlarının reallaşdırılması yolu ilə dövlət institutlarının və orqanlarının işi təkmilləşdirilməli və onların fəaliyyət sahəsi genişləndirilməlidir.

Tədqiqat və işləmələr bir çox hallarda görülən işlərin nəticələrinin tam şəkildə kommersiyalaşdırılması planına uyğun gəlməyə bilər. Bununla bağlı olaraq innovativ proseslərin bütün mərhələlərində dövlətə və digər mənbələrə məxsus vəsaitlər hesabına innovativ inkişaf prioritetlərinin maliyyələşdirilməsi işi təşkil və təmin olunmalıdır. Azərbaycan Respublikası subyektlərinin innovativ inkişaf prioritetləri ilə bağlı işlərdə maraqlı olması üçün müvafiq şərait yaradılmalı, həmin

subyektlərin öz büdcələri hesabına ilk növbədə regionlar arası və sahələr arası əhəmiyyət daşıyan elm tutumlu layihələrin icrasına yönəlməsinin ümumi mexanizmi müəyyən edilməlidir.

2.2. İnnovativ infrastrukturun inkişaf etdirilməsi o halda mümkündür ki, o milli iqtisadiyyatın mövcud imkanlarına və tələblərinə uyğun olsun. Bununla eyni vaxtda innovativ infrastrukturun inkişafı beynəlxalq iqtisadiyyata maksimum dərəcədə adaptasiya olunmalı (uyğunlaşmalı), mütəhərrik və rəqabət qabiliyyətli olmalıdır.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında innovativ infrastrukturun inkişafına xidmət edən çoxsaylı vasitələr mövcuddur. Mərkəz Bakıda olmaqla müxtəlif regionlarda (məsələn, Mingəçevirdə, Qəbələdə və s.) innovativ infrastrukturun təşkilat vahidləri yaradılır. Yüksək texnoloji məhsulların istehsalına yönələn innovasiya prosesinin iştirakçıları üçün stimül verici və motivə edici sistem işlənilib hazırlanır. İnnovasiya menecmenti üzrə kadr hazırlığı sistemi təkmilləşdirilir. Əhali arasında innovativ şüurun və innovativ mədəniyyətin formalaşmasına xidmət edən sistem təşkil olunur.

İnnovasiya fəaliyyətinə stimül verilməsi ilə bağlı istifadə edilən vasitələrin daha da təkmilləşdirilməsi milli innovasiya siyasətinin yaranmasına və təkmilləşməsi işinə təkan verəcək, Azərbaycan iqtisadiyyatının elm tutumlu və yüksək texnoloji bazar sektoruna keçməsi üçün zəruri olan ilkin əsasları formalaşdıracaqdır.

3. İnnovasiya prosesinin stimullaşdırılmasının üçüncü mərhələsində istər ayrı-ayrı müəssisələr, istər dövlət tərəfindən region və ya ölkə bazasında həyat keçirilən makroinnovasiya prosesləri, istərsə də dövlət idarəçiliyinin özünə tətbiq edilən innovativ tədbirlər daha optimallaşdırılır və modernləşdirilməlidir.

İnnovasiyaların dövlət idarəçiliyi sistemində tətbiqi ilə bağlı rast gəlinən çətinlik və problemlər, onların aradan qaldırılması yolları ikinci fəsilə kifayət qədər geniş şəkildə şərh edildiyinə və hətta onlarla bağlı bəzi təkliflər də verildiyinə görə həmin məsələləri burada yenidən təkrarlamağa ehtiyac duymuruq.

Amma bu faktı bir daha qeyd etməyi lazım bilirik ki, son dövrlərdə

Azərbaycanda innovativ ideyaların istər elm, istər xidmət, istər istehsal, istərsə də dövlət idarəçiliyi sahələrinə tətbiqi xüsusi önəm kəsb etməyə başlamış və bu sahələrin inkişafı dövlət siyasətinin ən vacib prioritetlərinə çevrilmişdir. Hal-hazırda beynəlxalq münasibətlərdəki elmi-texniki, ekoloji, siyasi, iqtisadi və informasiya xarakterli amillərin mühüm rolu Azərbaycan Respublikasının milli maraqlarının təmin edilməsi işində innovativ inkişafa real şərait yaratmışdır.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin dediyi kimi: “Neft kapitalını insan kapitalına çevirək” şüarı artıq bütün ölkə səviyyəsində geniş şəkildə tətbiq olunur.

Məlum olduğu kimi hər bir dövlətdə elmin inkişaf səviyyəsi, birbaşa olaraq həmin ölkənin sosial-iqtisadi qüdrəti, ölkənin milli təhlükəsizliyi və müdafiə qabiliyyəti, xalqın rifahı və cəmiyyətin mədəni-mənəvi tərəqqisi ilə bilavasitə əlaqəlidir. Azərbaycanda elm, xidmət və istehsal sahələrinə innovativ ideyaların tətbiqi ilə bağlı, müasir elmi mühitin formalılaşdırılması və inkişafı, kadr hazırlığı, perspektivli fundamental və tətbiqi tədqiqatların maliyyələşdirilməsi kimi sahələrdə dövlətin üzərinə böyük məsuliyyət düşür və Azərbaycan dövləti bu vəzifələrin öhdəsindən uğurla gəlir.

NƏTİCƏ

Müasir dövrdə sadəcə iqtisadiyyatın deyil, ümumilikdə həyatın heç bir sahəsini innovasiyasız təsəvvür etmək mümkün deyil. Tələbatın həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından artması istehsal və xidmət sferasının hər bir sahəsində ən innovativ tədbirlərin görülməsini gündəmə gətirir. İnnovasiyaların ölkə iqtisadiyyatına tətbiqi işinin təşkili və dəstəklənməsi məsələsində dövlət ən vacib və aktiv rola malik olmalıdır. Bu rolu layiqincə yerinə yetirə bilmək üçün dövlət idarəçiliyinin özünə də innovasiyaların tətbiq edilməsi zəruridir. Çünki dövlət idarəçiliyi, əslində, xüsusi xidmət sahələrindən biri və ən önəmlisidir. Məlum məsələdir, ki, özü innovasiyalara açıq olmayan bir dövlət ölkə iqtisadiyyatında da heç bir innovativ ideyanı tətbiq edə bilməz və ya onun tətbiqini lazımı şəkildə dəstəkləyə bilməz.

Ölkənin idarə olunmasına innovasiyaların tətbiqi məsələsinin aktuallığı, hər şeydən əvvəl, yeni dövlətçilik mexanizminin yaradılması ilə bağlıdır. Yeni yaradılan bu mexanizm daxili və xarici problemləri aradan qaldırmağa qadir olan güclü və eyni zamanda xalq tərəfindən idarə və nəzarət oluna bilən, demokratik, sosial yönümlü, hüquqi dövlətin formalaşmasına istiqamətlənir.

İstənilən iqtisadi qurumun yaranma və inkişaf potensialı dövrü xarakter daşayar. Dövrələr üzrə investisiya və istehsal, innovasiya, eləcə də zənginlik mərhələsinin əsas xüsusiyyətləri nəzərə alınır və hər bir dövrün tələbinə uyğun innovativ tədbirlər görülür.

Azərbaycanda elmi-tədqiqat işləri yerinə yetirən təşkilatların, elmi-texniki işlərin həcmi nəzərə alaraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, əldə edilən uğurların başlıca səbəbi Azərbaycan dövləti tərəfindən elmin inkişafına göstərilən qayğı və innovativ ideyaların tətbiqi üçün yaradılan münbit şəraitdir. İnnovativ ideyaların yaradılması və tətbiqi işi ilə məşğul olan şirkət və qurumlara da dövlət tərəfindən güzəştlər verilir, müxtəlif təlim proqramları həyata keçirilir, onlar mənfəət vergisindən, əmlak və torpaq vergisindən, ƏDV-dən tam və ya qismən azad edilir.

Makrosəviyyədə tətbiq olunana innovativ ideyalar üç əsas vəzifəni yerinə yetirməyə yönəlir: 1) dövlət innovasiya strategiyasını formalaşdırır, 2) bütövlükdə

iqtisadiyyat üçün əlverişli innovasiya mühiti yaradır, 3) dövlət innovasiya proqramlarını reallaşdırır.

Dövlət hakimiyyət orqanları kimi böyük idarəçilik kompleksində həyata keçirilən yenilik və reforma mahiyyəti daşıyan tədbirlərin reallaşması prosesində bəzi problemlərin yaranması təbiidir və onların aradan qaldırılması üçün:

1) dövlət orqanlarında əməli əhəmiyyət daşıyan innovasiyaların effektiv idarəetmə sisteminin yaradılması zəruridir;

2) dövlət idarəçiliyinə innovasiyaların tətbiqi işində uğur qazana bilmək üçün bu sahədə dünya təcrübəsinin nəzəri-metodoloji səviyyədə analizinə ehtiyac olduğu kimi, həmin nəticələrdən yaradıcı şəkildə istifadə etməyə də ehtiyac vardır;

3) əldə edilən nəticələrin ayrı-ayrılıqda, epizodik şəkildə deyil, məhz tədbirlər kompleksi şəkildə tətbiqi bu sahədə pozitiv nəticələrin və ya uğurların təminatçısı kimi çıxış edə bilər.

Innovativ proseslərin stimullaşdırılmasına yönələn tədbirlər *üç ardıcıl mərhələ* şəklində həyata keçirilir:

- *birinci mərhələdə* elmi generasiya mühitinin qorunması və inkişaf etdirilməsi tədbirləri görülür, əsas elmi istiqamətlər (prioritetlər) seçilir, dövlət və qeyri-dövlət institutları elmin generasiyası sistemində cəlb olunur;

- *ikinci mərhələdə* innovativ texnologiyalar yaradılır kommersiyalaşdırılır, bu məqsədlə innovativ inkişafın prioritet istiqaməti müəyyən edilir, resurslar bu istiqamətə cəmləşdirilir, innovativ infrastruktur inkişaf etdirilir;

- *üçüncü mərhələdə* müəssisələrə, regiona və ya dövlət idarəçiliyinə tətbiq edilən makroinnovasiya prosesləri optimallaşdırılır və modernləşdirilir.

Azərbaycanda *biznesin inkişafı, elmin inkişafı, ölkədə şəffaflığın artması nəticəsində yaranan* “Azərilayt”, “Azərspace-1”, “Azpetrol”, “Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi”, “Linqvo-psixoloji vəhdət nəzəriyyəsi”, “Asan xidmət”, “Azərbaycan multikulturalizmi” kimi brendlərimizin varlığı ölkədə innovasiyaların tətbiqi işində qazanılmış uğurların göstəricisidir.

Hər bir vətəndaş aid olduğu sahə üzrə ən mütərəqqi hesab etdiyi təklifləri verməklə dövlətin innovasiya strategiyasının və siyasətinin istiqamətinin müəyyən

olunması və icrası işində yaxından iştirak edə bilər və etməlidir. Düzgün, və milli mənafeyə uyğun gələn elmi və ya əməli təklif heç bir zaman diqqətdən kənar qalmır.

Hal-hazırda beynəlxalq münasibətlərdəki elmi-texniki, ekoloji, siyasi, iqtisadi və informasiya xarakterli amillərin mühüm rolu Azərbaycan Respublikasının milli maraqlarının təmin edilməsi işində innovativ inkişafa real şərait yaratmışdır. Elmin inkişaf səviyyəsi, birbaşa olaraq həmin ölkənin sosial-iqtisadi qüdrəti, ölkənin milli təhlükəsizliyi və müdafiə qabiliyyəti, xalqın rifahı və cəmiyyətin mədəni-mənəvi tərəqqisi ilə bilavasitə bağlıdır.

Azərbaycanda elm, xidmət və istehsal sahələrinə innovativ ideyaların tətbiqi ilə bağlı, müasir elmi mühitin formalılaşdırılması və inkişafı, kadr hazırlığı, perspektivli fundamental və tətbiqi tədqiqatların maliyyələşdirilməsi kimi sahələrdə dövlətin üzərinə böyük məsuliyyət düşür və Azərbaycan dövləti bu vəzifələrin öhdəsindən uğurla gəlir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Abbasov A.B. Biznesin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 2011, 464 s.
2. Atakişiyev M.C., Süleymanov Q. Innovasiya menecmenti. Bakı, “Təfəkkür” NPM, 2004, 135 s.
3. Əhmədov M.A., Hüseyn A.C. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsasları. Bakı, İqtisad Universiteti, 2011, 121 s.
4. Əliyev T.N., Babayev L.B. Regional innovasiya sisteminin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, “Elm və təhsil”, 2013, -272s
5. Əsgərov M.B. Dil siyasətinin nəzəri əsasları. AMEA-nın Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, N 1. Bakı 2017, s. 212-221
6. Əzizova G.A. Dövlətin investisiya və innovasiya siyasəti. Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2012, 212 s.
7. Hüseynov T.Ə. Firmanın iqtisadiyyatı. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2009, 586s.
8. Qarayev Ə. Sənayeyönlü yeni kiçik və orta şirkətlərin (startap) yaradılmasının dəstəklənməsi üzrə beynəlxalq təcrübə haqqında arayış. İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi. Bakı, 2015, s.26-31
9. Qasımov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı, “ Elm”, 2009, 416 s.
10. Quliyev T.Ə. Menecmentin (idarəetmənin) əsasları. Bakı, “Nağıl evi”, 2001. - 520 s.
11. Nəcəfov Z.M. Milli innovasiya sistemlərinin əsasları. Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 2006, 180 s.
12. Şahbazov K.A., Məmmədov M.H., Həsənov H.S. Menecment. Bakı, “Təhsil” nəşriyyatı, 2007, 1036 s.
13. Tağıyev A.H. İnnovasiya, Bakı, “Təknur”nəşriyyatı, 2012, 56 s.
14. Tağıyev A.H. İnnovasiya: sual-cavabda, Bakı, “Təknur” nəşriyyatı, 2015, 66 s.
15. Vəliyev D.Ə. Azərbaycanın qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyası. Bakı,

“Adiloğlu” nəşriyyatı, 2008, 426 s.

Rus dilində

16. Аньцин В.М. Инновационный менеджмент: концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: учебное пособие/ под. ред. В.М.Аньшина. – М.: Дело. – 2007. 346 с.
17. Арсеньев Ю. Н. Организационное поведение. М., 2005. 254 с.
18. Грибанов Д.В. Государственная инновационная политика: понятие, уровни, принципы. // Вестник Финансового Университета, № 3. Москва, 2011, с. 5-12.
19. Иванова Н.Л., Дубиненкова Е.Н. Внедрение инноваций в сфере государственного управления: проблемы и факторы. //Вопросы государственного и муниципального управления, № 4(10), 2014, с. 33-44.
20. Малько А.В. Льготная и поощрительная правовая политика. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004, 463 с.
21. Миляева Н. В. Направления совершенствования инновационной политики атомной энергетики в современных условиях // Молодой ученый. 2015. №22.5. С. 74-77. URL <https://moluch.ru/archive/102/23666/> (дата обращения: 15.04.2018).
22. Наумов С.Ю., Осипова И.Н., Подсумкова А.А. Система государственного управления. М.: изд-во "Форум", 2008 г. - 304 с.
23. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 895 с.
24. Турчинов А.И. Кадровая безопасность России: постановка проблемы. II Государственная служба, №4 (66). 2010. с. 18-25.
25. Фатьянова И.Р. Современное состояние и перспективы инновационной сферы России // Российское предпринимательство. – 2007. – Том 8. – № 7. – С. 3-17.
26. Шансы российской экономики. - М.: ТЕИС. 1997. 462 с.
27. Шерстобитова Т.И. Маркетинг инноваций. Пенза: Издательство ПГУ, 2009, 126 с.

Digər dillərdə

28. Klimenko A.V., Klishch N.N. The Russian executive - tasks for today II Voprosy gosudarstvennogo i munitsipalnogo upravleniya. 2012. № 2. pp. 23- 32.
29. Schumpeter, Joseph A.: Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung: e. Unters, über Unternehmergeinn, Kapital, Kredit, Zins u. d. Konjunkturzyklus.- 7. Aufl., unveränd. Nachdr. d. 1934 erschienenen 4. Aufl. - Berlin: Duncker und Humblot, 1987, 548 p.
30. Verheijen T., Rabrenovic A. Civil Service Systems in Central and Eastern Europe and the CIS, Swimming with the Tide? Paper presented at the Conference 'Civil Service Systems in a Comparative Perspective', Virginia Tech, Blacksburg, 2005. pp. 34-43.

İnternet resurslar

31. "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılması haqqında AR Prezidentinin Sərəncamı": <http://science.gov.az/news/open/4508> (16.12.2017)
32. "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu: <http://www.president.az/articles/20785> (14.01.2018)
33. "İlk milli telekommunikasiya peyki". <http://www.mincom.gov.az/layiheler/ilk-milli-telekommunikasiya-peyki/> (16.12.2017)
34. Archibugi D., Coco A. Measuring technological capabilities at the country level: A survey and a menu for choice// Research Policy, 2005, №2, P. 175-194. http://www.danielearchibugi.org/downloads/papers/Archi-Coco.Menu_for_Choice.pdf (08.11.2017)
35. Aslanlı K. Azərbaycanda innovasiya siyasətinin effektivliyinin artırılması yolları. http://edf.az/ts_general/azl/layihe/IIED/downloads/innovasiya_siyaseti.pdf (08.11.2017)
36. Avropanın "Neurope.eu" informasiya portalında İlham Əliyevlə müsahibə dərc olunmuşdur: "Azərbaycan: Yenidən güclü regional mərkəz" /01 iyul 2014/ - <http://www.president.az/articles/12247>
37. Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyası, daha ətraflı bax:

- http://www.president.az/files/future_az.pdf (14.01.2018)
38. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, daha ətraflı bax: <http://www.science.gov.az/uploads/pdf/p1b43oh6nq6di1cuc134em51jf74.pdf> (14.01.2018)
39. Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı, daha ətraflı bax: http://senaye.gov.az/az/normative_programs/industry_development (14.01.2018)
40. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası: <http://www.president.az/articles/9779> (14.01.2018)
41. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. “Azərbaycanda təhsil, elm və mədəniyyət”. Statistik məcmuə. 2016 (səh.305).
42. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi, daha ətraflı bax: <http://president.az/articles/21993> (14.01.2018)
43. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Bilik Fondunun yaradılması, daha ətraflı bax: <http://bilikfondu.gov.az/1/pages/12/17> (14.01.2018)
44. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Elmin İnkişafı Fondunun yaradılması haqqında daha ətraflı bax: <http://www.sdf.gov.az/development/uploads/nizamname/nizamname.pdf> (14.01.2018)
45. Dünya İqtisadi Formunun hesabatı: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Competitiveness_Report (08.11.2017)
46. Eggers W.D. and Singh S.K. (2009), The Public Innovator’s Playbook: Nurturing Bold Ideas in Government, Deloitte Research, http://www.deloitte.com/dtt/cda/doc/content/dtt_ps_innovatorsplaybook_100409.pdf (04.10.2017)
47. http://www.uamconsult.com/book_722_chapter_31_7.1._Ponjatie_innovatsij_i_innovatsionnoj_dejatelnosti.html (04.10.2017)
48. <https://www.azpetrol.az/about#history>
49. İnformasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya? daha ətraflı bax: <http://president.az/articles/11312> (14.01.2018)
50. stat.gov.az
51. Yüksək Texnologiyalar Parkının fəaliyyət sahələri”. <http://hightech.az/activity-spheres/> (16.12.2017)